

Sukupuolentutkimus 4 | 2021

GENUSFORSKNING

PÄÄKIRJOITUS

Hannele Harjunen & Leena-Maija Rossi	Karvoihin kannattaa katsoa	2
--------------------------------------	----------------------------	---

ARTIKKELIT

Johanna Latva	 Kalju nainen ja naiseuden normi – hiuksettomuuskeskustelu suomenkielisessä lehdistössä 1990–2018	6
Laura Piippo	 ”Kärventyvä soraääni, poltettu hius.” Kurittomat, absurdit ja liioittelevat karvat Anu Kaajan romaanissa <i>Katie-Kate</i>	19
Erica Åberg & Laura Salonen	 Karvan verran kauniimpi? Karvattomuuden normin haastamista Instagram-keskusteluissa	31
Kanerva Lehtonen	 Conchita Wurstin parrakkaan dragin muutosvoima nomadisena ja performatiivisena tulemisena	48

PUHEENJOHTAJILTA

Sanna Karkulehto & Tuija Saresma	Tunnustuksia, kannatusilmoituksia ja keräys – karvan verran lisää sukupuolentutkimusta tukevaa toimintaa	62
----------------------------------	--	----

PUHEENVUOROT

Suvi Pihkala, Outi Ylitapio-Mäntylä & Tuija Huuki	Uuden kynnyksellä – Oulun toimitus kiittää	64
Susanna Paasonen & Annamari Vänskä	Pornon karvat ja karvan muodit	66

KIRJA-ARVIOT

Joel Kuortti	Emma Dabiri (2019) <i>Don't Touch My Hair</i>	71
Heidi Kosonen	Rebecca M. Herzig (2015) <i>Plucked. A History of Hair Removal</i>	74

	Kirjoituskutsu	79
--	----------------	----

	Tiedote: Sukupuolentutkimuksen päivät 2022	80
--	--	----

Karvoihin kannattaa katsoa

Hannele Harjunen & Leena-Maija Rossi

Ihmisruumiin karvoituksen sääntelyllä on pitkä, kiinnostava ja erittäin sukupuolittunut historia. Naisten ja miesten hiuksiin, kasvo-, sääri-, selkä-, vatsa-, käsivarsi- ja kainalokarvoihin on suhtauduttu eri tavoin. Hiuksia lukuun ottamatta naisten näkyvää ruumiinkarvoitusta on yleisesti pidetty tuomittavana. Konservatiivinen sukupuoli ajattelu on modernisaatiosta lähtien karsastanut miesten pitkiä hiuksia feminiinisuuden merkinä. Karvojen merkitys on näkynyt myös cis-sukupuolten ulkopuolelle asetuvien sukupuolten itsemäärittelyssä: kasvokarvoituksesta eroon pääseminen on transnaisille tärkeää, parran ja viiksien kasvattaminen taas olennaista monelle transmiehelle. Karvat ovat ilman muuta poliittinen kysymys, mutta tästä politiikasta puhutaan hyvin vähän tai voisi jopa väittää, että siitä vaietaan. Vaikka naisliike on ajoittain kiinnittänyt paljonkin huomiota esimerkiksi kainalokarvojen ajelunormiin ja naisten hiusten pituuden kontrolliin, feministinen kritiikkikään ei ole onnistunut vapauttamaan naisten karvoitusta tai edes keskustelua siitä. Ruumiin karvattomuus osana kauneushanteita on tänä päivänä erittäin vahva ja jopa globaalisti normalisoitunut feminiininen ulkonäkönormi. Karvattomuuden normin voimasta ja valasta kertoo, että karvat oletetaan poistettavan selaisiltakin alueilta, jotka jäävät vaatteiden peittoon. Näin jo (esimerkiksi Suomen oloissa) useimmiten varsin näkymättömiin jäävien kainalo- ja säärakarvojen poistamattomuus voi näyttäytyä radikaalina feministisenä tekona.

Naiset noudattavat karvattomuusnormia, sillä kuten useimmista (nais)ruumiin ulkonäköä koskevien normien rikkomisesta, myös sen noudattamatta jättämisestä rangaistaan sosiaalisesti. Tämä pätee etenkin, jos karvoitus on sukupuolelle epätyypillisenä pidetyillä alueilla. Esimerkiksi naisten kasvojen ja rinnan alueen karvoitus on aiheena edelleen lähes tabu. Näiden alueiden karvoitusta pidetään hävettävänä ja epänormaalina, vaikka tiedetään, että myös naisilla ihokarvoja voi kasvaa kaikkialla. Parrakasta naista on pidetty (ja pidetään yhä) luonnottomana tai naurettavana oliona. Naisten vääränlainen karvoitus liittyy myös käsityksiin animalistisuudesta ja hirviömäisyydestä (Sutinen 2019). Koettu sosiaalinen häpeä ja ahdistus naisruumiin ulkonäkönormien täyttämättömyydestä on voimakas normin noudattamisen motiivi.

Parrakas nainen, entisaikojen sirkuksen ja kummajaisgallerioiden perushahmo (ks. esim. Sutinen 2019, 70–74, 106–107), edustaa edelleen sukupuolittunutta ruumiillista toiseutta, ”rumuutta” ja kummaa kulttuurissamme. Esimerkiksi amerikkalaisen LGBTQ-aktivistin ja sirkustaiteilijan Jennifer Millerin hahmo ”The Bearded Lady” ammentaa näistä kulttuurisista käsityksistä, mutta niiden rajoja tarkoituksellisesti rikkoen ja uudelleen tulkiten.

On siis varsin selvää, että karvoituksen kontrolli ylläpitää binääristä sukupuolikäsitystä ja vartioi sen rajoja. Erityisesti naisen maskuliiniseksi tulkitu karvoitus koetaan näitä rajoja rikkovaksi. Hiusten suhteen naisfeminiinisuuden normia taas rik-

koo pään paljaus. Miesten vähäinen karvankasvu voidaan mieltää epämaskuliinisuudeksi tai miehille sopimattomaksi feminiinisyydeksi, ja viimeksi 2000-luvun hipsteriys toi muotiin miesten maskuliinisuutta korostavat täysparrat. Kapitalistinen kauneusteollisuus erilaisine karvanpoistotuotteineen ja karvanmuotoilupalveluineen vahvistaa sukupuolittuneiden ulkonäkönormien noudattamista. Näin karvojen säätely ja poistaminen ovat myös osa sukupuolen ja seksuaalisuuden taloutta (ks. esim. Russell 2019). Media tarkastelee näitä kysymyksiä aika ajoin (esim. Lassila-Merisalo 2001; Haapala 2021), mutta tutkittua tietoa on vähän ja sitä tarvitaan lisää.

Karvat ovat siten keskeinen elementti sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevissä keskusteluissa, mutta karvoihin liittyvä keskustelu on ollut hyvin vaikeaa sukupuolentutkijoidenkin keskustelussa. Tämä on näkynyt esimerkiksi siten, että suomenkielistä kirjallisuutta on ollut erittäin niukasti saatavilla. Kauneuden heteronormatiiviset normit ovat syvälle iskostuneet, ja voidaan kysyä, onko karvoitukseen liittyvä häveliäisyys, häpeä tai suoranainen tabuluonne vaikuttanut vaimentavasti jopa sitä koskevaan feministiseen tutkimukseen. Kuitenkin karvat tuntuisivat olevan sekä ajaton että mitä ajankohtaisin tutkimusteema. Niillä on selkeä yhteys myös posthumanistiseen keskusteluun: karvat muistuttavat, että olemme yksi eläinlaji muiden kumppanilajiemme joukossa.

Karvojen teoretisointi merkitsee myös toimijuiden pohtimista hyvin ruumiillisella tasolla. Se ha-

vainnollistaa, kuinka olemme muiden katseiden kohteina kulttuuristen sääntöjen ja normien alaisia, mutta ruumiillisine ratkaisuinemme ja tekoinemme myös toimijoita. Ajelemme, vahaamme, leikkaamme, kasvatamme, kätkemme kasvamatonta, tai emme – teemme sen suhteessa sukupuoleen ja usein myös muihin eroihin, kuten esimerkiksi ikään tai ”rotuun”. Voimme myös tehdä toisin ja vastakarvaan.

Tämän teemanumeron artikkelit, kirja-arviot ja puheenvuorot osoittavat, että karvat taipuvat monenlaisen ja monialaisen keskusteluun. Ennen kaikkea nämä tekstit tähdentävät sitä, että karvakeskustelua kuitenkin käydään ja karvat risteävät oleellisesti esimerkiksi sukupuolen tekemiseen ja performoimiseen, sukupuoli-identiteettiin ja ruumiillisuuteen liittyvien teemojen kanssa. Karvakeskustelu on syytä nostaa feministisen keskustelun keskiöön!

Kutsuimme tähän *Sukupuolentutkimus-Genusforskning-lehden* numeroon tekstejä, joissa analysoitaisiin karvoituksen politiikkaa, erityisesti suhteessa sukupuoliin ja seksuaalisuuksiin. Kokonaisuuden neljä artikkelia lähestyvät aihetta kirjallisuuden, median ja populaarikulttuurin tarkastelun kautta ja kysyvät, kuinka sukupuolittunutta ja seksualisointua ruumiinkarvoitusta on representoitu erilaisissa kulttuurituotteissa. Karvateemanumeron artikkelit tarttuvat erityisesti hiuksettomiin/kaljuihin naisiin kohdistuviin asenteisiin, karvojen kuvaukseen kirjallisuudessa sekä somen karvakeskusteluun ja karvoihin sukupuoliperformanssina.

Johanna Latva tutkii väitöshankkeessaan naisten kaljuutta. Tämän lehden artikkelissa hän paneutuu siihen, kuinka naisten hiuksettomuudesta on kirjoitettu vuosituhannen vaihteen suomenkielisessä lehdistössä. Hän osoittaa, kuinka tutkittu ajanjakso on toiminut vedenjakajana naisten kaljuuteen suhtautumisessa. Muotiin liittäminen ja naisten omien kokemusten esiin tuominen on lisännyt hiuksettomuuden hyväksyntää, mutta kuten Latva painottaa, kaljuus ei edelleenkään ole naisten normalisoitu sukupuolen tekemisen tapa. Kalju nainen rikkoo edelleen normeja.

Laura Piipon artikkeli tarkastelee karvojen kietoutumista Anu Kaajan Kalevi Jäntin palkinnon voitaneessa romaanissa *Katie-Kate* (2020). Piipon tulinnan mukaan teoksessa kohtaavat nettipornon diskurssi ja graafiset elementit, Disney-prinsessakuvasto, Ison-Britannian kuningasperheen mediaspektaakkeli, *self-help*-teollisuus ja kaikkea jäsentävä suuri kertomus ikuisesta romanttisesta (hetero) rakkaudesta. Piippo tarkastelee artikkelissaan ihokarvojen roolia joko niiden pakotettuna poissaolona tai hulmuavina hiuksina näissä konteksteissa.

Erica Åberg ja Laura Salonen tarttuvat artikkelissaan naisiin kohdistuvan karvattomuuden normin haastamiseen sosiaalisessa mediassa. Heidän analyysinsä kohteena ovat Instagram-kommentit kahden nuoren somevaikuttajanaisen, Maiju Voutilaisen ja Jenni Rotosen kuviin, joissa on nähtävissä ihokarvoja. Åbergin ja Salosen teksti tuo esiin olennaisen, sukupuolittuneen ristiriidan: ”luonnolliseksi” mielletty kauneusnormien mukainen naisruumis onkin epätasa-arvoisen kauneustyön tulosta. Ja vaikka sosiaalisen median vaikuttajat voivat karvattomuuden normia haastamalla saada rohkeudestaan arvostusta, ei normin haastaminen välttämättä tuo ”tavalliselle” kommentoijalle positiivista huomiota.

Kanerva Lehtonen löytää karvoihin liittyvää kumouksellista muutosvoimaa Eurovision laulukilpailun vuonna 2014 voittaneen drag queenin Conchita Wurstin (Thomas Neuwirth) parrasta. Lehtonen kes-

kusteluttaa parta-analyysissaan uusmaterialistista nomadismien teoretisointia ja queer-tutkimuksellista performatiivisuuden tulkintaa. Lehtosen mukaan Conchita Wurstin proteesinomainen drag-parta tarjoaa pakotien yhtenäisen sukupuolen fantasiasta ja tarjoaa sen tilalle uuden, moneuden määrittämän ja nomadisen tavan kuvitella ruumista ja sen sallimia identifikaatioita.

Puheenvuorotekstissään Susanna Paasonen ja Annamari Vänskä luovat katsauksen siihen, kuinka karvat toimivat pornon ja muodin maailmoissa. Erytisesti häpykarvoituksen muotoihin ja muoteihin keskittyen he esittävät, että kyseessä on sekä seksuaalinen että ideologinen symboli, jonka kasvattamisen, trimmaamisen ja poistamisen myötä ihmisten – keskeisesti naisten – nähdään joko mukautuvan sukupuolta, seksuaalisuutta ja haluttavuutta koskeviin normeihin tai haastavan niitä. Paasonen ja Vänskä ehdottavat, että karvojen symboliikan lisäksi analyttisen katseen tulisi kääntyä myös kokemuksellisuuteen ja materiaalisuuteen: siihen, miltä karvat ja iho tuntuvat.

Kirja-arviot pysyttelevät niin ikään kiinni numeron teemassa ja esittelevät kansainvälistä karvoihin liittyvää kirjallisuutta. Joel Kuortin arvioissa teoksesta *Don't Touch My Hair* fokuksessa ovat rodullistettujen naisten hiukset ja Heidi Kososen arvioissa kirjasta *Plucked* koko karvoituksen kulttuurihistoria.

Kaiken kaikkiaan tarkempi karvoihin katsominen osoittaa kuinka sitkeästi länsimainen kulttuuri ja suomalainen yhteiskunta edelleen ylläpitävät kaksijakoista sukupuolijärjestelmää, jossa feminiinisuuden merkit kytketään tiukasti naisiin ja maskuliinisuuden merkit miehiin. Karvojen sääntely ruumiinosittain kuuluu tämän binaarin sukupuolikontrollin piiriin. Tarvitsemme lisää vastakarvaan kulkevaa ajattelua edistämään ymmärrystä sukupuolten moninaisuudesta.

*Jyväskylässä ja Helsingissä 22.11.2021
Hannele Harjunen ja Leena-Maija Rossi*

Hannele Harjunen tutkii sukupuolittuneita ruumisnormeja ja niiden marginaaleja, erityisesti naisten lihavuutta ja kokonormeja yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Harjunen on tutkimuksissaan käsitellyt esimerkiksi lihavuuden stigman vaikutuksia, lihaviiden ihmisten liikuntakokemuksia ja uusliberaalin ruumiskulttuurin vaikutuksia ulkonäkönormeihin. Harjunen työskentelee sukupuolentutkimuksen yliopistonlehtorina Jyväskylän yliopistossa. Hän on sukupuolentutkimuksen dosentti Tampereen yliopistossa.

Leena-Maija Rossi on sukupuolen ja visuaalisen kulttuurin tutkija. Hänen tutkimuksensa ovat käsitelleet muun muassa intersektionaalisuutta, heteronormatiivisuutta ja representaatioiden queeriyttämistä. Hiljattain hän on kiinnostunut myös posthumanistisesta feministisestä tutkimuksesta. Rossi toimii vuoden 2022 alusta lähtien Lapin yliopistossa sukupuolentutkimuksen professorina. Hän on taidehistorian ja sukupuolentutkimuksen dosentti Helsingin yliopistossa ja visuaalisen kulttuurin tutkimuksen dosentti Turun yliopistossa.

KIRJALLISUUS

Lassila-Merisalo, Maria (2021) Sinun hiuksesi eivät ole sinun. *Helsingin Sanomat* 5.9.2021. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000008228678.html?fbclid=IwAR3rb6O4wBztx6KNokUbfJoe6oZ8Lu7KLUZuixaeHWoQ-JroFeOIdoVm2xA> (haettu 8.12.2021).

Russell, Amy (2019) Why I have Hairy Legs. *The Spinoff*. November 19, 2014. <https://thespinoff.co.nz/society/14-11-2019/why-i-have-hairy-legs/?fbclid=IwAR1gxPew7Z2bo67xIDJLz61qWpLxbC2H5CSoltu6V8uhkvdcta4RffmjOHQ#.X7xwGXtJOno.facebook> (haettu 8.12.2021).

Haapala, Valpuri (2021) Puoliso parahti, kun Minna ajoi päänsä siiliksi – huomiotaherättävä trendi haastaa kauneusihanteet. *MTV uutiset* 29.6.2021. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/puoliso-parahti-kun-minna-ajoi-paansa-siiliksi-huomiota-herattava-trendi-haastaa-kauneusihanteet/8243648#gs.eai7py> (haettu 8.12.2021).

Sutinen, Ville-Juhani (2019) *Kääpiöistä kolosseihin. Kummaajisten historia Suomessa*. Helsinki: Into.

Kalju nainen ja naiseuden normi

– HIUKSETTOMUUSKESKUSTELU SUOMENKIELISESSÄ LEHDISTÖSSÄ 1990–2018

Johanna Latva

Hiukset ovat länsimaisessa kulttuurissa tärkeä osa naiseutta – naisen kruunu. Kalju nainen herättääkin keskustelua ja poikkeaa totutusta ulkonäkönormista. Artikkelisani tarkastelen, miten hiukseton nainen on nähty ja määritelty julkisessa keskustelussa Suomessa. Käsittelen sitä, miten naiseus määrittyy hiuksettomuuskeskustelun kautta, sekä sitä, millainen muutos hiuksettomuuskeskustelussa on tapahtunut tarkastelemani miltei kolmen vuosikymmenen aikana. Tutkimusaineistonani ovat Kansalliskirjaston ja Sanoma-arkiston digitoidut lehtikirjoitukset 1990-luvulta 2010-luvulle 13:sta eri sanomalehdestä. Aineistoani käsittelen naiseuden kautta. Lähiluvun analyysin avulla selvitän, miten naiseuden normi sanomalehtiteksteissä määrittyy kaljuuden kautta ja onko naisten kasvanut julkinen kaljuus muuttanut naiseuden normia. Artikkelin tavoitteena on löytää kulttuurissamme vallitsevia käsitteitä naisten kaljuudesta.

AVAINSANAT: HIUKSETTOMUUS, NAISEUS, NORMIT

Karvattomuus on yksi naiseuteen liitetyistä ihanteista länsimaisessa kulttuurissa (Kukkonen ym. 2019, 26). Karvattomuuden ihanne ei kuitenkaan koske kaikkia naiskehon karvoja, vaan päälaella karvojen puute on ollut pitkään tabu (Rossi 2003, 37–38). Ihokarvat ja hiukset toimivatkin toistensa vastakohtina ulkonäkönormeissa (Synnott 1993, 104). Esimerkiksi naiseen, jolla on näkyvä kehonkarvoitus, on yhdistetty niin aggressiivisuuden, miehisyyden kuin noituuden piirteitä (Toerien & Wilkinson 2003). Hiusten kohdalla asia on kuitenkin toisin: naiseen, jolla ei ole karvoja päässään, yhdistyvät mielikuvissa samat piirteet. Normien mukaisella naisella on karvaton vartalo mutta naiseutensa kruununa hiukset.

Kalju tai karvainen nainen on siis kauneuskäsityksemme mukaan normista poikkeava ja erottuu siksi joukosta sekä herättää keskustelua. Esimerkiksi tutkimusaineistossani esiintyvä laulaja Sine-

ad O'Connor tunnistetaan usein helpommin kaljustaan kuin lauluistaan. Vaikka hiukseton nainen herättää huomiota, on hiuksettomuus naisilla kuitenkin osa arkea. Se voi olla vapaaehtoinen hiustyyli, mutta hiuksettomuutta aiheuttavat myös erilaiset pysyvät tai väliaikaiset sairaudet, kuten pälvikalju. Lisäksi osa syöpäsairauksien hoitokeinoista voi aiheuttaa väliaikaisen karvattomuuden.

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten hiuksettomuutta on käsitelty osana naiseutta julkisessa keskustelussa Suomessa 1990-luvun alusta vuoteen 2018 saakka. Tutkin, miten naiseutta on määritelty hiusten kautta ja miten kaljuuteen liittyvä normittaminen tuottaa naiseutta. Tarkastelenkin naisten hiuksettomuutta kulttuurisena ilmiönä, osana rakentuneita ja arjessa ylläpidettyjä naiseuden normeja. Hiukset eivät ole vain materiaallinen osa ruumista, vaan ne liittyvät oleellisesti käsitykseen

naisuudesta. Esimerkiksi kampauksilla ja hiustyy-
leillä, aivan kuten vaatetuksellakin, on kulttuurisia
sääntöjä, jotka vaikuttavat myös yksilön valintoihin
sekä siihen, miten häneen suhtaudutaan (Turunen
& Niiranen 2019, 12–13).

Miksi sitten hiusten puuttumisella on merkitystä
tarkasteltaessa kulttuurissa olevia ulkonäkönorme-
ja ja käsityksiä naisuudesta? Hiukset ovat näkyvin
osa ihmiskehon karvoitusta, ja ne ovat yksi helpoim-
min muokattavista kehonosista (Synnott 1993, 103).
Näiden ominaisuuksien ansiosta hiukset toimivat
pukeutumisen tavoin tai osana pukeutumista non-
verbaalisena viestinnän välineenä (Eicher 2020). Ne
ovat samalla sosiaalinen symboli, jonka avulla voi-
daan viestittää ryhmään kuulumista tai siitä erot-
tumista. Hiukset voivat myös kuvastaa kantajansa
statusta ja niillä on usein suuri merkitys ihmisen
identiteetille. Ne saattavat olla myös ulkopuolisen
vallankäytön väline. Esimerkiksi aviossa olevilta ja
siveellisiltä naisilta on odotettu hiusten peittämistä
tai kiinnipitämistä, ja yhteiskunnan normeja rikko-
neelta naiselta on voitu leikata hiukset rangaistuk-
sena. (Barak-Brandes & Kama 2018, 2, 4–5; Synnott
1993, 105–107.) Tavoitteenani on nimenomaan jäljit-
tää suomalaisessa kulttuurissa vallitsevia käsityksiä
naisten kaljuudesta.

NAISTEN HIUKSETTOMUUDEN TUTKIMUKSESTA

Tutkimukseni käsittelee naisten hiuksettomuut-
ta naiseuden näkökulmasta. Pohdin siis, miten
sukupuoleen liitetty ulkonäkönormi nousee esil-
le julkisessa keskustelussa, kun puhutaan naisten
kaljuudesta. Naisuus ja normit nimittäin liittyvät
olennaisesti osaksi naisten hiuksettomuudesta käy-
tävää keskustelua ja ovat merkittävä osa tutkimustani.
Normi itsessään on moniulotteinen käsite, sillä se
sisältää arvoihin, tapoihin ja moraaliin liittyviä mer-
kityksiä. (Rossi 2015, 18–20; Åberg 2020, 16–18.) Nor-
mit ovatkin tietynlaisia sääntöjä, jotka määrittelevät
minkä koemme sallituksi ja oikeaksi. Kuten Tuula
Gordon (2001, 16) on todennut, naiseuteen liitettyjä
normeja ja arvoja voidaan kyseenalaistaa sekä vah-
vistaa. Normeja muokkaavat muun muassa erilai-
set muotivirtaukset, joiden perusteella saatamme
esimerkiksi vaihtaa hiustyytlejämme.

Artikkelissani on etnologinen lähestymistapa.
Aineistolähtöisyyden ja empirian avulla tutkimuk-
seni linkittyy osaksi etnologian tutkimuskenttää.
Artikkelin kannalta olennaiset sukupuoleen liitty-
vät teemat (ks. esim. Olsson & Willman 2007) sekä
lehtimateriaalin käyttö tutkimusaineistona liittävät
tutkimukseni osaksi aikaisempaa etnologista tutki-
musperinnettä (Kajander 2020, 31–31). Tutkimukseni
avainkäsitteet, ulkonäkö, sukupuoli ja normit, kuu-
luvat kuitenkin myös osaksi monen muun tieteen-
alan tutkimusperinnettä.

Oman tutkimusaiheeni kannalta ongelmallista
on ollut, että hiukset ovat usein muista karvoista
erillinen tutkimuskokonaisuutensa. Kuten edellä
esitin, hiukset nähdään ja niihin reagoidaan toisin
kuin kehon muuhun karvoitukseen. Hiukset erote-
taan muista karvoista myös tieteellisessä konteks-
tissa. Hiusten rajaamista pois karvoja käsitteleväs-
tä tutkimuksesta perustellaan esimerkiksi sillä, että
hiuksista on jo kirjoitettu paljon (Lesnik-Oberstein
2006). Hiukset tai niiden puuttuminen eivät ole
myöskään yhtä suosittu tutkimuskohde kuin muu
kehon karvoitus (Barak-Brandes & Kama 2018, 6–7).
Tällä hetkellä naisten hiuksettomuutta on tutkittu
lähinnä lääketieteellisenä ilmiönä, jolloin kulttuu-
riset merkitykset ja ajallinen konteksti ovat jääneet
vähäiselle tarkastelulle. Kotimaisessa tutkimuksessa
naisten hiuksettomuus on poikkeuksetta kirjoitettu
osaksi jotain suurempaa tutkimuskysymystä, kuten
naisten häpäisyä (ks. esim. Junila 2000).

Hiuksia, toisin kuin esimerkiksi peruukkeja, ei
myöskään yleensä käsitellä osana pukeutumista,
vaan hiuksista ja niiden muodista on omia kulttuu-
ri- ja muotihistoriallisia tutkimuksia (ks. esim. Cor-
son 2001; Sherrow 2006). Hiukset kuitenkin toimivat
mielestäni usein yhtä vahvana viestinnän keinona
kuin muu vaatetus. Myös uusien kampaus- ja vaate-
tyylien vastaanotolla on yhteneväisiä piirteitä. Kuten
etnologi Arja Turunen (2011, 42–46, 48) esittää,
esimerkiksi naisten lyhythiuksisuuden muoti on
rinnasteinen naisten housumuodin saapumiselle
länsimaiseen kulttuuriin ja Suomeen. Hiuksissa on
nähtävillä samoja sukupuoleen liitettyjä merkityk-
siä kuin vaatetuksella, ja ne toimivat pukeutumisen
tavoin osana ruumiillisuuden esittämistä.

Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan halua
tarkastella naisten hiuksettomuutta vain yhden

tutkimusperinteen keinoin. Tavoitteenani on liittää hiukset ja hiuksettomuus vahvemmin mukaan niin karvattomuudesta käytävään keskusteluun kuin esimerkiksi pukeutumistutkimukseen, unohdatta tutkimuksessani vahvana näkyvää terveyden ja hyvinvoinnin teemaa. Selkeänä viestinnän välineenä, ryhmäidentiteetin luoja ja tärkeänä osana ulkonäkönormejamme hiukset kuuluisivat osaksi näitä tutkimuksia. Artikkelini laajentaakin etnologian tutkimuskenttää ottamalla tarkastelun kohteeksi naisten hiuksettomuuden ajankohtaisen ja monialaisen ilmiön.

SANOMALEHTIAINEISTO TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Sanomalehdet toimivat tutkimukseni lähdeaineistona. Lehdet refleктоivat omaa aikaansa, ja digitoitu sanomalehtiaineisto toimii oman ajankuvansa arkistona (Rantanen ym. 2019). Julkiset lehtikirjoitukset voivat tuoda esille sekä suoraan että välillisesti hiuksettomia naisia käsitteleviä asenteita ja käsityksiä. Sanomalehtiä tutkimusaineistonaan käyttänyt etnologi Konsta Kajander (2020, 35–36, 61) toteaa, että lehtiaineistoa tutkimalla voi saada kuvan kulttuurin kulloisistakin arvoista ja ajattelutavoista. Lehtikirjoitukset vaikuttavat myös mielikuviumme sukupuolista ja niiden esittämisestä (Hirdman 1998; Kurvinen 2019). Tämä pätee naiseutta koskeviin käsityksiin ja asenteisiin. Aineistossani ei esimerkiksi kerrota suoraan, mitä on ”oikeanlainen naisuus”. Kuitenkin liittämällä kirjoituksissa hiuksettomaan naiseen negatiivisia konnotaatioita muun muassa sairaudesta tai kuvailemalla kaljua poikamaiseksi lukijan annetaan ymmärtää, millaisia hiuksia naisilta odotetaan ulkonäkönormien täyttämiseksi. Sanomalehtien sisällön voidaan siis katsoa luovan tapoja ymmärtää ja määritellä hiuksetonta naista.

Olen kerännyt tutkimusaineistoni kahdesta eri tietokannasta: Sanoma-arkiston sekä Kansalliskirjaston digitoidusta aineistosta. Seuloin vuosien 1900–2018 lehtikorpukselta relevantteja kirjoituksia esimerkiksi hakutermeillä ”kalju nainen”, ”naisten hiuksettomuus” ja ”hiusmuoti”. Sanoma-arkistosta löytyvät *Helsingin Sanomat* ja *Iltta-Sanom* vuodes-

ta 1990 alkaen, ja Kansalliskirjaston digitoidussa aineistossa on sanomalehtimateriaalia vuoteen 2018 saakka. Kansalliskirjaston digitaalinen hakupalvelu ei kuitenkaan kata kaikkia Suomessa tuona aikana julkaistuja suomenkielisiä lehtiä, koska niitä ei ole digitoitu (Arpiainen 2021). On myös huomioitava, että koska käytin digitaalista hakumenetelmää, aineistohakuni ei välttämättä löytänyt kaikkia aiheeseen liittyviä kirjoituksia.

Lopullisessa tutkimusaineistossani on 106 lehtikirjoitusta. Kirjoitukset ovat 13:sta eri lehdestä, jotka ovat *Alueviesti (AV)*, *Etelä-Suomen Sanomat (ESS)*, *Helsingin Sanomat (HS)*, *Iltalehti (IL)*, *Iltta-Sanom* (*IS*), *Keskisuomalainen (KS)*, *Kuopion Kaupunkilehti (KK)*, *Länsi-Savo (LS)*, *Maaseudun Tulevaisuus (MT)*, *Puumala (PM)*, *Ruokolahtelainen (RL)*, *Satakunnan Kansa (SK)* ja *Vantaan Sanomat (VS)*. Lehdet jakautuvat maksuttomiin kaupunkilehtiin, iltapäivälehtiin sekä tilattaviin paikallisiin ja maakunnallisiin sanomalehtiin. Kirjoitusten määrä eri lehdissä jakautuu selkeästi aineistossani. Eniten tekstejä on *Iltta-Sanomista*, ja joistain lehdistä on vain yksittäinen kirjoitus. Osaa lehtiutuista kierrätettiin useammassa lehdessä, mutta olen ottanut ne mukaan aineistooni vain kerran ensimmäisenä haussa esiin tulleen julkaisuaian mukaan. Aineistooni kuuluvat kirjoitukset ovat erityyppisiä: mukana on esimerkiksi kolumneja, reportaaseja, mielipidekirjoituksia ja henkilöhaastatteluja. Juttutyypeillä on merkitystä tekstin sisältöä analysoitaessa, mutta on myös huomioitava, että tyylilajista huolimatta ne kaikki refleктоivat omaa aikaansa.

Teemoittelun analyysimenetelmällä hahmotin aineistosta erilaisia teemakokonaisuuksia, joissa naiseuden normia käsiteltiin esimerkiksi ulkonäön tai stereotyyppien kautta. Keräämästäni sanomalehtiaineistosta ilmenee, että naisten hiuksettomuutta käsiteltiin mainoksissa ja lääketieteellisessä kontekstissa jo 1900-luvun alusta alkaen. Naisten julkinen kaljuus ilmiönä ja personoitu kirjoittelu aiheesta alkoivat kuitenkin vasta 1960-luvulla.¹ Löysin yksittäisiä naisten kaljuutta käsitteleviä tekstejä jokaiselta hakurajaukseni vuosikymmeneltä. Kirjoitusten määrä kuitenkin kasvoi runsaaksi vasta 1990-luvulta alkaen. Olenkin rajannut tähän tutki-

1 Olen lukenut ja analysoinut keräämäni sanomalehtiaineiston vuosilta 1900–2018 talven 2020–2021 aikana saadakseni aineistosta esiin laajemman historiallisen kontekstin. (Latva 2021; ks. myös Corson 2001, 636–637.)

mukseen sanomalehtikirjoitukset 1990-luvun alusta vuoteen 2018 saakka. Artikkelini tutkimuskysymysten tarkentuessa käsittelemään sitä, miten lehtiaineistossani hiuksettomuus näkyy osana naiseutta, rajasin käsittelyni ulkopuolelle vielä mainokset, televisio- ja radio-ohjelmisivut sekä näiden ohjelmien arvostelut, kulttuurikriitikit sekä pelkästään terveysteemaiset kirjoitukset, koska ne olivat tutkimuskysymysteni kannalta epärelevanttejä.

Hiuksettomuutta käsiteltiin aineistoissa suurimmaksi osaksi sairauden tai sen hoidon yhteydessä. Ääneen pääsivät haastatteluissa niin asiantuntijat kuin hiuksettomat naiset. Asiantuntijoina olivat esimerkiksi lääkärit ja peruukkikauppiat. Muutamisesta teksteissä hiuksensa vapaaehtoisesti leikanneet naiset saivat myös äänen. Aineistossani on tekstejä, joissa naisten hiuksettomuus esiintyy vain lyhyesti eikä ole kirjoituksen varsinaisena aiheena. Toisissa teksteissä taas naisten kaljuus tai hiukset ovat koko kirjoituksen teemana. Aineistossa näkyy, kuinka naisten kaljuus nousee tiettyinä aikoina keskusteluun jonkun tapahtuman seurauksena. Esimerkiksi laulaja Britney Spearsin pään kaljuksi ajaminen kiinnitti lehdistön huomion vuonna 2007. Samoin naisten kokemukset hiuksettomuudesta saivat usein näkyvyyttä Syöpäsäätiön lokakuisen *Roosa nauha*-kampanjan aikana. Kampanjalla kerätään varoja muun muassa rintasyövän tutkimukseen.

Teemoittelun ja sen jälkeen tekemäni aineiston tarkemman rajauksen jälkeen käytin aineiston analyysimenetelmänä kontekstuaalista lähilukua. Tässä menetelmässä aineistoa tarkastellaan perinteisen lähiluvun tapaan intensiivisesti, jotta voidaan löytää ”rivien väliin” jääviä merkityksiä. Siinä kuitenkin otetaan huomioon myös ilmiöiden historiallinen konteksti. Kuten kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi (2017, 424–425) on todennut, on kontekstin huomioiminen tärkeää pitkän aikavälin aineistoilla, joissa merkityssuhteita ei voi tulkita sellaisenaan huomioimatta kirjoitushetken aikaa ja tuolloin vallinnutta kulttuurista ilmapiiriä. Tutkimuksessa on huomioitava, että analyysini kohteena on vain se, mitä on kirjoitettu, eikä sen vastaanotto. Aineistossani kirjoituksilla ei ole paljon jatkuvuutta; niissä viitataan vain harvoin edellisiin kirjoituksiin. Huomiotarvoista on myös se, mitä jätetään sanomatta ja mitä yksittäisiä sanoja teksteissä käytetään.

Artikkelini ensimmäisessä luvussa käyn läpi millaisena naiseuden normi näyttäytyy, kun sitä tarkastelee hiuksettomuutta käsittelevän aineiston kautta. Tutkin sitä, millaisia ominaisuuksia hiuksiin ja naiseuteen yhdistetään ja miten hiusten puuttuminen vaikuttaa naisten käsityksiin itsestään ja naiseudestaan. Toisessa luvussa perehdyn naiseuden normissa tapahtuneeseen muutokseen sekä siihen, miten naiseuteen liitettyjä normeja on rikottu tai muutettu. Lisäksi käsitelen, miten mahdollinen muutos heijastuu naisten kokemuksiin.

NAISEUDEN NORMI: HIUKSET JA ATTRAKTIIVISUUS

Länsimaaisessa kulttuurissa sukupuoli ja hiukset liittyvät vahvasti toisiinsa. Kuten hiusten merkitystä tutkinut sosiologi Anthony Synnott (1993, 104–105) on todennut, hiusnormit ovat jakautuneet yleensä naisten ja miesten hiuksia koskeviin ja tämä sukupuolittava jäsennys on ollut pitkään kulttuurissamme vallitseva käsitys. Myös tutkimukseni aikarajauksen aikana vallitsevana ulkonäkönormina on ollut, että miehillä on lyhyet hiukset ja naisilla pidemmät. Nykypäivään tultaessa hiusmuoti ja siihen liitettävät sukupuolinormit ovat kuitenkin laajentuneet eikä ero miesten ja naisten hiuksiin ole enää niin selkeää (Rossi 2003, 38). Aineistostani kuitenkin näkyy, että tietyt hiustyylit, kuten naisten kalju, herättävät edelleen polemiikkia. Naiseuden normiin on liitetty käsitys siitä, että naisella kuuluu olla hiukset. Tämän takia hiuksettomiin naisiin on liitetty naiseuden normin ulkopuolella olevia tai vastakkaisia määreitä. Hiuksettomuuden on koettu ilmentävän myös maskuliinisuutta, aggressiota ja vihaa. Hiukset siis määrittävät naiseuden normia. Tässä luvussa tuon esiin aineistossani esiintyvät yleisimmät naiseuden normit, jotka hiuksettomuuskeskustelu paljastaa.

Yksi aineistoni keskeisistä teemoista on, että hiusten puuttuminen kyseenalaistaa naiseuden ja tekee naisruumiista puutteellisen. Kuten sukupuolentutkija Hannele Harjunen (2010, 241) toteaa, kulttuurin esittämät ehdot naisruumiille ovat aina kytköksissä sen hetkisiin käsityksiin naiseudesta. Kalju nainen mielletään vääränlaiseksi koska hän ei mukaile vallalla olevaa normia, joka liittyy hiukset osaksi naisvartaloa ja naiseutta. Kirjoituksissa

naisten kokemus omasta ruumiillisuudestaan tulee esille muun muassa naiseuden kyseenalaistamisena sekä kokemuksena puutteellisesta ruumiista. Osalle naisista oma naisruumis tuntui sairauden aiheuttaman hiustenlähdön jälkeen vieraalta, eikä kaljuus kuulunut osaksi naisten käsitystä omasta vartalostaan. (HS 2002; HS 2009; IL 2018a; PM 2016.) Teksteissä naiset myös yhdistivät hiuksettomuuden enemmän miehisyysyteen kuuluvaksi. Eräs sairauden takia hiuksensa menettänyt nainen esimerkiksi kertoi, miten pitkät hiukset olivat määritelleet hänen naiseuttaan. Hiukseton pää sai hänet kokemaan itsensä kaljuksi pojaksi (ESS 2010). Kaljuus merkitsi siis teksteissä naisille naiseuden kadottamista tai sen merkittävää vähenemistä.

Syöpähoitoja käsitelleissä tutkimuksissa onkin todettu, että naiset pelkäävät hoitojen alkaessa usein hiustensa menettämistä ja hiuksettomuuden vaikutusta identiteettiinsä (ks. esim. Kathryn ym. 2013). Erään tutkimuksen aineiston perusteella on todettu, että jotkut jopa jättävät menemättä hoitoihin, jotta heidän hiuksensa säästyisivät (Münstedt ym. 1997, 142). Hiusten tärkeydestä omaan naiseuskäsitykseen ja siihen, miten sukupuollittuneita hiusnormitkin ovat, kertoo myös se, että naisten ja miesten syöpähoitokokemuksia vertailevassa tutkimuksessa hiusten menettämisen oli todettu olevan erityisen vaikeaa naisille. Tutkimuksen mukaan syöpähoitotutkimuksessa miehet taas kokivat traumaattiseksi myös muun karvoituksensa menettämisen. (Trusson & Quincey 2021.) Tämä ilmenee myös aineistostani, jossa eräässä haastattelussa todettiin, että hiuksettomuuden kosmeettisesta luonteesta huolimatta sen kokeminen olisi miehelle varmasti helpompaa (ESS 2017).

Hiusten menetyksen kautta koettu kokonaisvaltainen ajatus naiseuden katoamisesta oli vain yksi tapa hahmottaa hiusten olemassaolon merkitystä naiseudelle. Toinen aineistossani varsin yleinen teema oli hiusten merkitys naisen ulkoiselle viehättävyydelle. Naisvartaloa arvioidaan usein esteettisyyden kautta, toisin kuin miehiä (Harjunen 2010, 241). Koska hiukset ovat kuuluneet osaksi naisen ulkomuotoa, hiuksettoman naisen viehätysvoima ja kauneus on koettu kyseenalaiseksi (Synnott 1993, 105). *Ilta-lehdessä* esimerkiksi kerrottiin, miten kumppani oli jättänyt hiuksensa menettäneen naisen, koska ”kalju nainen ei voi olla kaunis tai seksikäs” (IL 2018b). Hiuk-

seton nainen ei siis tämän miehen mielestä täyttänyt naiseuden olemukseen liitettyä ulkonäkövaatimusta eikä täten ollut kelvollinen puolisoiksi, vaikka nainen oli menettänyt hiuksensa sairauden takia, eikä ollut vapaaehtoisesti hiukseton.

Kaljun naisen viehättävyyttä kyseenalaistettiin muissakin aineistoni teksteissä. Kaljun esteettisyyttä pohdittiin suoraan eräässä otsikossa: ”Voiko kalju ja rinnaton nainen olla kaunis?” (HS 2002). Eräässä lehtiartikkelissa vuodelta 2001 kirjoitettiin, että varsinkin naisille hiusten menetys on vaikeaa, koska ”viehättävänä oleminen on – juurtunut naiseuden rooliin” (LS 2001). Jutussa haastateltu asiantuntija tosin totesi, että julkinen kaljuus varmasti tulee muokkaamaan asenteita. Hän ei kuitenkaan viitannut tällä naysiin vaan totesi, että ”kaljut miehet voivat nousta seksisymboliksi”. Se, että esimerkiksi annettiin vain muuttuvasta mieskuvasta, on mielenkiintoinen. Ehkä asiantuntijan oli hankala keksiä kaljusta naisesta asiayhteyden sopivaa positiivista mielikuvaa vielä 2000-luvun alussa?

Hiusten merkitys naisen ulkonäölle ja viehättävyydelle nousi esille myös haastattelussa, joissa pohdittiin ulkonäön merkitystä parisuhteelle ja itselle: ”Ulkonäöllä on toki merkitystä, mutta se ei ole ratkaisevaa – Tosin mun vaimoni ei ole koskaan ollut kalju tai ihan lyhythiuksinen. Siinä voisi olla haastetta!” (IS 2002a.) Toisessa haastattelussa nainen toteaa, että ”[s]jisäisen olemuksen korostaminen ei tarkoita sitä, että heittäytyisin yhtäkkiä kaljuksi” (IS 2003). Kuten nämä esimerkit osoittavat, hiukset on koettu merkittäväksi asiaksi naisen ulkonäössä ja hiuksettomuus on nähty välinpitämättömytenä omaa ulkonäköä kohtaan. Ulkonäöstään huolehtiminen esimerkiksi hiuksia värjäämällä tai muuttamalla kampauksia on koettu juuri naisille ominaiseksi, ja sitä vaaditaan sekä itseltä että muilta naisilta (Kukkonen ym. 2019, 196; Synnott 1993, 106). Naisen hiuksettomuus on ymmärretty välinpitämättömydeksi muita kohtaan, koska se rikkoo naiseuden normia. Aineistoni esimerkeistä huomaa lisäksi, että hiukset saattavat olla niin luonnollinen osa kehoa, ettei niiden merkitystä ulkonäölle tule ajateltua, ennen kuin niitä ei ole.

Kolmas aineistosta löytämäni tapa naiseuden normin määrittelyyn oli negaation kautta toimiminen. Naisten kaljuus yhdistyy aineistossani esi-

merkiksi aktivismiin ja kapinaan. Eräessä kolumnissa kirjoitettiin kaljuuden sopivan yhtä hyvin feministille kuin polttopulloihiin mielistyneelle skinheadille (HS 1994). Vertausta on hankala pitää feminismin kannalta positiivisena, joten kaljuus leimataan kahden vääränlaista aktivismia osoittavan ryhmän tunnusmerkiksi. *Helsingin Sanomissa* nuorten naisten aggressiivisuutta käsittelevässä haastattelussa asiantuntija totesi, että tytöt ajavat päänsä kaljuksi kapinoidakseen vallitsevia normeja vastaan (HS 1998a). Eräessä bändihaastattelussa yhtyeen jäsenet kertoivat yleisöjen olleen välillä yllättyneitä, koska he eivät ole lavalla aggressiivisia, vaikka kolme heistä olikin kaljuja naisia. (IS 1993). Oletuksena siis oli, että kalju nainen käyttäytyisi aggressiivisesti. Vielä vuonna 2000 julkaistiin mielipidekirjoitus, jossa valitettiin nykyajan naisten olevan vain äitiyttä kammoksuvia feministejä, jotka ovat leikanneet hiuksensa pois (ESS 2000). Esimerkkejä ei ole paljon, mutta näidenkin kirjoitusten avulla voidaan olettaa omaehtoisen kaljuuden tulleen näkyvämmäksi osaksi katukuvaa 1990-luvun aikana. Samalla kuitenkin hiuksettomuuteen suhtauduttiin negatiivisesti.

Tutkimani aineiston perusteella jotkut naiset toki ajoivat hiuksensa eräänlaisena kapinan symbolina. Vain yksi haastateltava kuitenkin kertoi ajaneensa puolet päästään kaljuksi, koska ei halunnut olla kaunis (IS 1999a). Toisissa teksteissä kapinoinnin kerrottiin kohdistuneen laajemmin yhteiskuntaa vastaan. Esimerkiksi potkut työstään saanut nainen koki tulleen väärinkohdeksi ja ajoi vihaisena päänsä kaljuksi (HS 2013). Teko toimi vastalauseena naisen saamalle kohtelulle. Toisessa esimerkissä nainen kertoi kapinoineensa oman vähemmistöskulttuurinsa perinteitä vastaan ja halunneensa kaljulla päällä samaistua mieluummin osaksi punkkulttuuria (HS 2012).

Kaljusta naisesta kirjoitettiin myös muulla negatiivisella tavalla. Esimerkiksi 1990-luvun puolivälissä lehdissä kirjoitettiin Monacon prinsessa Carolinen yllättävästä kaljuudesta. Kirjoituksissa pohdittiin syytä prinsessan kaljuuteen ja kuvailtiin hänen ”keskitysleirimäistä” ulkonäköään (IS 1997). *Länsi-Savossa* julkaistiin uutinen, joka leimasi Sinead

O’Connorin hiuksettomuuden häpeälliseksi. Eräs muotivaikuttaja äänesti hänet vuonna 1991 maailman huonoimmin puetuksi naiseksi olemattoman hiusmuotinsa takia. Perusteluna oli, että kalju on ollut häpeärangaistus naiselle, eikä sitä ole syytä tuoda osaksi naisten hiusmuotia. (LS 1991.)

Iida Kukkosen ja kollegoiden toimittamassa *Ulkonäköyhteiskunta. Ulkoinen olemus päädomana 2000-luvun Suomessa* -teoksessa (2019) todetaan, että on olemassa yleisesti jaettu mielikuvia siitä, miltä jonkin ammatin tyypillinen edustaja näyttää (Kukkonen ym. 2019, 67). Sama yleistäminen toimii laajemminkin. Myös muita ryhmiä ja sukupuolia koskevat kulttuurisesti jaetut mielikuvat, joissa esimerkiksi feministi, lesbo tai nainen mieltäytyvät tietynäköisiksi. Mielikuvat eivät kuitenkaan välttämättä peilaa todellisuutta, mutta niillä on merkitystä tarkasteltaessa ulkonäköön liittyviä määritteitä ja normeja. Toki mielikuvat samoin kuin muut kulttuuriset määritelmät ja normit muuttuvat. Koska ne ovat usein yhteisesti jaettuja, voivat ne kuitenkin myös jäädä pitkäksi aikaa osaksi kulttuurista ymmärrystämme. Esimerkiksi jo 1800-luvulla ajateltiin, että homoseksuaali nainen on maskuliininen ja lyhythiuksinen (Hapuli 1989, 53). Mielikuva maskuliinisesta lyhythiuksisesta lesbosta voimistui vielä 1900-luvun alussa (Turunen 2019, 283–284), ja aineistostani näkyy, että se on edelleen voimissaan. Sanomalehdissä kokemuksiaan jakaneet julkisesti kaljut naiset toivat esille, että heidän seksuaalista suuntautumistaan on kyseenalaistettu hiusten puuttumisen takia 2000-luvullakin (HS 2010a; IS 2002b).

Mielikuvat syntyvät usein esimerkkien ja mallien kautta. Juuri 1990-luvulla laulaja Sinead O’Connor kaljuine päineen nousi ikoniksi ja haastoi sukupuoleen sidottuja länsimaisia ulkonäkönormeja lyhyellä siilitukallaan. Populaarikulttuuri vahvistaa myös näitä mielikuviamme mutta samalla luo ja muokkaa niitä. Esimerkiksi 1990-luvulla julkaistuissa *Alien 3* - sekä *G.I. Jane* -elokuviissa² naiset eivät ole normien mukaisia naisia vaan aktiivisia, aggressiivisia ja kapinoivia lyhythiuksisia tai kaljuja naisia (Sherrow 2006, 43–44).

Kaiken kaikkiaan on syytä todeta, että hiukset koetaan hyvin tärkeäksi osaksi naiseutta. Vaikka

2 Yhdysvaltalaisen elokuvien *Alien 3* (1992, ohj. David Fincher) ja *G.I. Jane* (1997, ohj. Ridley Scott) naispääosia tähdittivät päänsä siiliksi ajelleet Sigourney Weaver ja Demi Moore.

naisten hiusnormiin on tullut joustavuutta, lyhyet hiukset yhdistetään edelleen enemmän miehisyyteen kuin naiseuteen. Käsitteitä hiuksista voi tässä suhteessa verrata pukeutumiseen. Kuten Turunen ja Niiranen (2019, 13) toteavat, vaatetus on ollut yksi keskeisiä tapoja, jolla voidaan ilmaista niin sukupuolta kuin eri sukupuolten välisiä eroja. Aineistoni perusteella naisten hiukset koettiin naisellisen kauneuden ja attraktiivisuuden symboliksi. Nämä ominaisuudet ovat olleet jo pitkään merkittäviä naiseuteen liittyviä odotuksia, kuten myös esimerkiksi siisteys, tottelevaisuus ja nöyryys (Olsson 2007, 218). Kuten tämä luku osoittaa, naisten hiuksia ei ole ajateltu vain karvoina, vaan ne on koettu myös poliittisesti latautuneiksi mielenilmauksiksi (Synnott 1993, 121). Kaljuus nähtiin naiseuteen liitettyjen määreiden vastaiseksi, joten se koettiin kapinana muun muassa naiseuden normeja sekä yhteiskuntaa kohtaan. Kuten tässä luvussa olen tuonut ilmi, kaljuus määrittää merkittävästi naista ja hänen naiseuttaan.

JULKISEN KALJUUDEN TUOMA MUUTOS NAISEUDEN NORMIIN

Edellisessä luvussa käsittelin, millaisia naiseuden normeja hiuksettomuus toi aineistoistani esille. On kuitenkin huomioitava, että mitkään normit tai määrittelyt eivät ole kaikenkattavia tai staattisia. Tämä pätee myös naiseuden normiin ja sen määrittelyyn. Aineistoa kerätessäni huomasin, että naisten hiuksettomuudesta tuli näkyvämpää sanomalehdistössä 1990-luvulta alkaen. 2000-luvulla tapahtui muutos sanomalehdistön tavassa kertoa kaljuista naisista. Varsinkin iltapäivälehdissä julkaistiin enenevässä määrin naisten omia kokemuksia kaljuudesta. Lisäksi lehdistön tapa kirjoittaa naisten kaljuudesta muuttui, eivätkä sanavalinnat olleet enää yhtä asenteellisia kuin aikaisemmin. Se, muuttiko julkinen keskustelu suhtautumista hiuksettomaan naiseen, on kuitenkin ristiriitaista.

Naisten hiuksettomuuteen liittyviä tekstejä siis julkaistiin aikaisempaa enemmän, ja julkaisuista tuli samalla monipuolisempia ja kaljuus itsessään tuotiin näkyviin. Naisten kokemuksissa kuitenkin näkyivät edelleen vahvasti tuomitsevat asenteet mutta myös uudenlainen ajattelutapa. Julkisesti kalju naista alettiin pitää rohkeana. Toinenkin näkyvä

muutos tapahtui lehdistön sanavalinnoissa. 1990-luvulla käytettyjä negatiivisia sanavalintoja, joita käsitteelin edellisessä luvussa, vältettiin. Toisaalta otsikoissa näkyi edelleen asenteellista suhtautumista naisten kaljuuteen. Kolmas keino, jolla naiseuden ja hiusten normia murrettiin, oli kaljuuden liittäminen muotiin ja trendikkyyteen. Kaljuudesta esimerkiksi puhuttiin trenditietoisien kaupunkilaisten valintana. Tässä luvussa tarkastelen näitä kolmea keinoa, joiden kautta naisten hiuksettomuuden kasvava näkyminen julkisessa keskustelussa muutti naiseuteen liitettyä normia.

Aineistossani on iltapäivälehtien tekstejä 1990-luvun alusta alkaen. Kuitenkin ensimmäinen naisesta tehty henkilöhaastattelu, jossa puhutaan hiuksettomuudesta, oli vuodelta 1999 (*IS* 1999b). Tämän jälkeen naisten kokemuksista tehdyt reportaasit ja haastattelut vähitellen yleistyivät. 2010-luvulla niitä ilmestyi jo miltei parikymmentä. Niitä myös julkaistiin muissakin kuin iltapäivälehdissä. Näitä lehdissä julkaistuja tekstejä voisi kutsua hiuksettomuuden kohdanneiden selviytymistarinoiksi. Tekstit käsittelivät usein naisten omia kokemuksia syöpään sairastumisesta, mutta myös päivikaljuuteen sairastuneet saivat äänensä. Esimerkiksi entinen Miss Suomi kertoi sairastumisestaan ja päätöksestään olla peittelemättä hiuksettomuuttaan (*IL* 2018c). Haastatteluissa hän toi esille, että halusi omalla esimerkillään kannustaa muita olemaan avoimesti ”oma itsensä” eli julkisesti kalju ja sairas, mutta silti nainen. Yhteneväiseksi tämän aineiston osan tekee teksteistä välittyvä asenne. Niiden tarkoituksena oli tuoda esille, että hiusten menetys voi olla raskasta ja kamalaa, mutta siitä selviää. Kirjoituksissa esiintyi niin tavallisia naisia kuin julkisuuden henkilöitä.

Naisten kokemuksista kuitenkin ilmenee, että lisääntynyt kerronta naisten hiuksettomuudesta lehdissä ei pystynyt poistamaan siihen liitettyä stigmaa. Normien rikkominen tietoisesti tai tahattomasti aiheutti heille edelleen häpeää. Tunteen syntymisen syy ei välttämättä aina ollut tiedostettua, koska häpeään liittyvät asenteet voivat olla juurtuneita tapoihin ja arvoihin. Oikeushistorioitsija Satu Lidman (2011, 11, 18–19) nostaakin ulkonäköön liittyvät vääränlaiset kehonkuvakokemukset yhdeksi häpeän kategorioista. Aineistossani häpeän tunne ilmenee

tunteena puutteellisesta naiseudesta, joka syntyy siitä, että yksilö näkee itsensä muiden silmin. Teksteissä on esimerkiksi paljon mainintoja siitä, että naiset, jotka olivat menettäneet hiuksensa, halusivat olla julkisesti kaljuja. He eivät kuitenkaan uskaltaneet, koska kokivat kaljuina joutuvansa liiallisesti muiden katseiden kohteiksi. (HS 2010b; IL 2018b). Kulttuurintutkija Sara Ahmedin (2014, 104–106) mukaan häpeään liittyy impulssi piilottaa ja peittää itsensä, koska ”paljastuminen” on aiheuttanut häpeän tunteen. Häpeä liittyy aina muihin ihmisiin, vaikka se koetasiinkin yksin: itseään tarkastelee toisten silmin.

Yksi selkeimmistä syistä peittää omaa hiuksettomuutta oli mahdollisuus olla leimautumatta sairaaksi. Naiset kokivat, että kaljuuden takia heidän oletettiin olevan sairaita. He kertoivat, että muut ihmiset kokivat oikeudekseen kysellä hiuksettomuuden syitä ja olettaa hiuksettoman olevan sairas (HS 1998b; HS 1998c; HS 2010b). Julkisesti sairaaksi leimautuminen voi aiheuttaa häpeää, koska terveys on yhteiskunnassamme vallitseva normi. Esimerkiksi syöpä voidaan nähdä edelleen stigmatisoituna sairautena (Kaltiala-Heino ym. 2001). Yhdessä haastattelussa syöpähoitojen takia hiuksensa menettänyt nainen paljastikin, ettei ollut kertonut julkisuudessa syytä hiuksettomuuteen (IS 2018a). Hän luultavasti koki, että oli helpompi olla ”vain kalju” kuin ”kalju syöpäpotilas”.

Naisten kokemus häpeästä ei kuitenkaan ollut perusteetonta. Naisten kertomuksissa muiden asenne kaljuja naisia kohtaan oli usein negatiivinen. Kaljuus johti naiseuteen liitetyn ulkonäkönormin kyseenalaistamiseen ja ennako-oletuksiin. Lehdissä ääneen päässeet naiset kertoivat, että julkinen hiuksettomuus tekee naisesta objektin (HS 2009; HS 2010a; LS 2013). Julkisesti kalju nainen saa osakseen huutelua, arvostelua ja nimittelyä (ESS 2003; IS 2016). Omaehtoisesti päänsä kaljuksi 2000-luvulla ajanut nainen kertoi, että ”[y]leensä kaljuja ihastellaan, mutta kyllä sitä haukutaankin. Kaikilla on kuitenkin jotain sanottavaa.” (ESS 2003.) Välttääkseen objektina olon osa naisista kertoikin valinneensa peruukin käytön julkisissa tilanteissa, koska he kokivat sen paremmaksi vaihtoehdoksi kuin julkisen kaljuuden (HS 2010b; SK 2018).

Toisaalta aineistossa näkyi, että naisten omien kokemusten julkaisu vaikutti asenteita moninais-

tavasti. Naisten haastatteluista paljastui myös, että kaikki kommentointi ei ollut vain negatiivista. Esimerkiksi omaehtoisesti hiuksensa ajellut kertoi, kuinka hän saa paljon positiivista palautetta ja kannustusta niin naisilta kuin miehiltä. Muut naiset kehuivat hänen ratkaisuaan rohkeaksi, mutta totesivat etteivät itse uskaltaisi tehdä samoin (ESS 2003). Samoin toinen päänsä kaljuksi ajellut nainen kertoi, että uusi kampaussaa ihmiset kokemaan hänet ”asennemuijaksi” (HS 2010a). Laulaja-näyttelijä Sara Forsbergin ajeltua omaehtoisesti itsensä kaljuksi vuonna 2017 hänen toimintaansa kommentoitiin positiiviseen sävyyn. Hänen kerrottiin toimivan inspiraationa sekä hiuksettomuuden häpeän karkottajana. (IL 2017; IS 2018b; KK 2017.) Aineistoni osoittaakin, että 2000-luvulla julkisesti hiukseton nainen nähdään rohkeana ja määrätietoisena, koska hän uskaltaa ja haluaa vastustaa hiuksiin liitettyjä sukupuoli- ja ulkonäkönormeja.

Hiuksista ei myöskään välttämättä tehty enää määrittävää normia naiseudelle. Tämä näkyy muutaman esimerkin kautta. Eräs haastateltu kertoi, kuinka oli julkisella paikalla joutunut lapsen tuijotuksen kohteeksi. Muissa teksteissä tulee ilmi, että usein näissä tapauksissa vanhemmat ohittavat lasten utelut nopeasti ja häpeillen. Nyt tilanne oli kuitenkin toinen: ”Lapsi – kysyi isältään, oliko tuo nainen, viitaten kaljuuteeni. Isä vastasi, ettei kaikilla naisilla tarvitse olla pitkää tukkaa. Minusta se oli hieno vastaus.” (VS 2018.) Tästä sitaatista käy ilmi, miten naisten kaljuudesta saatettiin kertoa vahvistamatta vallitsevaa naiseuden normia ja kyseenalaistamalla se. Samoin toisessa haastattelussa nainen kertoi, että – vaikka oli ensin kyseenalaistanut muuttuneen ulkonäkönsä – hän oli oivaltanut että ”[n]ainen on nainen vaikka kaljuna ja rinnattomana” (HS 2002).

Toinen ajallinen muutos, joka aineistossa näkyi, oli muutos naisten kaljuuteen liitettyissä sanavalinnoissa. Jo pelkillä sanavalinnoilla voidaan viestiä, mikä on oikein tai väärin. Toisaalta sanojen merkitys riippuu kontekstista, jossa niitä käytetään. 1990-luvulla eräässä kolumnissa kirjoitettiin: ”Eihän mulipäässä sinällään tietysti mitään vikaa ole. Se on ihan yhtä hyvä feministillä kuin polttopulloihin mielistyneellä skinheadilla.” (HS 1994.) Esimerkissä naisten kaljuus leimataan vääränlaiseksi kahdella tavalla. Ensinnäkin kirjoituksessa käytetään

mulipää-sanaa. Sitä käytettiin aineistossani kaljuuteen liitettyä 1900-luvun alussa muutaman kerran, mutta koen, että 1990-luvun kontekstissa sitä käytettiin halventavassa merkityksessä. Toiseksi kaljuus sidotaan siteeratussa lausumassa tiettyihin ismeihin, joilla on oma painoarvonsa yhteiskunnassa. Kolumnin sävy feminismiä kohtaan on muutenkin varsin väriltynyt. Toisaalta aineistossa näkyy, että sanojen aikaisempia negatiivisia konnotaatioita voidaan vähentää normalisoimalla ne. Syöpähoidon takia hiuksensa menettänyt nainen kutsui itseään ”skinimutsiksi”: ”Pian kameraan katsoi kalju skinimutsi, kuten Tuomela tuolloin punkkarimaista ulkonäköään kuvaa.” (HS 2002.) Esimerkissä nainen on tietoinen siitä, että kaljuus liitetään osaksi skinhead- ja punk-yhteisöjä, samalla kuitenkin näyttäen, että sanavalinta on humoristinen eikä enää niin vakavasti otettava kuin alle kymmenen vuotta sitten. Toisessa tekstissä puolestaan kerrottiin, että naisen kaljuutta oli kommentoitu kehumalla ”asennemuijaksi” (HS 2010a). Ehkä vielä kymmenen vuotta aikaisemmin joku olisi voinut käyttää sanan tilalla esimerkiksi kapinallista. Sittemmin käytetty ilmaus asennemuija mieltä kuitenkin omassa kontekstissaan positiiviseksi tarkoittaen rohkeaa ja uskaliaista naista. Nämä myöhemmät esimerkit ovat 2000-luvulta, joten voi päätellä, että aikaisemmat negatiiviset sanat omaksuttiin omaan käyttöön ja tehtiin näin niistä hyväksyttävämpiä. Sanavalikoima naisten kaljuutta kohtaan siis laajeni ja muuttui.

Kuitenkaan samaan aikaan lehtien kirjoitusten asenne ja sanavalinnat eivät olleet täysin ristiriidattomia. Vaikka aineistossani naisten kaljuudesta tehtiin usealla tavalla osa naiseuden normia, toisinaan lehtijuttujen otsikoissa naisten kaljuus oli edelleen epänaiseellista tai väärää. Esimerkiksi eräs haastateltava kertoi, ettei hän suuremmin surrut menetettyjä hiuksiaan, mutta juttu oli kuitenkin otsikoitu ”Hiustenlähtö voi viiltää haavan itsetuntoon” (SK 2018). Samassa jutussa oli haastateltu asiantuntijaa, jonka mukaan hiustenlähtö voi olla joillekin välillä rankkaa. Yleisellä tasolla ilmiöstä puhuneen asiantuntijan sanalla on siis suurempi painoarvo kuin hiustenlähdön itse kokeneella. Samanlaisia toimituksellisia ratkaisuja, jotka korostivat hiuksettomuuden ja naiseuden ristiriitoja, oli muitakin. Esimerkiksi *Länsi-Savon* ”neuvola-palstalle” oli lähetetty kysymys

kaljun naisen seksikkyydestä. Vaikka vastauksessa todettiin, että kalju nainen voi olla myös seksikäs, otsikossa asia kiellettiin: ”Kalju pää naisella sexy? Lehmätkin lentää.” (LS 2003.) *Keskisuomalaisessa* taasen kirjoitettiin: ”Kehon arvet tai puuttuvat hiukset eivät haitanneet rohkeiden naisten ja miesten lavasäteilyä.” (KS 2018.) Tämä ingressiteksti antaa ymmärtää, että hiusten puuttumisen ja arpien olemassaolon olisi olettanut haittaavan esiintymistä. Kuitenkin, koska mallit olivat rohkeita, he pystyivät menemään myös vaillinaisina muiden eteen lavalle. Näissä esimerkeissä näkyy, että pienetkin sanavalinnat voivat muokata tekstin pohjalta syntyvää mielikuvaa.

Kolmantena keinona normittaa naisten hiuksettomuutta ilmeni hiuksettomuuden liittäminen trendikkyyteen. Mitä suositumpaa ja näkyvämpää naisten kaljuus on, sitä useampi sitä ehkä uskaltaa ja haluaa kokeilla. Koska muodin seuraaminen voidaan nähdä yhtenä naiseuden piirteinä, tekee se hiustyylin muuten vääränlaisesta valinnasta myös hyväksyttävämmän. Esimerkiksi eräässä haastattelussa kerrottiin suoraan, ettei omaa hiuksettomuutta peitelty tai hävetty, koska haastateltava oli kuulut muilta sen olevan nykyään muotia (IS 2018b). Omaehtoisesti päänsä kaljuksi ajellut nainen kertoi haastattelussa, että kaljuus ei ole hänelle tapa ilmaista mielipidettään tai ottaa kantaa vaan pelkästään tyylikysymys. Eräs haastateltava kertoi, että oli nuorena 1980-luvulla leikannut päänsä kaljuksi, koska seurasi punk-muotia. Hänestä se ei kuitenkaan ollut ”mitään kapinointia”, vaan hän halusi vain seurata vallalla ollutta muotia. (IS 2011.) Hän siis mieluummin liitti kaljuutensa osaksi naiseuteen sopivampana koettua muotia kuin määritteli itsensä punk-tyyliin yhdistetyksi kapinalliseksi. *Ilta-lehdessä* myös kirjoitettiin summattaessa vuoden 2017 trendejä, että ”kaukana ovat ajat, jolloin sänki oli yksinomaan symboli hermoromahdukselle Britney Spearsin tavoin” (IL 2017).

Naiseuteen liitetty normit eivät ole siis staattisia rakenteita, vaan ne muuttuvat jatkuvasti, vaikkakin muutos saattaa olla hidasta. Kuten osaltaan ristiriitaiset esimerkkini todistavat, asenteiden ja normien muutos ei ole lineaarista, vaan normin muutos saattaa jonain hetkenä tapahtua nopeasti ja toisena ajankohtana taas taantua. Sukupuolittavia ul-

konäkönormeja rikkovat naiset nähtiin kapinallisina ja oman tiensä kulkijoina. Kuitenkin asenteissa näkyy aineistossani myös muutos. Sukupuolittavia normeja kyseenalaistavia naisia myös ihaillaan, ja heidät koetaan muodikkaiksi. Toisaalta heitä myös edelleen julkisesti tuijotetaan ja nimitellään. Usein uutuuksiin, kuten vaatteisiin tai kampauksiin, suhtaudutaankin ensin arvostellen, vähätellen ja pilkaten (Turunen & Niiranen 2019, 31). Rohkeuden ja julkisen kaljuuden yhdistämisessä toisiinsa 2000-luvun aikana näkyy se, että hiukset ovat edelleen olennainen osa naisen ulkonäkönormia. Aineistossani näkyy, että olemme edelleen tilanteessa, jossa kaljuus ei ole suotavaa naiselle. Naiset kokevat itse olevansa kampauksensa takia vain objekteja. Toisaalta naisten kaljuus on hyväksyttävämpää ja näkyvämpää kuin vielä vuosikymmeniä sitten.

LOPUKSI

Kuten analysoimani aineisto osoittaa, hiukset on liitetty vahvasti osaksi naisten ulkonäköä. Niiden puuttuminen puolestaan on nähty usein negatiivisessa valossa, ja näin on kyseenalaistettu kaljujen naisten naiseutta. Naisten hiuksettomuus on kytkeyty usein myös sairauteen tai radikalismiin. Muun muassa näistä syistä monet naiset ovat hävenneet ja peitelleet hiuksettomuuttaan.

Artikkelissani tutkimani ajanjakso 1990-luvulta vuoteen 2018 oli vedenjakaja naisten kaljuuteen suhtautumisessa. Naisten julkista kaljuutta käsittelevien sanomalehtitekstien määrä kasvoi 2000-luvulla, ja tapa, jolla naisten hiuksettomuudesta puhuttiin, alkoi muuttua. Naisten kaljuudesta tuli

julkisempaa niin muodin kuin naisten kertomien henkilökohtaisten hiuksettomuuskokemusten kautta, ja lehtijutuista tuli ihmisläheisimpiä ja henkilökohtaisempia. Tämä on johtanut siihen, että naisten kaljuuttaan kohtaan tuntema häpeä on vähentynyt.

Kuvatusta kehityksestä huolimatta naisten hiuksettomuus ei edelleenkaan ole jokapäiväistä ja normalisoitua. Julkisessa keskustelussa siitä puhutaan nykyäänkin vahvasti ei-toivottuna asiana ja se liitetään esimerkiksi sairauksiin. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että viime vuosina käyty keskustelu enteilee laajempaa muutosta ja että tämän muutoksen taustalla etenkin julkisesti esiin tuodulla naisten kaljuudella on ollut suuri normeja rikkova merkitys.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat merkityksellisiä useammastakin näkökulmasta. Tutkimukseni tuo esiin julkisen keskustelun näkemyksiä naisten kaljuutta kohtaan ja osoittaa keskustelussa tapahtuneita muutoksia. Aiheesta ei ole tehty aiemmin laajempaa tutkimusta. Tutkimukseni avulla pystymme ymmärtämään paremmin hiuksettomien naisten kokemuksia ja tuntemuksia sekä myös laajemmin suomalaisen kulttuurin tapoja käsitellä naisten kaljuutta. Tämä on ensiarvoisen tärkeää, jotta pääsisimme tulevaisuudessa eroon naisten kaljuuteen liitetystä stigmoista.

Johanna Latva on filosofian maisteri ja Turun yliopiston etnologian oppiaineen väitöskirjatutkija. Hän tutkii väitöskirjassaan naisten hiuksettomuuden kokemuksia ja näkymistä suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Suomen Kulttuurirahasto rahoittaa hänen tutkimustaan.

AINEISTO

- Etelä-Suomen Sanomat* (2000) Tosi naisia. 1.12.2000.
- Etelä-Suomen Sanomat* (2003) Ei mikään kannanotto. 30.3.2003.
- Etelä-Suomen Sanomat* (2010) Naisen kruunu. 9.1.2010.
- Etelä-Suomen Sanomat* (2017) Poliitikko – vaikka muuta sanoisi. 23.12.2017.
- Helsingin Sanomat* (1994) Muistiinpanoja. 6.2.1994.
- Helsingin Sanomat* (1998a) Naisten viha nousee pintaan. 18.10.1998.
- Helsingin Sanomat* (1998b) Blondina on haus Kempaa. Kaljuna on kivaa, mutta peruukki pelastaa sosiaalisissa tilanteissa. 26.5.1998.
- Helsingin Sanomat* (1998c) Näin varastan kesäkadulla katseesi. 28.5.1998.
- Helsingin Sanomat* (2002) Mitä naiseudesta jää kun rinta ja hiukset menevät? 9.9.2002.
- Helsingin Sanomat* (2009) Tukka ja järki eivät lähde yhtä aikaa. 31.8.2009.
- Helsingin Sanomat* (2010a) Kaljuni saa ihmiset sekaisin. 26.4.2010.
- Helsingin Sanomat* (2010b) Moni sairas nainen haluaa salata kaljuunsa. 28.4.2010.
- Helsingin Sanomat* (2012) Sebilan kaksi elämää. 22.5.2012.
- Helsingin Sanomat* (2013) Seksin suurlähettiläs. 24.1.2013.
- Iltalehti* (2017) Ilona listasi: 17 parasta. 30.12.2017.
- Iltalehti* (2018a) Ystävyyttä syöpäosastolla. 6.10.2018.
- Iltalehti* (2018b) Syrjintää ja eristämistä. 24.5.2018.
- Iltalehti* (2018c) Heidi Sohlberg on isän tyttö. 22.3.2018.
- Iltä-Sanomat* (1993) Taikatuun lupaa uudenlaista musiikkia. 20.7.1993.
- Iltä-Sanomat* (1997) Veikö stressi Carolinen hiukset? 2.12.1997.
- Iltä-Sanomat* (1999a) ”Mietin usein ikääni” ”Olen aina elänyt hyvin itsekästä elämää oman työni mukaan”. 3.7.1999.
- Iltä-Sanomat* (1999b) Lilli Suomalainen on tottunut peruukkeihin ja kaljuunsa. 20.2.1999.
- Iltä-Sanomat* (2002a) Hector: Hullupäisyys. 8.3.2002.
- Iltä-Sanomat* (2002b) Slaavilaisia länkisääriä. 25.9.2002.
- Iltä-Sanomat* (2003) Tahdon kunnan miehen! 19.6.2003.
- Iltä-Sanomat* (2011) Uran vaihtaminen pelotti. 16.7.2011.
- Iltä-Sanomat* (2016) En ole rohkea, olen kalju. 27.2.2016.
- Iltä-Sanomat* (2018b) Viimeiset hiukset jäivät tyynyliinalle. 28.4.2018.
- Iltä-Sanomat* (2018a) Terve 60-vuotias. 3.9.2018.
- Keskisuomalainen* (2018) Hoidoista muotinäytöksen malleiksi. 7.10.2018.
- Kuopion Kaupunkilehti* (2017) Kahvipöytäkeskustelua. 26.8.2017.
- Länsi-Savo* (1991) Maailman huonoimmin puettut naiset. 18.1.1991.
- Länsi-Savo* (2001) Päälaen paljastuminen pelottaa. 12.11.2001.
- Länsi-Savo* (2003) Kalju pää naisella sexy? Lehmätkin lentää. 17.5.2003.
- Länsi-Savo* (2013) Minä en ole kuoreni. 4.12.2013.
- Puumala* (2016) Syöpä ei ole enää kuolemantuomio. 13.10.2016.
- Satakunnan Kansa* (2018) Hiustenlähtö voi viiltää haavan itsetuntoon. 9.7.2018.
- Vantaan Sanomat* (2018) Kirošana on osa Marjutin tarinaa. 19.12.2018.

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara (2014) *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Arpiainen, Hanna (2021) *Digi.Kansalliskirjasto.fi -palvelussa yli 20 miljoonaa sivua aineistoja – Aineistojen käyttö kasvaa tasaisesti*. <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/uutiset/digikansalliskirjastofi-palvelussa-yli-20-miljoonaa-sivua-aineistoja-aineistojen-kaytto-o> (haettu 20.5.2021).
- Barak-Brandes, Sigal & Kama, Amit (2018) Introduction: Why Hair? Why Women? Teoksessa Barak-Brandes, Sigal & Kama, Amit (toim.) *Feminist Interrogations of Women's Head Hair: Crown of Glory and Shame*. New York: Routledge, 1–20.
- Corson, Richard (2001) *Fashions in Hair: The First Five Thousand Years*. London: Peter Owen.
- Eicher, Joanne B. (2020) Dress, the Senses, and Public, Private, and Secret Selves¹. *Fashion Theory* 25:6, 1–21. DOI: 10.1080/1362704X.2020.1829849 (haettu

- 6.12.2021).
- Gordon, Tuula (2001) Johdanto. Teoksessa Nikunen, Minna, Gordon, Tuula, Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta (toim.) *Nainen / naiseus / naisellisuus*. Tampere: Tampere University Press, 8–18.
- Hapuli, Ritva (1989) *Naisia rakastavat naiset. Lesbolaisuuden ja siihen liittyneenä homoseksuaalisuuden määrittäminen Euroopassa vuosien 1880–1930 välisenä aikana*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaissuja. Sarja D: Naistutkimusraportteja 1/1989. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Harjunen, Hannele (2010) Sukupuolittuneen ruumiin muodot ja merkitykset. Teoksessa Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 241–242.
- Hirdman, Anja (1998) Male Norms and Female Forms: The Visual Representation of Men and Women in Press Images 1925, 1955 and 1987. *Nordicom Review* 19:1, 225–254.
- Junila, Marianne (2000) *Kotirintaman aseveljeyttä: suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944*. Väitöskirjatutkimus. Bibliotheca historica 61. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kajander, Konsta (2020) *Talonpoika, herra, puolihera. Etnologinen tutkimus puolihera-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870*. Väitöskirjatutkimus. JYU Dissertations, 316. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>
- Kaltiala-Heino, Riittakerttu, Poutanen, Outi & Välimäki, Maritta (2001) Sairauden häpeällinen leima. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 117:6, 563–570.
- Kukkonen, Iida, Pajunen, Tero, Sarpila, Outi & Åberg, Erica (toim.) (2019) *Ulkonäköyhteiskunta: Ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Into.
- Kurvinen, Heidi (2019) Minusta tuntuu, ettei suomalaisille naisille sovi iskulauseiden sorvaaminen: Toimittajien tasa-arvokeskustelu 1980- ja 1990-luvulla. *Media & Viestintä* 42:3, 141–164. <https://doi.org/10.23983/mv.85779> (haettu 6.12.2021).
- Latva, Johanna (2021) Naisten kaljuus on ollut arkea jo pitkään. <https://blogit.utu.fi/elavaa/2021/03/19/naisten-kaljuus-on-ollut-arkea-jo-pitkaan/> (haettu 1.10.2021).
- Lesnik-Oberstein, Karin (2006) *The Last Taboo. Women and Body Hair*. Manchester: Manchester University Press.
- Lidman, Satu. (2011) *Häpeä. Nöyryyttämisen ja häpeämisen jäljillä*. Jyväskylä: Atena.
- Münstedt, Karsten, Manthey, N., Sachsse, S. ja Vahrson, H. (1997) Changes in Self-concept and Body Image During Alopecia Induced Cancer Chemotherapy. *Support Care Cancer* 5:2, 139–143.
- Olsson, Pia (2007) Vain lehtohuorat viheltävät. Siveys tyttöjen kasvatuksessa. Teoksessa Olsson, Pia & Willman, Terhi (toim.) *Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa*. Ethnos-toimite 13. Helsinki: Ethnos ry, 216–228.
- Olsson, Pia & Willman, Terhi (2007) (toim.) *Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa*. Ethnos-toimite 13. Helsinki: Ethnos ry.
- Rantanen, Heli, Salmi, Hannu, Vesanto, Alekski & Ginter, Filip (2019) Tekstien pitkä elämä. Ajassa liikkuvat tekstit suomalaisessa sanomalehdissä 1771–1920. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomien* 19:2. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108926/63918> (haettu 6.12.2021).
- Rossi, Leena-Maija (2015) *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- (2003) *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolittantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmi, Hannu (2017) Suomi, kulttuurihistoria ja kulttuurisuuden haaste. *Historiallinen Aikakauskirja* 115:4, 417–425.
- Sherrow, Victoria (2006) *Encyclopedia of Hair: A Cultural History*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Synnott, Anthony (1993) *The Body Social. Symbolism, Self and Society*. London: Taylor & Francis Group.
- Toerien, Merran & Wilkinson, Sue (2003) Gender and Body Hair: Constructing the Feminine Woman. *Women's Studies International Forum* 26:4, 333–344.
- Trusson, Diane & Quincey, Terry (2021) Breast Cancer and Hair Loss: Experiential Similarities and Differences in Men's and Women's Narratives. *Cancer Nursing* 44:1, 62–70.
- Turunen, Arja (2019) Säädytöntä ja miesmäistä. Naisten houston ja sukupuolikäsitysten muutos 1900-luvulla. Teoksessa Niiranen, Anna & Turunen Arja (toim.) *Säädyllystä ja säädytöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 276–307.
- (2011) *Hame. Housut. Hamehousut! Vai mikä on tule-*

- vaisuutemme? Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945.* Väitöskirjatutkimus. Kansatieteellinen arkisto 53. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Turunen, Arja & Niiranen, Anna (2019) Pukeutumisen muuttuvat merkitykset. Teoksessa Niiranen, Anna & Turunen, Arja (toim.) *Säädyllistä ja säädyttöä*. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–49.
- Åberg, Erica (2020) *Keeping up Appropriate Appearances – Physical Appearance, Social Norms, and Gender in Finland*. Väitöskirjatutkimus. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja B. Osa 525. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8245-5> (haettu 6.12.2021).
- (2019) Karvainen pääoma. Teoksessa Kukkonen, Iida, Pajunen, Tero, Sarpila, Outi & Åberg, Erica (toim.) *Ulkonäköyhteiskunta: Ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Into, 119–121.

BALD WOMAN AND THE NORM OF FEMININITY – THE DISCUSSION OF HAIRLESSNESS IN THE FINNISH NEWSPAPERS FROM THE 1990S TO 2018

Hair is a significant part of femininity in Western culture. It has been described, for instance, as a woman's crown. Thus, a bald woman provokes conversation. In my article, I examine how the Finnish public discussion perceives and defines a hairless woman. The article investigates how the Finnish newspapers describe the norm of femininity through baldness. It also explores how the increased public baldness of women has changed and challenged this norm. The article aims to find the prevailing perceptions of women's baldness in Finnish culture. My data consists of Finnish newspaper articles published from the 1990s to the 2010s. I have collected the newspaper data from the digital collections of the National Library of Finland and the Sanoma Archives.

KEYWORDS: FEMININITY, HAIRLESSNESS, NORMS

”Kärventyvä soraääni, poltettu hius”

KURITTOMAT, ABSURDIT JA LIIOITTELEVAT KARVAT ANU KAAJAN ROMAANISSA *KATIE-KATE*

Laura Piippo

Artikkelissani tutkin, millaisiin kerronnallisiin asemiin erilaiset karvat Anu Kaajan romaanissa *Katie-Kate* (2020) asettuvat: silittävätkö ne hegemonisia kuvastoja ja kategorioita vasta- vai myötäkarvaan? Kysyn myös, miten erilaiset tavat kuvata ja käyttää karvoja ja niiden aiheuttamia tunteuksia limittyvät henkilöihahmojen välisiin suhteisiin ja romaanin viitekehyksiin. Analyysini metodina toimii feministiseen kritiikkiin ja mediatutkimukseen sekä avantgarden ja kirjallisten karvakuvausten traditioihin kontekstualisoiva lähiluku ja vastakarvaan lukeminen. Esitän, että romaanin karvoilla on keskeinen ja moni-ilmeinen rooli paitsi diskursiivisena kritiikkinä – eräänlaisena kurittomuutena – myös koko romaanin kompositiossa uuden poetiikan ja lukupositioiden luoja. Tämä tapahtuu erityisesti asettamalla karvakuvatot absurdiin valoon ja mittasuhteisiin.

AVAINSANAT: ANU KAAJA, KARVAT, *KATIE-KATE*, KOKEELLINEN KIRJALLISUUS, KUNINKAALLISET, PORNO, ROMAANI, VASTAKARVAAN LUKEMINEN

Karvat ovat kytkeytyneet kokeellisen ja avantgardetaiteen traditioon aina Meret Oppenheimin surrealistisen *Object*-teoksen (1936) turkispöytäpöydästä kahvikupista lähtien. Oppenheimia pidetään yhtenä keskeisimmistä abjektitaiteen edustajista. Julia Kristevan (1980) luoman abjektiteorian pohjalta työskentelyään rakentavat taiteilijat käsittelevät kulttuurin torjumia asioita provokaation keinoin. Epämielilyttäviäkin tunteita herättävät teokset pyrkivät ohjaamaan yleisöä kulttuurisen torjunnan kohteiden tunnistamiseen ja tutkimiseen. (Macdonald 206, 69–70; Seppä 2012, 207–208.) Kaunokirjallisuuden aiheena tai teemana karvat eivät millään muotoa ole poikkeustapaus. Muhkeat parrat ja viikset tekevät miehen – esimerkiksi Volter Kilven *Alastalon salissa* -romaanissa (1933) isäntien ja kapteenien kokemusta, sosiaalista asemaa ja myös luon-

teenpiirteitä rakennetaan usein erilaisilla kasvojen alueen karvoituksen kuvauksilla.

Myös karvoilla itsellään näyttää olevan hyvinkin monenlaista toimijuutta: ne ovat sitkeästi muodostaneet sosiokulttuurisen alueen, jonka sukupuolitunutta normatiivisuutta feministinen kritiikkikään ei ole täysin kyennyt purkamaan. Samaan aikaan ne kuitenkin kasvavat aina takaisin kaikenlaisista poisto- ja hallintayrityksistä piittaamatta. Jenny Sundén ja Susanna Paasonen (2021) esittävät, että asioiden asettaminen absurdiin valoon voi toimia yhtenä feministisenä toisintekemisen tai -katsomisen keinona. He huomauttavat, että vaikka absurdi huumori voi vaatia vahingollisen tai tympeän kuvaston toistamista ja olla siten lähtökohdiltaan osin reaktiivista, on sen kuitenkin mahdollista tuottaa myös jotain muuta. Saattamalla kohteensa naurunalaiseksi, hil-

littömäksi tai ällöttäväksi voi absurdi nauru tarjota sekä välineitä kritiikille, kohottavia tunteita että sellaista ennalta määrittämätöntä ja monimerkityksistä tilaa, jossa uudenlaiset neuvottelut voivat olla mahdollisia. (Emt.) Erilaisiin muutoksen neuvotteluihin liittyy myös vastakarvaan lukeminen. Vastakarvaan lukemisen (engl. *resisting reading*) kehittäjäksi usein nimetty Judith Fetterley (1978) esittää, että feministinen kirjallisuudentutkimus voi tarjota monenlaisiin teksteihin lukijalle uuden, kriittisemmän lukutavan. Tällainen tutkimus voi muuttaa lukijan suhdetta lukemaansa. (Fetterley 1978, vi–viii.)

Anu Kaajan kolmas teos *Katie-Kate* (2020, jäljempänä myös KK) törmäyttää kansikuvastaan lähtien nettipornon diskurssin ja tunnistettavat graafiset elementit Disneyn hallinnoimaan prinsessakuvaan, Ison-Britannian kuningasperheen ympärillä vellovaan mediaspektaakkeliin, *self-help*-teollisuuden sekä niihin kietoutuvaan suureen kertomukseen ikuisesta romanttisesta (hetero)rakkaudesta. Kaikissa näissä viitekehyksissä ihokarvat joko niiden pakotettuna poissaolona tai hulmuavina hiuksina ovat hyvin keskeisessä roolissa. Romaanissa nimihenkilö, ”skandinaavisesta kotimaastaan” (KK, 37) Lontooseen ”nolkytluvulla” (KK, 36) muuttanut kolmekymppinen nainen ajautuu työstä toiseen ja etsii itseapukirjallisuudesta tuttua ”omaa polkuaan” (KK, 37). Hän saa ja ottaa itselleen nimen Katie-Kate, mutta häntä kutsutaan kertomuksen lomassa myös Åsaksi. Katie-Katena hän asuu jonkin aikaa Helen ja Roger -nimisten rojalistieläkeläisten luona heidän lontoolaisessa esikaupunkikodissaan, toimii näiden halusta Kate Middletonin eli Cambridgen herttuatar Catherinen kaksoisolentona, ryhtyy monimuotoiseen suhteeseen asuinkumppaniensa kanssa – ja lopulta katoaa. Mitä vastakarvaan lukeminen *Katie-Katen* tapauksessa tarkoittaa? Rosenbergin (2004, 95) mukaan vastakarvaan lukemisen tavoitteena on nostaa esiin ”tekstin sisäänrakentunut seksismi tai – päinvastoin – siinä piilevät feministiset ainekset”. Tällainen lukutapa on omiaan *Katie-Katen* käsittelyyn, sillä romaani on moniaineksinen, moniulotteinen ja sen päähenkilö määrittelyjä pakeneva.

Artikkelissani tutkin, millaisiin kerronnallisiin asemiin erilaiset karvat Kaajan romaanissa asetuvat: silitävätkö ne hegemonisia kuvastoja ja kategorioita vasta- vai myötäkarvaan, tuovatko ne esiin

Sundénin ja Paasosen kuvaaman absurdin aspektin? Kysyn myös, miten erilaiset tavat kuvata ja käyttää karvoja ja niiden aiheuttamia tuntemuksia limittyvät henkilöhahmojen välisiin suhteisiin ja romaanin viitekehyksiin. Analyysini metodina toimii feministiseen kritiikkiin ja mediatutkimukseen sekä avantgarden traditioon kontekstualisoiva lähiluku ja vastakarvaan lukeminen.

Luen teosta myötäkarvaan, sen omilla ehdoilla teoksen ehdottaman lajin ja sukulaisuussuhteiden kautta. En siis haasta romaanin kokeilevuutta enkä sen eetosta yhteiskunnalliseen aihepiiriin haastajan positiosta asemoituvana romaanina. Vastakarvaista lukemiseni on siten, että pyrin avaamaan teoksen tuottamia merkityksiä tietyn yksityiskohdan, nimenomaisesti karvojen kuvauksen kautta, välillä jopa ohi teoksen kokonaiskomposition tai juonen – sikäli kuin sellainen episodisesta romaanista on ylipäänsä mielekästä konstruoida. Kriitikko Sofia Blanco Sequeiros (2021) on esittänyt *Katie-Katen* vastaanoton juuttuneen romaanin käsittelemään ja käyttämään pornon diskurssiin ja kuvastoon. Hänen mukaansa lukijat eivät nähneet, tai halunneet nähdä, ohi tämän ilmeisen tehokeinon ja ominaispiirteiden. Tämä on Blanco Sequeiroksen (emt., 107) mukaan estänyt lukijoita huomaamasta, että teos käsittelee itse asiassa katsomista ja katseen kohteena olemista. Blanco Sequeiros (2021, 108) näkee *Katie-Katen* kaikessa rajoja rikkovuudessaankin paikoin yhteiskunnallisesti pessimistisenä, sillä kirja ei hänen mukaansa esitä vaihtoehtoa tai toista todellisuutta. Sivuan omassa luennassani romaanin suhdetta pornoon, mutta tarkastelen myös karvojen kautta siihen avautuvia mahdollisuuksia toisenlaiselle, spektaakkelimaisuutta kaihtavalle luennalle ja katsomiselle. Esitän, että romaanin kurittomilla karvoilla on keskeinen ja moni-ilmeinen rooli paitsi diskursiivisena kritiikkinä myös koko romaanin kompositiossa uuden poetiikan ja lukupositioiden luojana.

KARVAT JA KIRJALLISUUS

Karvojen rooli sukupuolen ja seksuaalisuuden sekä näiden kuvastojen tuotannossa on ollut taajaan feministisen tutkimuksen kohde (ks. esim. Barak-Brandes & Kama 2018; Lesnik-Oberstein 2006; Toerien & Wilkinson 2003). Aihe on monella tapaa erilaisten

merkityskenttien, risteävien erojen ja rajanvetojen kirjoma (ks. esim. Davis 2019). Karvat ovat niin ikään, kenties juuri edellä mainituista syistä, löytäneet tiensä myös erityisesti naistekijöiden kirjallisuuteen. 2000-luvulla hiukset tai muu karvoitus ovat keskeisessä roolissa esimerkiksi Olga Tokarczukin romaanissa *Dom dzienny, dom nocny* (1998, suom. *Päivän talo, yön talo*), Pirkko Lindbergin romaanissa *Berenikes hår* (2000, suom. *Bereniken hiukset*), Maria Peuran romaanissa *Valon reunalla* (2005) sekä Siiri Enorannan romaanissa *Tuhatkuolevan kirous* (2018). Tokarczukin romaanissa hiuksista tehtyyn peruukkiin liittyy toiveita sekä piiloutumisesta että uudenaikaisista kasvoista sekä lopulta myös pettymys siitä, että peruukki tuntuukin vain sumentavan minän rajoja niiden kirkastamisen sijaan. Lindbergin romaanissa hiukset ja niistä – vastentahtoisesti tai vapaaehtoisesti – luopuminen kytkeytyvät sekä toimijuuden rajoihin että vallankäyttöön (ks. myös Samola 2016, 66). Peuran romaanissa taas ruumiin karvoitus liittyy vahvasti naiseksi kasvamiseen, johon sisältyviä ristiriitaisia tunteita heijastelee esimerkiksi kohta, jossa ihokarvat yhdessä yössä kasvavat viemäritkin tukkiviin mittoihin. Enorannan romaanissa taas karvoitus kuvataan kantajansa magian lähteeksi ja välineeksi. Karvoja kuvataan usein katsojan – tai katseen – näkökulmasta, mihin kytkeytyy myös niiden esiintyminen kuvakirjoissa ja sarjakuvissa, kummassakin tapauksessa jollain tapaa kehopositiivisessa tai feministisessä viitekehyksessä. Esimerkkejä tällaista sarjakuvista ovat esimerkiksi useat Kati Kovácsin teokset sekä Kukka-Maria Kiu-run omaelämäkerrallinen hiuksettomuudesta kertova *Noin satatuhatta solmua* (2016).

Karvoilla on myös oma paikkansa paitsi feministisen taiteen myös avantgarden historiassa, kuten jo aiemmin mainittu Oppenheimin teos viittaa. Avantgarden traditioon niin ikään lukeutuva kokeellinen kirjallisuus taas pyrkii koettelemaan ja siten liikuttelemaan kirjallisuuden rajoja, keinovalikoimaa ja näiden vaikutuksia. Kirjallisuuden kokeellisuus on moninainen kenttä, eikä sen määrittäminen ole yksiselitteistä. Se saatetaan määritellä esimerkiksi innovatiivisuudeksi ja radikaaliksi poikkeamiseksi valtavrasta (Veivo & Katajamäki 2007, 12). Se voidaan nähdä myös eräänlaisena kirjallisten keinojen ja niiden kehittelyn laboratoriona (Joensuu 2012, 6).

Usein sillä viimeaikaisessa suomalaisessa keskustelussa (ks. esim. Helle 2019; Helle & Piippo 2021; Piippo 2020) viitataan kuitenkin *Routledge Companion to Experimental Literature* -teokseen nojaten sellaiseen kirjallisuuteen, joka pyrkii laajentamaan kirjallisuuden rajoja ja joka herättää perustavanlaatuisia kysymyksiä kirjallisuuden itsensä luonteesta (Bray, Gibbons & McHale 2012, 1–2). Kokeellisuutta ja avantgardea käytetään usein – erityisesti suomalaisessa keskustelussa – kirjallisuuden yhteydessä lähes synonyymisesti, vaikka käsitteissä on myös eroavaisuuksia. Avantgarde liitetään useammin 1900-luvun alun taiteellisiin liikkeisiin, kun taas edellä kuvattua kirjallista kenttää koskevissa keskusteluissa kokeellisuus esiintyy useammin niin tekijöiden kuin vastaanotonkin diskursseissa. (Helle & Piippo 2021, 408–409.) Kokeellinen kirjallisuus paitsi laajentaa kirjallisen ilmaisun mahdollisuuksia myös vaatii lukijaltaan uudenlaisia lukemisen ja tulkinnan taitoja – joita se myös lukijalleen opettaa (emt.). Usein esimerkiksi erilaisilla toiston tavoilla ja typografisilla keinoilla voidaan tuottaa tuntuja, jotka vieraannuttavat lukijan paitsi teoksesta myös omista odotuksistaan lukemansa suhteen.

Kokeelliselle kirjallisuudelle on määritelmällisesti luonteenomaista laajentaa ja etualaistaa ilmaisu- ja muita keinoja, usein tavalla, joka asettuu olennaiseksi osaksi koko teoksen merkitystä. Kokeellinen kirjallisuus ”koettelee, haastaa ja tutkii aiempaa” (Piippo 2020, 15). Näin ollen se on omalla tavallaan sukua myös feministisen perinteen emansipatorisille kirjallisille pyrkimyksille. Muiden kuin miesten kirjoittama kokeelliseksi määritetty kirjallisuus on 2000-luvulla ottanut enenevässä määrin tilaa kirjallisella kentällä, ja teokset muodostavatkin tunnistettavan mutta heterogeenisen ja liikkovarajaisen joukon. Tällaisia teoksia ovat esimerkiksi Laura Lindstedtin palkitut romaanit *Oneiron* (2015) ja *Ystäväni Natalia* (2018), Maria Matinmikon esikoisromaani *Kolkka* (2019) sekä Kaajan aiemmat teokset *Muodonmuuttoilmoitus* (2015) ja *Leda* (2017), jotka hyödyntävät *Katie-Katen* tapaan laajasti intertekstuaalisuutta ja intermediaalisuutta eli luovat aktiivisesti merkitysyhteyksiä paitsi toisiin teksteihin myös erilaisiin ilmaisuvälineisiin, kuten internetiin tai audiovisuaalisiin kanaviin.

Yksi reitti kirjallisiin sukulaisuuksiin avautuu *Katie-Katen* tavasta laskostaa merkityksiä. Romaa-

nissa esimerkiksi "O" on sekä kirjain, nolla, tyhjä ympyrä, vihkisormus, kahleenkaltainen rannerengas että ruumiinaukko. Tämän lisäksi se on myös Åsan skandinaavisen nimen alkukirjaimen tunnusmerkki, joka romaanin maailman englanninkielisessä ympäristössä hiljenee ja katoaa. Samalla tapaa uuden kutsumanimen saa myös Anja Kaurasen (nyk. Snellman) romaanin *Sonja O. kävi täällä* (1981) nimihenkilö: hänen slaavilainen sukunimensä on suomalaisille niin vaikea, että se typistyy suussa pelkäksi O:ksi. Romaaneissa on yhtymäkoh- tia muutenkin: ne hyödyntävän samanlaista kehyskertomuksen rakennetta, vaihtelevat tekstilajeja ja asentoja yleisöön nähden ja perkaavat julkaisuai- kansa romaaninaisen ja tämän seksisuhteiden kuva- a ajassaan kiinni olevien diskurssien kautta. Inten- siteetti on kuitenkin erilainen: siinä missä Sonja O:n hahmo kapinoi, riippii, on raivokas ja älyllinen on Katie-Kate enimmäkseen kyllästynyt. Pedago- giseksi roolimalleksi Katie-Kate ei helposti tai- vu, kuten ei varoittavaksi esimerkiksiään. Hän, ku- ten elämä usein, on jossain näiden(kin) määreiden lomassa.

KATIE-KATE, VASTAKARVAAN

Katie-Katen kerronta seurailee vaihtelevalta etäisyy- deltä nuorehkoa naista. Romaani on rakenteeltaan episodinen. Kerronta ja teksti liikkuvat ajallisesti eteen- ja taaksepäin: joku tai jokin on vasta tulossa, jotain juuri luettua on jo ehditty pyyhkimään yli. Vä- lillä seurataan kohtauksia kolmen keskushahmon yhteiselosta tai yksityisyydestä, rakennetaan oman elämän unelmakarttaa, kuunnellaan Åsan puhelin- keskusteluja, käydään läpi Disneyn huvipuistomaa- ilmoissa työskentelevien prinsessojen työehtoja tai otteita Prinsessa Dianan, Herttuatar Catherinen tai muiden kuninkaallisten (media)elämistä tai seura- taan glamourmalli ja yrittäjä Katie "Jordan" Pricen elämäntarinaa. Useimmat karvoihin liittyvät viitta- ukset *Katie-Katessa* koskevat nimenomaan hiuksia. Galia Ofekin (2016, 1) mukaan naisten hiukset ovat merkittävä itsen määrittelyn alue niin henkilöko- htaisella, sukupuolen kuin sosio-poliittisellakin ta- salla: hiusten symboliset ja sosiokulttuuriset kaiut luovat, ylläpitävät ja haastavat tiettyjä auktoritee- tin muotoja, erityisesti sellaisissa yhteiskunnissa,

joissa perinteiset sukupuoliroolit ovat murreksessa.

Katie-Kate eritteleekin vaihtuvin typografisin rat- kaisuin ja sanaleikein erilaisia luokan, sukupuolen, seksuaalisuuden, maun ja vallan performansseja. Mukana on esimerkiksi jakso, joka risteyttää Katie Pricen ja hänen aviomiehensä Peter André'n kotisek- sivideon kuvauksen ja kuninkaallisista häistä kertov- van uutisen vaihtamalla näiden kerrontatyylit päit- täin. Kliseitä toistetaan niin kauan, että niiden oma absurdius alkaa kuulua läpi. Myös tekstilajit vaihte- levat; erityisen usein romaani viljelee listoja ja haas- tattelu- tai repliikkimuotoisia dialogeja. Tekstiin las- kostuvat niin luettelot kuningasperheen jäsenistä kuin ohjeet hiusten kotivärjäykseen, jotka lomittu- vat kerrontaan saaden uusia merkityksiä. Kaajan ro- maanissa on runsaasti upotuksia, tajunnanvirtaa, va- paata epäsuoraa kerrontaa ja asennonvaihdoksia. *Katie-Katen* luvut on nimetty erilaisten nettiporno- kategorioiden mukaan, ja usein ne myös taitavasti lainaavat ja kerrostavat kustakin kategoriasta joh- dettuja metaforia ja tekstirakenteita. "Blowjob"-lu- ku rakentuu erilaisille oraalille kielikuville, anaali- seksiksi kategorisoitu luku (vale)litteroi pornovideon dialogin pikkutarkasti. Teosta kehystää alussa ja lo- pussa kohta, jossa M(inä) haastattelee O:ta:

M: Mitä seuraavaksi tapahtuu?

O: Minä esiinnyn päähenkilönä tässä.

M: Oletko koskaan aiemmin ollut päähenkilönä missään? En ole. -- (KK, 7-9.)

Rakenne on lainattu nettipornon konventiosta, jos- sa hyvillään olevaa pääosan esittäjää haastatellaan katsojan vakuuttamiseksi ekstradiegeettisesti ja fik- tionulkoisuutta tavoitellen ennen ja jälkeen aktin. Teoksen kontekstissa kohta laajenee kuitenkin kuvaamaan myös monella tapaa liukuvaa ja vuota- vaa toimijuutta: toisaalta O määrittelee itse itsensä tarinansa päähenkilöksi, toisaalta taas vihjaa jää- neensä aiemmin – kenties myös oman elämänsä – sivuosaan.

Anthony Synnott (1987, 381) huomauttaa, että hiukset ovat "vahvin yksittäinen yksilö- ja ryhmä- identiteetin symboli", samanaikaisesti fyysisyydes- sään hyvin henkilökohtainen ja toisaalta näkyvyy- dessään ennemmin julkisen kuin yksityisen alueella. Synnottin mukaan hiukset ovat plastisuudessaan

luontevasti myös erilaisiin identiteetteihin liittyvien muutosten ilmaisija (emt.). Laajemminkin karvat liittyvät kirjallisuudessa usein muodonmuutoksiin. Erilaiset ihmissusitarinat, kuten Aino Kallaksen *Sudenmorsian* (1928) yhdistävät karvaisuuden eläimellisyyteen tai hirviömäisyyteen, ihmisyden yöpuoleen. Marie Darrieussequin romaanissa *Truismes* (1996, suom. *Sikatotta*) emakoksi muuttunut päähenkilö yrittää epätoivoisesti hillitä villiintynyttä karvankasvuun, kenties siksi, että se haittaa hänen uusista ominaisuuksistaan ihmisen roolissa toimimista kaikkein eniten. Myös Katie-Kate käy läpi kaksi tällaista muodonmuutosta:

Katie-Kate seisoo hiusvärihyllyn edessä. Pitelee käsissään pahvinpalaa, rivissä kaartuvia muovisia hiustuppoja. Hän nostaa ja vertaa värejä, katsoo kuvaa peiliin edessä. Ruskea. Brunette. On aika. – – Seuraavana päivänä pomon katse katsoo tyhjää ja käsi kauhoo ilmaa. Kukaan ei väistele, ilma antautuu ja muotoutuu kädelle sopivaksi. Katie-Kate seuraa elämäntietään, omaa polkuaan. Hän puhalttaa hiuksensa suurille laineille, kävelee sairaalalle, jonka edustalla Helen ja Roger odottavat aurinkotuoleillaan. Prinsessoja syntyy tänään yhden sijasta kaksi. (KK, 28–30.)

On taas aika värjätä hiukset. Ja kun kemikaalit työskentelevät Katie-Katen päässä, muutos hänen ajatuksissaankin alkaa. – – Katie-Kate-Dianan lyhyeksi leikatusta hiuksista poistetaan ruskea väri ja löyhkä huuhtoutuu nojattavan pesualltaan viemäriin. Dramatic haircut. Tietenkin hän voisi muuttaa muuttakin kuin hiuksiaan. Muutos voisi olla hyvä työpaikka, parempi itsetunto, rahallinen varmuus tai muu vastaava, vaan ei. Hän on nainen, joten muutostarve kohdistuu hiuksiin, vaalennus repii niiden pintaa, kemikaalit työskentelevät kaikkien näiden folioiden sisällä, sillä hänestä on tulossa kuollut ja kuolematon Lady Di. Ja tämä värjäys. Dye Di. Bye bye vaan, Helen ja Roger. (KK, 215–216.)

Karvojen väritys on yksi keskeinen sekä prinsessa-leikkeihin, tuotteistettuun naiseuteen että nettiporron kategorioihin liittyvä luokitteleva periaate. Sara Millsin (1995, 126) mukaan erilaisia naishahmoja luokitellaan ja luetteloidaan tyypillisesti juuri hiusten

värin kautta. Värin kautta tuotettu hahmoluokka liitetään suoraan myös erilaisiin viehättävyyden tai seksuaalisen haluttavuuden tai halukkuuden merkityksiin, useimmiten tietynlaisen katseen näkökulmasta. Karvojen määrä ja sijainti puolestaan ovat myös keskeisiä karvoihin liittyviä luokittelutekijöitä. Näistä edellinen myös ikään kuin sisältää ensimmäisen, sillä ”karvaisuudella” viitataan usein nimenomaan ”väärin” paikkojen karvaisuuteen. Naisille kuuluvat hulmuavat kutrit, muualla karvoitus on kauhistus.

Leena-Maija Rossin (2003, 38) mukaan ”naisruumiissa sallittu ja toivottu karvoitus sijoittuu päähän, mutta ei missään tapauksessa kasvoihin. Pitkät hiukset ovat perinteinen naisellisuuden ja naisellisen seksuaalisuuden merkki.” Hän myös toteaa ”hyväksyttävän naiskampauksen rajojen” (emt.) muuttuneen huomattavasti (ks. myös Oflek 2016) mutta tiettyjen pitkiin ja tuuheisiin hiuksiin liittyvien normien pitävän silti yhä pintansa. Kaajan romaanissa korostuu karvojen, erityisesti hiusten rooli toivotun naiseuden tuotannossa. Ote on piikikkään humoristinen. Valinta on odotuksenmukainen ottaen huomioon mediatekstien, populaarikulttuurien ja mainonnan kiinteän yhteyden sukupuolen tuotantoon (ks. esim. Rossi 2003, Karkulehto 2011):

- 1) Ota eteesi kasa kiiltäviä, värikkäitä aikakauslehtiä.
- 2) Leikkaa lehdestä kuvia niistä asioista, joita haluaisit elämäsi (esim. uudet korkokengät, laihuus, täyteläiset huulet, hyvinföönatut hiukset).
- 3) Liimaa haaveesi kartongille upeaksi kollaasiksi.
- 4) Laita lopputulos esille.

(Jos et voi pitää kollaasia esillä asumisjärjestelyjesi vuoksi tai unelmasi nolottavat sinua, piilota kollaasi vaatekomeroon ja ota se säännöllisin väliajoin esille katsellaksesi sitä kaikessa rauhassa.) (KK, 11–12.)

Tällainen sisäistetty tapa toteuttaa ulkoisia naiseuden normeja kiinnittyy vahvasti myös teoksen kierättämään prinsessadiskurssiin (ks. esim. Kennedy 2017) – joka puolestaan on toistuvasti ollut post-femi-

nistisen mielenkiinnon kohteena (ks. esim. Rudloff 2016; Wilde 2014) – sekä uusliberaaliin itseään säätelevän (nais)subjektin ihanteeseen (ks. esim. Rose 1990). Kaajan romaani ei kuitenkaan näytä asettuvan linjaan näiden prinsessaleikkien voimaannuttavuutta korostavien luentojen kanssa vaan asettaa tällaisen itsen tuotannon armotta kriittiseen, jossakaan ei tuomitsevaan valoon.

Kaajan romaani neuvottelee tietään halki tuuheiden, vaivattoman näköisesti laskeutuvien mutta tunkaustia puunattujen kutrien ja muun (nais)ruumiin korostetun sileyden ja karvattomuuden normatiivisuuden kuvaston (Rossi 2003, 37). Hiuksilta odotetaan *Katie-Katessa* mitä suurinta runsautta, mutta karvoituksen tapauksessa kyse on useimmiten sen poistamisesta: ”Ihmishuhde on mukava plussa, mutta tärkeintä on oma hyvinvointi ja hemmottelu. Laihdutus, karvanpoisto, meikkaaminen ja kemiallisten reaktioiden värinä hiuksissa.” (KK, 86.) Tässä asetelmassa kertautuu tapa, jolla naisten ihokarvoitus median ja mainonnan kuvastoissa usein esitetään (ks. esim. Mills 1995, 54). TV-mainoksessa tai tilannekomediassa säärään ajellevien naisten säaret ovat lähes poikkeuksetta jo valmiiksi sileät ja karvattomat. Syy tähän lienee pyrkimys välttää karvojen itsensä esittämistä viimeiseen asti, ne ovat läsnä ainoastaan poissaolonsa kautta. (Macdonald 2006, 67.) Tämä logiikka näkyy myös tavassa, jolla Prinsessa Dianan häpykarvoituksen kuvailu sulautuu yhteen häiden prinsessasadun kuvakielen kanssa, jopa koomisen metaforisella tavalla:

Häpynsä edessä morsian pitelee kimppeä, symbolisten kukkien pisanamuotoista puskaa, tuo alaslaskeutuva bouquet: orkideoja, kalpeita gardenioita, tummaa myrttiä, valkoisia kieloja ja seassa kultaiset Mountbattenin ruusut! (KK, 60.)

Absurdin kukkea kuvaus tekee pilkkaa median karvakammosta ja pyrkimyksestä häivyttää ne näkyvämmästä. Paradoksaalisesti hävyn peittelyn ele saakin katseen kiinnittymään juuri mittasuhteitaan liioiteltuun kuvaukseen.

Katie-Kate kohdataan ensimmäisen kerran jo romaanin Jenni Saaren suunnittelemassa kannesna. Herkullisen punakeltaista taustaa vasten erotuvat kirjailijan ja teoksen nimen ohella hiukset, ja vain ne. Peruukinomaista hiushahmoa koristaa

pieni tiara. Myös tekstin edetessä nimihenkilöä kuvaillaan huomattavan usein juuri hänen hiustensa kautta. Hiukset rakentavat paitsi hahmon ulkonäköä, myös hänen tarinansa käännteitä:

Nuori nainen. Pitkähiuksinen ja hoikka brunette. Ikä 25–35 vuotta. (KK, 9.)

Katie-Kate nostelee tarjottimelleen läikittyneitä mukeja, joiden tummanruskeissa teetahroissa näkyy blow-dry-käsiteltyjen hiusten terhakkaasti huluava muoto. (KK, 18.)

Näytät aivan Kate Middletonilta, Herttuatar Catherinelta. Näyttäisit vielä enemmän, jos värjäisit hiuksesi tummiksi. Onko kukaan koskaan sanonut, että näytät aivan Herttuatar Catherinelta? Oletko harkinnut, että värjäisit hiuksesi tummiksi? Helen kysyy ja Roger katsoo. (KK, 20.)

Kategoria: Brunette (KK, 28–30.)

Katie-Kate nyökkää, koska voi yhtä hyvin nyökätä kuin olla nyökkäämättä. Onhan hän jo värjännyt hiuksensakin. (KK, 40.)

Ympäristö, kuten mukien teetahrat, heijastavat Katie-Katesta vain hänen hiuksensa. Häntä katsovat ihmiset, kuten Helen ja Roger, eivät myöskään näe muuta kuin hiukset ja sen, mitä muuta nuo hiukset voisivat merkitä. Siitä eteenpäin hiuksista muodostuu kategoria, joka jopa paitsi määrittää kantajansa myös päättää hänen puolestaan. Sama suostua, jos on jo värjännyt hiuksensakin. Myös muita teoksessa esiintyviä, usein todellisia naisia käsitellään heidän hiustensa kautta. Paljon tilaa saavat kuningasperheen naispuolisten jäsenten kampaukset ja niiden luomiseen käytettävät tekniikat erilaisine hiustenkuivaimineen ja harjoineen:

Jo 80-luvun lopulla, jossain lukemattomien lämpöpuhallettavien Diana-kampausten joukossa kuuluu yksinäinen kärventävä soraääni, poltettu hius, joka sanoo: Diana, mitä sinä oikeastaan olit? Et kummoinenkaan, vailla koulutusta ja sivistystä, sinun tapasi puhua ihmisistä, kansa, people, kas kun ei rahvas, rakkautesi kuin äiti, joka nousee

yläpuolelle ja jatkuva rakkaudenkaipuusi, jatkuva lehdistölle flirttailu. Minä, Helen sanoo, käytin aikaa opetellakseni sen altakulmain ilmeen, sen mitä Dianan föönattu otsatukka korosti. (KK, 99.)

Mutta myös hyveellisen herttuatar Catherinen vastapooliksi asettuva glamourmalli Katie Price on yhtä hiustensa kanssa. Hänen hiuksensa eivät hulmua, vaan ne ovat muovisia lisäkkeitä, jotka saavat kantajansa kärsimään:

Katie Pricen kireälle vedetyt hiuslisäkkeet tihtutavat suuren kristallitiaran alle verta hänen päänahastaan kun hän kävelee kohti alttaria, jossa Peter Andre hikoilee valkoisessa puvussaan ja Katie Price käskee tätä pyyhkiä otsahikeään ja pyyhkii sitä sitten itse, jotta kuva olisi parempi. (KK, 81.)

Myöhemmin, sopivalla palkkiolla Katie Price osallistuu *I'm a Celebrity... Get Me Out of Here!* -ohjelmaan uudelleen. Häntä vihaavalla yleisöllä on mahdollisuus äänestää hänet päivän toisensa jälkeen tekemään erilaisia haasteita. Ja niin Katie Pricen päälle kaadetaan torakoita, ja hän poimii palloja haisevasta lammesta, työntää käsiään käärmeitä ja rottia kuhiseviin koloihin, kastaa kasvonsa toukkaiseen limaun ja imee kuoriaissmoothieta. Hänen hiuslisäkkeensä keräävät hajuja ja hänen ihonsa hyönteisiä. (KK, 85.)

Katie Pricelle käy kuin Tuhkimon sisarille jalkaterilleen liian pienen lasikengän kanssa: vääryydellä valtaistuimelle yrittävää rangaistaan, eikä hän voi olla oikea prinsessa. Paradoksaalisesti hiukset on keinolla millä hyvänsä saatava näyttämään tietynlaisilta, mutta näiden kirjoittamattomien sääntöjen mukaan osa keinoista onkin vilpillisiä ja siten epätoivottavia. Kuten romaanin kerronta useaan otteeseen varsin tarkkanäköisesti alleviivaa, kyse on mitä suurimmassa määrin luokka-asetelmista. Melanie Kennedy (2017, 13–14) on myös huomauttanut, että tytöille ja nuorille naisille suunnattu, usein myös tavalla tai toisella (post-)feministisillä epiteeteillä varustettu prinsessaviihde toistaa niin ikään tätä kaavaa: todellinen prinsessa on kaunis sekä ulkoisesti että sisäisesti. Tällä tarkoitetaan ulkonäön muokkaamisen sovittamista yhteen

oletetun sisäisen autenttisuuden tai aitouden kanssa. Kummankin ulkoista performointia – sekä kohennettua kauneutta että alleviivattua auttavaisuutta – tarvitaan, jotta todellinen, osin post-feministisiä argumentteja hyödyntävä prinsessuus voi toteutua. Itseä tulee alati kouliua ja kehittää monipuolisesti, kuitenkin oletettua itsen autenttisuutta unohtamatta. Tämän vuoksi Katie Price ei voi olla oikea prinsessa: hänen keinotekoisuutensa on liian avoimesti keinotekoista, liian äänestä ja räikeää jättämään tilaa auliin ja autenttisen sisäisyyden esiintuomiselle.

Karvoilla on romaanissa myös prinsessa- ja pornokuvastot ohittava intiimimpi ja vähäeleisempi, jos kohta myös vähäisempi rooli. Tämä tulee esiin esimerkiksi seuraavassa, Helenin ja Katie-Katen välistä kohtausta kuvaavassa katkelmassa:

Jospa nuolisit hieman, hän sanoo. Ja Katie-Kate on kiihottunut vaikkei haluaisi olla. Kaikki on jollain tavalla väärin, mutta jos asiat olisivat oikein, niin tuskin hän olisi kiihottunutkaan. Silloin kun hänellä oli oikeanlainen poikaystävä, ennen Heleniä ja Rogeria, paremman perheen nuorukainen, joka olisi käynyt lähes prinsistä. Jäykän valloittava vävyhymy. Sen edessä, alla ja sivulla hänen täytyi jatkuvasti sylkeä sormiinsa, mutta Helenin kanssa hänen ei tarvitse. Sukkahousujen läpi työntyvät häpykarvat, ei ajele bikinirajaa, eihän tässä rannalla olla, Katie-Kate nuolee sukkahousujen päältä. (KK, 76–77.)

Kohtauksen vapaassa epäsuorassa kerronnassa sekoittuvat Helenin ja Katie-Katen äänet, tilanne on ristiriitaisista tunteista huolimatta sävyiltään intiimi ja jaettu. Tilanteen ”vääryys” ei kehysty niinkään tahdonvastaisuudella kuin jollain luvattomalla, joka ei sovi (todellisen tai kuvitteellisen) unelmaväyvä määrittämään kuvaan sopivasta halusta tai tällaisen halun määrittelevästä katsojasta – eihän tässä rannalla olla. Kohtaus ei jää ainoaksi lajiaan, vaan toistuu romaanissa myöhemmin:

Katie-Kate vetää Helenin rintaliivien sinistä pitsiä syrjään ja asettuu imemään valkoisen ihon rusehtavanpunaista nänniä. Hänen huulensa painautuvat vasten kehän muutamia karvoja. Joidenkin

vuosien kuluttua Katie-Katelle kasvaa itselleenkin rintakarvoja, mutta hän nyppii ne pinseteillä pois, minkä seurauksena karvat kasvavat takaisin entistä vahvempina ja tummempina. Helen ei ole edes huomannut rintakarvojaan, ei ajatus ole tullut hänen mieleensä: naisella ei kuulu olla rintakarvoja, eikä hän ime omaa nänniään.

Katie-Kate, jonka huulet ovat asettuneet Helenin kahden tai kolmen nännikarvan päälle, huomioi ne vain ohimennen, eiväthän ne tunnu miltyään. Hän pohtii miten asetelma muistuttaa äitiyttä. (KK, 174.)

Huomionarvoista on myös, että näissä katkelmissa karvoja kuvataan paitsi niiden ulkonäön, myös tunnun kautta. Tämä poikkeaa kaikkiaan teoksen muista karva- ja hiuskuvauksista, joissa niitä lähes poikkeuksetta lähestytään nimenomaan ulkopuolisen katsojan visuaalisesta positiosta. Tuntoaistimukseen liittyvä kuvaus luo kohtaukseen jälleen omanlaistaan intimitteettiä ja tuo samalla myös karvoista esiin niiden toisen puolen, pehmeiden ja silitettyvyyden. Kohtaukseen liittyy myös pieni, karvoin kerrottu lupaus tulevasta: Katie-Kate ei jaa Dianan kohtaloa, vaan hän elää vanhaksi. Tai ainakin niin vanhaksi, että pääsee tai joutuu nyppimään karvoja rinnoistaan. Näin karvat myös kannattelevat paitsi romaanin hahmoa ohi yhden elämän mahdollisesti kohtalokkaan käännekohdan myös lukijaa yli teoksen näennäisesti avoimen lopun. Kun kamera sammuu ja lukijan katse suuntautuu toisaalle, Katie-Kate on yhä paikalla, ilman määrittelevää ulkopuolista katsetta.

LIIOITTELEVAT, ABSURDIT, KURITTOMAT KARVAT?

Blanco Sequeiros (2021) käsittelee Kaajan romaania nimenomaan katsojan ja katsotun tai tarkemmin ottaen katsomisen katsottavaan vaikuttavan tematiikan tarkasteluna. Pornon kuvaston sijaan hänen luennassaan keskiöön nousee kysymys siitä, miten valta ja katse limittyvät, millainen katse on mahdollinen ja kenelle. *Katie-Kate* tosiaan käsittelee, jäsentää ja kerrotaa pornoa ja prinsessoja, mutta myös yleisöä. Romaani asemoi lukijansa jo ennen prolo-

gia: ”Olet katsomaisillasi pornoa. Selaimesi on salatussa tilassa eikä muista jälkikäteen sivustoja, joilla seuraavaksi vieraillet.” (KK, 7.) Kertoja puhuttelee lukijaa, hahmot katsovat kameraan, sitaatit rikkoivat tekstin ja teoksen rajaa. Lukijaa torutaan tavan takaa likaisista mielikuvista ja tavasta esineellistää milloin ketäkin. Seksuaalisesti virittynyt ja monenkirjava pornografinen kuvasto vaikuttaa myös lukijan ja teoksen affektiiviseen suhteeseen, johon sekoittuu lukijasta riippuen hämmennystä, riemua, inhoa ja kiihotusta.

Vaikka porno irrotettaisiin alkuperäisestä yhteydestään ja liimattaisiin uuteen, säilyttää se silti osan omasta logiikastaan. Teoksen suhde kuvastoon kohtaan on kriittinen, mutta kritiikki kohdistuu enemmän erilaisiin kategorioihin, niiden ahtauteen, vallan kasautumiseen ja valintojen rajallisuuteen, kuin kuvastoon sinänsä. Tämä resonoi mediatutkija Paasonen esittämän argumentin kanssa: porno ei ole yksi vaan monta, eikä sitä itsessään voida rajata erilaisten ongelmien lähteeksi tai erityiseksi ongelmien alueeksi. Teoksessaan *Pornosta* (2015) Paasonen kirjoittaa:

Hyvän komedian tarkoituksena on saada yleisö nauramaan. Hyvä kauhu-elokuva nostattaa katsojan niskakarvat pystyyn ja saa tämän kämmenet hikoamaan. Hyväksi koettu porno puolestaan kiihottaa. Se, minkä yksi kokee kiihottavaksi, kuitenkin ällöttää toista ja huvittaa kolmatta neljännen painiskellessa kiinnostuksen ja ärtymyksen, uteliaisuuden, kyllästyksen ja nolostuksen tapaisten ristiriitaisten tuntemusten parissa. Kiihotus ja ällötys, huvitus ja ärsytys saattavat nivoutua toisiinsa niin peruuttamattomasti, ettei niiden välille voi tehdä selkeää eroa. (Paasonen 2015, 9.)

Kerrostamalla päällekkäin loputtomasti näennäisesti samanlaisia kuvia, karvojen ja naiseuden yhteen punoutuvaa diskurssia, *Katie-Kate* alkaakin nostaa massasta esiin moninaisia pieniä eroja. Juuri pienten erojen, tekstin halkeamien kautta nimihenkilö lopulta myös pakenee kirjasta. Tultuaan uudelleen nimetyksi ja mallinnetuksi hän vetää yllleen jälleen uuden ulkomuodon, edelleen jotenkin hie-man alkuperäisestä poikkeavan, ja katoaa lukijan ja kertojan näköpiiristä. Näin edellä kuvattu näkökul-

ma pornoon kertautuu nähdäkseni myös romaanin tapaan jäsentää naisten karvoitusta. Ajatus kytkeytyy myös painetun kirjan mahdollisuuksiin näiden erojen näyttämisen ja tuottamisen teknologiana. Kuten filosofi Sara Heinämaa kirjoittaa Simone de Beauvoirin esseitä sisältävän suomennoskokoelman *Onko Sade poltettava?* (2007) alkusanoissa:

[J]os kirja todella kuolee, Beauvoir väittää, me kuolemme itse sellaisina, mitä olemme kaikkein merkittävimmän: riippumattomina vapaina olentoina. Tämä ei tapahdu kädenkäänteessä vaan aluksi aivan huomaamatta. Ensin menetämme kykymme tehdä eräitä hienovaraisia erotteluja. Sanat ja asiat, jotka ennen oli helppo pitää irrallaan, alkavat sulautua yhteen. "Itsenäinen" kuulostaa samalta kuin "itsepäinen", ja tämä taas sekaantuu "itsekkääseen" ja "itsekeskeiseen". Saatamme kadottaa kokonaisia käsitteitä. Emme enää tajua niiden ominaisuutta emmekä eroa toisista käsitteistä. "Tai" on sama kuin "vai", ja "eli" merkitsee enää pelkästään mennyttä elämää. Lopuksi ajatus menettää rakenteensa, ja maailma hajoaa. (Heinämaa 2007, 8.)

Näin ollen juuri kirjamuotoisuus tukee ja voimistaa karvojen transgressiivista roolia Kaajan romaanissa. Analoginen, esitystavaltaan lukittu kirjaesine pitää toistetut kuvat erillään ja estää niitä sulautumasta hakusanoihin tai esiintymiskertoihin typistyvaksi datavirraksi. Toiston radikaalius ei tätä ajatusta seuraten liity niinkään yhdennäköisyyksien paljastamiseen kuin sen paljastamiin pieniin eroihin, jotka alkavat tulla esiin sitä mukaa, kun samaa koetellaan eri asennoissa uudelleen ja uudelleen. Tämä toiston logiikka kertautuu Katie-Katen – tai Äsan – katselemassa pornossa, Helenin hamstraamien lehtien loputtomissa prinsessakuvissa ja päivissä, jotka seuraavat toistaan lähes toistensa kaltaisina. Toisto valuu myös kielen tasolle ja läpäisee teoksen poetiikan kauttaaltaan. Karvojen, erityisesti hiusten ja niihin latautuvien merkitysten kertaus saa tyystin absurdit mittasuhteet.

Tässä kohden absurdi toimii vastustavana, kuvastojaan vastakarvaan lukevana strategiana juuri mittakaavan kautta. Samaan aikaan liiallisuus, ylenmääräisyys ja ylitsevuotavuus, sanalla sanoen

eksessiivisyys saavat aikaan myös toisenlaisen affektin. Liiallisuus asettuu vasten rajoitteiden, sopivuuden ja itsesäätelyn diskursseja. Ylenpalttisuus luo tunnun tilasta, jossa kaikkea, myös tilaa ja mahdollisuuksia, on yltäkyllin. (ks. esim. Piippo 2019, 217–218.) Rajoiteltu ja säännöstelty diskurssi puolestaan tuottaa ja ylläpitää siihen keskittyvää olemisen tapaa (emt.). Eksessiivisyydellä on hintansa ja esimerkiksi ympäristökysymyksissä myös rajansa, mutta kaunokirjallisen teoksen estetiikkaan nämä samat kohtuullisuuden toisaalla kohdalliset vaateet eivät päde: absurdi ja ylitsevuotava voidaan kertoa ja tuottaa kaunokirjallisesti samoin materiaalisin resurssein kuin niukempikin esitystapa. Tämän vuoksi juuri kaunokirjallisuus tarjoaa erityisen hedelmällisen ja rakentavan kasvualustan absurdille liioittelulle ja sen suomille mahdollisuuksille.

Katie-Kate kutsuu huomaamaan kaltaisuuksia ja huvittumaan, kenties närkästyvänsäkin niistä ja lopulta katsomaan niiden ohi, omiin tuntemuksiimme ja haluihimme. Katie-Kate on tietyllä tapaa Sonja O:n vastakohta: hän ei ajaudu uusiin tilanteisiin ja suhteisiin siksi että hän haluaisi niin kiivaasti vaan siksi, ettei hän halua oikein mitään. Tällainen asenne on uusliberaalia, vapautunutta mutta alati tehokasta ruumista arvostavalle ajalle (ks. esim. Harjunen 2017) kauhistus ja tekee Katie-Katen hahmosta tietyllä tapaa häneen kohdistuvia odotuksia vahvistavan. Päivät täyttyvät muilta – Heleniltä, Rogerilta, menneiltä ja tulevilta poikaystävilta, prinsessoilta, pornotähdiltä, suurelta yleisöltä tai lukijalta – lainatuilla koetuilla tai performoiduilla haluilla, joihin saattaa kuitenkin sekoittua myös jotain omaa. Lopultahan Katie-Kate vain esittää pääosaa kirjassa, jonka lukija lukee ja johon projisoi omat tunteensa ja toiveensa. Emme tiedä, mitä jää, kun kamera sammuu ja kirja päättyy.

Näin romaani tulee myös haastaneeksi prinsessakuvastoonkin liittyvän sisäisen aitouden ja autenttisuuden vaatimuksen ja kutsun performoida "oikein" tätä autenttista itseä. Katie-Kate kieltäytyy avaamasta sisintään, määrittelemään omaa itseään. Juuri tämä ele osaltaan mahdollistaa hänelle vielä yhden uuden mahdollisuuden toistaa jotain muuta ehkä toisin. Kaiken kaikkiaan teos onnistuu karvakuvaston, erityisesti hiusten kuvausten viemisessä niin absurdeihin mittasuhteisiin, että ne ikään kuin

romahtavat – romaanin surrealistisen, toisiaan vastaan taistelevia Dianan kuvia esittävän loppukoh-
tauksen tapaan – ja pakottavat lukijat katsomaan
tarkemmin niitä erilaisten positioiden, rajojen, odo-
tusten ja vaatimusten risteymiä, joissa esimerkiksi
nuorehkot naiset liikkuvat.

LOPUKSI

Tässä artikkelissa olen tutkinut karvojen roolia Anu
Kaajan romaanissa *Katie-Kate*. Luentani perusteel-
la romaani kykenee ylittämään kierrättämänsä ku-
vastot ja tuottamaan niistä uuden katsoja- tai luki-
japosition, joka on enemmän tai jotain muuta kuin
vain turruttavien normien kertausta. Sundénin ja
Paasosen esittämään absurdin feministisen toisin-
tekemisen strategiaan peilaten näyttää siltä, että
teoksen eetos ei ole, toisin kuin Blanco Sequeiros
(2021) ehdottaa, yhteiskunnallisesti pessimistinen
vaan pikemminkin mahdollisuuksia avaava. Nämä
mahdollisuudet liittyvät romaanissa eritoten sii-
hen, mikä jää romaanin ja sitä kannattelevan kirja-
esineen ulkopuolelle. Valittu kerrontatarkaisu an-
taa ymmärtää, että liioittelun ja sitä kautta syntyvän
vastarinnan mahdollisuuden lisäksi avarampia yh-
teiskunnallisia näkymiä on etsittävä jostain muualta
kuin romaanin kierrättämästä kuvastosta – valtavir-
tapornosta, Disney-tuoteperheestä tai kuninkaalli-
sista mediaspektaakkeleista – tai ainakaan niiden
vakiintuneista lukutavoista.

Kirjalliset sukulaiset, erityisesti 2000-luvun – eri-
toten eksplisiittisen feministinen tai siten virittynyt
– kokeellinen kirjallisuus muodostavat jatkumon,
jonka osaksi *Katie-Katen* romaanin rakenteita, fiktiiv-
isten katsojien katseita ja todellisia lukijoita odo-

tuksineen haastava ja pakenevakin hahmo asettuu.
Kirjamuotoinen esitystapa tarjoaa mahdollisuuden
leikitellä kriittisesti erilaisella kuvastolla ja diskurs-
seilla. Romaani nauraa ja kääntää karvoihin usein
liitetyn abjektiivisuuden kohti tuotteistetun naiseu-
den kuvastojen tympeyttä, oli kyse sitten valtavirta-
pornosta tai lasten ja aikuisten prinsessasaduista.

Karvat, erityisesti hiukset rakentavat ja ohjaile-
vat *Katie-Katen* hahmoa läpi koko romaanin. Juuri
karvojen sinnikkyys ja niihin liittyvien määreiden
ja sopivaisuuksien yletön liioittelu kuitenkin myös
estävät *Katie-Katea* kokonaan tulemasta yhdek-
si joko osin itse valittujen tai ulkoa annettujen esi-
kuvien kanssa: juurikasvu muistuttaa aina vääjää-
mättä olemassaolostaan. Pienistä eroavaisuuksista
ja kauneusvirheistä avautuu uusia mahdollisuuksia:
Katie-Kate katoaa tarinasta, kun hän huomaa
olevansa ei-sittenkään-kylliksi *Kate Middletonin*
muttei myöskään aivan-riittävästi Dianan näköi-
nen. Hän kieltäytyy astumasta autoon, joka törmäyt-
tää Dianan pariisilaiseen siltapilariin. *Katie-Kate* on
tarjotuista tyhjyyksistä ja niitä täyttävistä ohuista
identiteeteistä huolimatta monikerroksinen hah-
mo, muutakin kuin mitä lukija ajattelee tämän lu-
kijalle esittävän. Hänestä jää jälkeen vain se, mitä
hänestä ensimmäiseksi nähdään: peruukin muo-
toiset hiukset naisen karatessa kirjan ja kuvien ta-
voittamattomiin.

*FT Laura Piippo toimii post doc -tutkijana Tampereen
yliopiston Narrare-tutkimuskeskuksessa. Hänen tut-
kimusintressinsä liittyvät kotimaisen nykykirjalli-
suuden kokeellisuuteen, romaanin poetiikkaan sekä
kirjaesineen muotoihin ja merkityksiin digitaalisissa
ympäristöissä.*

KIRJALLISUUS

Barak-Brandes, Sigal & Kama, Amit (toim.) (2018) *Fem-
inist Interrogations of Women's Head Hair: Crown of
Glory and Shame*. London: Routledge
Blanco Sequeiros, Sofia (2021) Klitoris kannessa, kriitikot
äänessä. Teoksessa Backström, Heidi (toim.) *Yhteis-
nen kritiikki. Näkökulmia yhteisöllisyyteen ja inkluu-
sioon*. Helsinki: Suomen arvostelijain liitto ry, SARV,

102–111.

Bray, Joe, Gibbons, Alison & McHale, Brian (2012) Intro-
duction. Teoksessa Bray, Joe, Gibbons, Alison &
McHale, Brian (toim.) *The Routledge Companion to
Experimental Literature*. Abingdon, New York: Rout-
ledge, 1–18.

Davis, Kathy (2019) Sigal Barak-Brandes and Amit

- Kama (Eds.), *Feminist Interrogations of Women's Head Hair: Crown of Glory and Shame. Feminism & Psychology*, 29:4, 559–562. <https://doi.org/10.1177/0959353519829508> (haettu 29.11.2021).
- Fetterley, Judith (1978) *The Resisting Reader. A Feminist Approach to American Fiction*. Bloomington: Indiana University Press.
- Harjunen, Hannele (2017) Terveys, talous ja tehokkaat ruumiit. Teoksessa Eskelinen, Teppo, Harjunen, Hannele, Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (toim.) *Tehostamistalous*. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto, 163–180.
- Heinämaa, Sara (2007) Johdanto: Pitääkö Beauvoir silputa? Teoksessa de Beauvoir, Simone (Sara Heinämaa, Sara & Ruonakoski, Erika toim.) *Onko Sade poltettava? ja muita esseitä*. Helsinki: WSOY, 7–21.
- Helle, Anna & Piippo, Laura (2021) Kokeellisuus, menetelmällisyys ja käsitteellisyys 2000-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa. Teoksessa Hautamäki, Irmeli, Piippo, Laura & Sederholm, Helena (toim.) *Avantgarde Suomessa*. Helsinki: SKS, 406–430.
- Joensuu, Juri (2012) *Menetelmät, kokeet, koneet. Proseduraalisuus poetikassa, kirjallisuushistoriassa ja suomalaisessa kokeellisessa kirjallisuudessa*. Väitöskirjatutkimus. Jyväskylän yliopisto. Helsinki: Osuuskunta Poesia.
- Karkulehto, Sanna (2011) *Seksin mediamarkkinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kennedy, Melanie (2017) “Come on, [...] Let's Go Find Your Inner Princess”: (Post-)Feminist Generationalism in Tween Fairy Tales. *Feminist Media Studies* 18:3, 424–439.
- Kristeva, Julia (1980) *Pouvoirs De L'horreur: Essai Sur L'abjection*. Pariisi: Éditions du Seuil.
- Lesnik-Oberstein, Karin (toim.) (2006) *The Last Taboo: Women and Body Hair*. Manchester: Manchester University Press.
- Macdonald, Alice (2006) Hairs on the Lens: Female Body Hair on the Screen. Teoksessa Lesnik-Oberstein, Karin (toim.) *The Last Taboo: Women and Body Hair*. Manchester: Manchester University Press, 66–82.
- Mills, Sara (1995) *Feminist Stylistics*. Lontoo: Routledge.
- Ofek, Galia (2016) *Representations of Hair in Victorian Literature and Culture*. London: Routledge.
- Piippo, Laura (2020) *Operatiivinen vainoharha normaalitieteen aikakaudella: Jaakko Yli-Juonikkaan Neuromaanin kokeellinen poetikka*. Väitöskirjatutkimus. JYU Dissertations 263. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rose, Nikolas S. (1990) *Governing the Soul: The Shaping of The Private Self*. Lontoo: Routledge.
- Rosenberg, Tiina (2004) Tintomara. Queerteatraalinen luenta C.J.L. Almqvistin romaanista *Kuningattaren jalokivikoru*. Teoksessa Kekki, Lasse & Ilmoinen, Kaisa (toim.) *Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen*. Helsinki: Like, 93–122.
- Rossi, Leena-Maija (2003) *Heterotehdas*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rudloff, Maja (2016) (Post)feminist Paradoxes: The Sensibilities of Gender Representation in Disney's Frozen. *Outskirts:Feminisms Along the Edge*. Vol. 35. Published 1 November 2016.
- Samola, Hanna (2016) *Siniparran bordelli: Dystopian ja sadun lajiyhdistelmät romaaneissa Berenikes här, Huorasatu ja Auringon ydin*. Väitöskirjatutkimus. Acta Universitatis Tamperensis, 2229. Tampere: Tampere University Press.
- Seppä, Anita (2012) *Kuvien tulkinta. Menetelmäopas kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin tulkitsijalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sundén, Jenny & Paasonen, Susanna (2021) “We Have Tiny Purses in Our Vaginas!!! #thanksthat”: Absurdity as a Feminist Method of Intervention. *Qualitative Research Journal*. Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/QRJ-09-2020-0108> (haettu 29.11.2021).
- Synnott, Anthony (1987) Shame and Glory: A Sociology of Hair. *British Journal of Sociology* 38:3, 381–413.
- Toerien, Merran & Wilkinson, Sue (2003) Gender and Body Hair: Constructing the Feminine Woman. *Women's Studies International Forum* 26:4, 333–344. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0277-5395\(03\)00078-5](https://doi.org/10.1016/S0277-5395(03)00078-5) (haettu 29.11.2021).
- Veivo, Harri & Katajamäki, Sakari (2007) Johdanto. Teoksessa Katajamäki, Sakari & Veivo, Harri (toim.) *Kirjallisuuden avantgarde ja kokeellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 11–18.
- Wilde, Sara (2014) Repackaging the Disney Princess: A Post-feminist Reading of Modern Day Fairy Tales. *Journal of Promotional Communications* 2:1, 132–153.

“SCORCHING DISCORD, A BURNT HAIR”. UNRULY, ABSURD, AND EXCESSIVE HAIR IN ANU KAAJA’S KATIE-KATE

In this article I examine the positions of various kinds of body hair in the narrative and poetic composition of Anu Kaaja’s novel *Katie-Kate* (2020): do they reinforce different hegemonic stances or contradict them? I also ask how the different ways of describing body hair and the feelings and sensations they cause overlap with the relationships between different characters and frames of reference in the novel. I use two methods in my analysis: first, close reading in the contexts of feminist critique, media research, traditions of avant-garde and literary depictions of hair, and, second, resisting reading. I argue that body hair plays a central and multifaceted role in the novel. It functions as a discursive critique as well as a creator of new poetics and reading positions throughout the novel’s composition. This is done by casting an absurd light on the discourse of body hair and giving hair absurd proportions.

KEYWORDS: ANU KAAJA, BODY HAIR, EXPERIMENTAL LITERATURE, HAIR, KATIE-KATE, NOVEL, PORN, RESISTING READING, ROYALS

Karvan verran kauniimpi?

KARVATTOMUUDEN NORMIN HAASTAMISTA INSTAGRAM-KESKUSTELUISSA

Erica Åberg & Laura Salonen

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme karvattomuuden normin haastamista kahden suosituksen suomalaisen lifestyle-vaikuttajan Instagramissa saamien kommenttien kautta. Analysoimme kommentteja ja niistä nousevia teemoja sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksemme luo uutta tietoa siitä, kuinka sosiaalinen media yhtäältä edesauttaa normien muutosta mutta toisaalta kytkee muutoksen entistä tiiviimmin tietynlaisiin ulkonäköihin. Karvaisuuden rajoittamisen sijaan kommentteissa pohdittiin paljon sitä, kenellä on oikeus kommentoida toisten karvoja ja onko muiden ulkonäöstä ylipäättään soveliasta kirjoittaa Instagramissa. Vaikka kielteisistä kommentteista keskusteltiin paljon, hyvin harva kuitenkin kommentoi karvoja negatiivisesti. Kommentteissa karvat miellettiin luonnollisiksi mutta niiden kasvataminen rohkeaksi, mikä aiheuttaa ristivetoa kauneustyön ja luonnollisuuden välille. Voidaankin olettaa, että osittain kieltäytyminen kauneustyöstä ja (rakennettu) luonnollisuus sallitaan niille, joilla on esteettisen pääoman lisäksi riittävästi sosiaalista tai kulttuurista pääomaa. Teoreettisesti artikkelimme sijoittuu niin feministiseen sosiaalisen median tutkimukseen, kehonormien tutkimukseen kuin kulttuurisosiologiseen pääomatutkimukseen.

AVAINSANAT: IHOKARVAT, INFLUENSSERIT, SOSIAALINEN MEDIA, ULKONÄKÖ, ULKONÄKÖNORMIT

Keväällä 2021 julkaistussa esseekokoelmassaan *Tie, totuus ja kuolema* kirjailija Silvia Hosseinin kirjoittaa olevansa kyllästynyt siihen, kuinka naiset vielä 2000-luvulla kirjoittavat siitä, mistä naiset ovat kautta aikain kirjoittaneet: naiseudesta. Nais erityisiin aiheisiin keskittyvän kirjallisuuden ylitarjonnasta johtuen se, miten ”joku elämässään hyvät kortit saanut kirjoittaja” erittelee päätöstään olla ajel-matta säärakarvojaan tai pohtii, onko hänellä ”oikeutta puhua” (Hosseinin 2021, 68), turhauttaa Hosseinia. Kirjailijan epäkiinnostuneisuus aiheeseen ei hänen mukaansa johdu niinkään siitä, etteikö hän tunnustaisi esimerkiksi ulkonäkönormien tai huijarisyndrooman olemassaoloa, vaan siitä, että hän näkee tämänkaltaisen sisällön olevan voimaantumispuheessaan ihmisiä tasapäistävä ja infantilisoiva ”rohkeuspisteiden keräämistä” (emt., 69).

Vaikka Hosseinin esseessä puhutaan kirjallisuudesta, on siinä nimetty ihokarvakeskustelu ja siihen liittyvä feministinen voimaantumispuhe viime vuosina ollut yksi vakituista keskustelunaiheista sosiaalisen median vaikuttajamaailmassa. Lisäksi se, että tällä hetkellä luet karvoille omistettua teemanumeroa, kertoo ehkä kuitenkin siitä, että Hosseinin kiinnostuksen saavutettua saturaatiopisteensä karvaisuus yhä puhututtaa sekä digitaalisessa mediassa että sen ulkopuolella. Yksi tätä keskustelua ylläpitävä taho ovat sosiaalisen median vaikuttajat. Sosiaalisen median vaikuttajat voidaan nähdä eräänlaisina uuden ajan ”mikrojulkiksina” (Abidin 2016; 2018), joiden työ on esittää omaa ”autenttista” itseään sosiaalisessa mediassa (Banet Weiser 2012; Dobson 2015). Heidät voidaan nähdä myös uuden ajan ulkonäkötyöläisinä (Kukkonen ym. 2019), joi-

den työnä on sekä näyttää ”autenttiselta itseltään” että ylläpitää ja uudistaa tiettyjä ulkonäkönormeja markkinoidakseen (ulkonäköönkin liittyviä) kaupallisia yhteistöitä omilla alustoillaan.

Sosiaalisen median mahdollistaman mikrojukisuuden ja kaupallisen mielipidevaikuttamisen lisäksi nykyinen mediakulttuuri avaa tilaa moniäänisyydelle tarjotessaan alustan myös monimuotoisen aktivismin ja erilaisten sosiaalisten liikkeiden nopealle leviämislle. Sosiaalisessa mediassa tapahtuvassa aktivismissa keskeinen pyrkimys on lisätä yhteiskunnassa marginalisoitujen kehojen näkyvyyttä (Sastre 2016).

Tämän artikkelin keskiössä ovat sosiaalisen median vaikuttajat ja (naisten) ihokarvat. Tutkimme karvattomuuteen liittyviä sanallistettuja sosiaalisia normeja, joita sekä ylläpidetään että haastetaan sosiaalisessa mediassa. Tarkastelemme sisällönanalyysin keinoin kommentteja, joita suomalaisen sosiaalisen median vaikuttajien Maiju Voutilaisen ja Jenni Rotosen karvattomuuden normeja haastavat Instagram-kuvat saivat. Tarkastelussa on kummaltakin yksi kuva, ja kuvat keräsivät yhteensä 838 kommenttia aikavälillä 2018–2020. Valitsimme nämä vaikuttajat heidän tunnettuutensa mutta myös postausten ajankohdan ja niiden oletettujen yleisöjen eroavaisuuksien vuoksi. Olemme kiinnostuneita siitä, miten karvattomuuden normia haastetaan mutta myös rakennetaan kommentteissa ja miten asema sosiaalisen median vaikuttajana vaikuttaa kommenttien sisältöön.

TEOREETTISIA NÄKÖKULMIA KARVOITUKSEEN: NORMITTAVA KATSE NAISRUUMIISEEN

Naisten ulkonäön normatiivinen säätely ja naisruumiiden sosiaalinen kontrolli ovat saaneet historiallisesti erilaisia muotoja eri yhteiskunnissa. Nykyisen länsimaisen kauneusihanteen mukaan naiskehon tulee olla hoikkia ja silkisen sileitä ollakseen esteettisesti viehättäviä (esim. Bordo 1993; Widdows 2018). Ihmiskehon karvaisuuden luonnollisuudesta huolimatta karvanpoistolla on pitkä historia (Herzig 2015). Naisruumiin karvattomuus nähdään normina (mm. Basow 1991; Tiggemann & Kenyon 1998; Tiggemann & Lewis 2004; Widdows 2018), josta poikkeaa-

minen näyttäyty ”kammottavan toiseuden” (Fahs 2011) sosiaalisena stigmana. Tässä mielessä voidaan olettaa, ettei itsensä muokkaaminen karvanpoiston avulla oikeastaan näyttäyty valintana vaan sosiaalisena vaatimuksena, jonka vanhemmat, kumppanit ja työtoverit mutta myös tuntemattomat ihmiset asettavat naisille sekä verkkovälitteisessä että arkisessa vuorovaikutuksessa. Karvattomuuteen liittyvät normit voidaankin nähdä ensisijaisesti sukupuolittuneena, seksuaalisuuteen ja viehättävyyteen liitettyinä ilmiönä. Naiskehon sileyden arvostaminen vaikuttaa globaalilta rodullistamisen, etnisyyden ja yhteiskuntaluokat ylittävältä ilmiöltä (Widdows 2018, 81), mutta siinä on näihin intersektioihin liittyviä sisällöllisesti erilaisia painotuksia.

Parin viime vuosikymmenen aikana karvojaan ajavien ihmisten joukko on sekä lisääntynyt että nuorentunut (Tiggemann & Hodgson 2008) ja ajeltava pinta-ala on kasvanut (Lesnik-Oberstein 2006; Herzig 2015). Filosofi Heather Widdowsin (2018) mukaan karvoihin liittyvä asennemuutos voidaan yhdistää ensinnäkin kauneudenhoitoon liittyvien minimistandardien muutokseen mutta myös hyvään ulkonäköön liitettyyn ”eettiseen ideaaliin”. Samalla karvanpoistosta on tullut niin tavallinen ja arkinen asia, ettei sen tarpeellisuutta tai alkuperää mietitä, saati kyseenalaisteta. Tämä tekee siitä yhteiskunnassa hiljennetyin ”viimeisen tabun”, kuten aiempi tutkimus (Lesnik-Oberstein 2006; Smelik 2015) karvattomuuden normia kutsuu. Siinä missä naisten karvaisuus on sukupolvi kerrallaan vähentynyt, se on samanaikaisesti alettu yhdistää varsinaisesti siihen liittymättömiin asioihin, kuten puhtauteen ja seksikumppaneiden kunnioittamiseen, mutta myös mielenterveyteen (esim. Basow 2011). Tästä johtuen naiset raportoivat usein karvanpoiston syyksi halun näyttää feminiinisiltä, seksuaalisesti viehättäviltä ja haluttavilta (esim. Fahs 2011; Tiggemann & Lewis 2004; Tiggemann & Hodgson 2008), jolloin karvanpoisto nähdään keskeisenä tapana osoittaa ”oikeanlaista” naiseutta ja orientoitua (heteroseksuaalisille) parisuhdemarkkinoille. Erään tutkimuksen mukaan sekä miehet että naiset suhtautuvat naisten karvoitukseen kuvottuneesti, naiset tosin vain omiin karvoihinsa, liittäen niihin käsityksiä likaisuudesta mutta yllättäen myös pilaantuneisuudesta ja syöpäläisistä (Tiggemann & Lewis 2004, 386). Täs-

sä mielessä karvoitukseen ja karvaisuuteen liittyvä arvonnäyttelyä voidaan lähestyä myös abjektin (Kristeva 1982; katso myös Tyler 2009) käsitteen avulla, kuten Smelik (2015) tekee. Kun karvat luokitellaan likaisiksi, sotkuisiksi ja epähygieenisiksi, kehon sisäinen ja ulkoinen tila muodostavat epämääräisen, arvaamattoman ja uhkaavan yhteenliittymän, abjektisuuden, jota ei pysty hallitsemaan. Samanlaisia liiallisuuden neuvottelua ja sosiaalista määrittelyä voidaan kuvata myös Mary Douglasin (1966) lian käsitteen kautta: määrittelyt sille, mikä on likaa, eli vaarallista tai väärin, vaihtelevat kulttuureista ja paikoista toiseen. Molemmat käsitteet kuvaavat sitä, millaista rajankäyntiä karvoista käydään: miten ne vastaanotetaan ja miten ne tulevat määrittelyiksi eri ihmisten ja tilanteiden välillä.

Ihokarvoilla on siis voimakas symbolinen merkitys, ja ruumiin sukupuolittunut karvaisuus tai karvattomuus nähdään julkilausuttuna ilmauksena ihmisen sitoutumisesta yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin ja normeihin (Synnott 1987). Aiemmassa tutkimuksessa (esim. Basow 1991; seksuaalisuuteen liittyvistä ulkonäkönormeista lisää ks. Huxley & Halliwell 2014) naisten karvaisuus liitettiin osaksi lesboestetiikkaa ja feminismiä, jolloin karvanpoisto kytkeytyi vahvasti seksuaalisuuteen ja vallitsevan heteronormin ylläpitämiseen. Leslik-Obersteinin (2006) mukaan karvanpoistoon liittyvät toiminnot myös sekä osoittavat että rakentavat sukupuolten välisiä eroja patriarkaalissa yhteiskunnassa. Naiskehoa ylläpidetään kulttuurisesti ja sosiaalisesti feminiinisiksi mielletyin tavoin, ikään kuin rakentamalla siitä ”ei-mies” ja poistamalla siitä ”mieheys” ja maskuliiniseksi koetut asiat – kuten ihokarvat. Samanaikaisesti mieheys on neutraali kategoria, jota ei tarvitse rakentaa ja ansaita samalla tavalla kuin naiseutta. Ollakseen ulkoisesti norminmukainen ja osoittaakseen oikeanlaista feminiinisyyttä naisten tulee muokata itseään monin tavoin ja piilottaa ”luonnollisuus” itsessään erilaisen keho- ja kauneustyon (esim. Gimlin 2002) avulla.

On selvää, etteivät yksilöt pysty valitsemaan kauneusihanteita, mutta he pystyvät demografioidensa, esimerkiksi ikänsä ja sukupuolensa, mukaan valitsemaan sen, millä intensiteetillä niihin mukautuvat, esimerkiksi samaistumalla erilaisiin ulkonäköllisiin alakulttuureihin (Widdows 2018). Nor-

minvastaisia kauneusihanteita menestyksekkäästi edustavat yhteisöt koostuvat useimmiten hyvin etuoikeutetuista yksilöistä, kuten esimerkiksi Giseline Kuipers (2015) tutkimuksessaan osoittaa: nuoremmat, korkeammin koulutetut ja kaupunkialueella asuvat henkilöt, joilla oli paljon kulttuurista pääomaa, pitivät useammin ”kiinnostavaa” tai ”autenttista” ulkonäköä, kuten androgyyniä, viehättävänä. Tässä mielessä on hyvin todennäköistä, että henkilöt, joilla on mahdollisuus myös menestyksekkäästi toistaa (tai hyödyntää) yleisesti yhteiskunnassa marginalisoitua ulkonäköä, ovat myös muilla tavoin etuoikeutettuja.

SOSIAALINEN MEDIA, VAIKUTTAJAT JA AKTIVISMI

Sosiaalinen media on tänä päivänä keskeinen osa ihmisten arkielämää. Vuonna 2020 jopa 69 % Suomen väestöstä ja 92 % alle 35-vuotiaista oli seurannut jotain yhteisöpalvelua viimeisten kolmen kuukauden aikana (Tilastokeskus 2020). Sosiaalisen median merkitys ja käyttötarkoitukset ovat laajoja. Oman elämän dokumentoimisen lisäksi se mahdollistaa erilaiset löyhät yhteenliittymät esimerkiksi meemien ja kissavideoiden seuraamisen ja tuottamisen parissa, mutta myös ammatillisen verkostoitumisen sekä yhteydenpidon sukulaisiin ja ystäviin.

Sosiaalisen median nousun myötä esiin on nousut niin kutsuttujen sosiaalisen median vaikuttajien eli influenssereiden ammattikunta. Näiden vaikuttajien ja bloggareiden työ sekä työolot ovat kiinnostaneet tutkijoita laajasti (esim. Abidin 2016; Duffy 2017; Senft 2013). Kiinnostavaa onkin, että näennäisestä ”unelmaduunista” ja vapaudestaan huolimatta vaikuttajien voidaan myös ajatella edustavan uutta prekaaria työvoimaa, jonka työn haittapuolena on jatkuva ahdistus työn jatkuvuudesta, sisällön kiinnostavuudesta sekä paineesta uusiutua ollakseen relevantti toimija kentällä (esim. Duffy 2017). Toisaalta sosiaalisen median vaikuttajan kiinnostuvuutta lisääviä taktiikoita ovat juuri henkilökohtaisten asioiden jakaminen ja tunnustuksellisuus (esim. Lehto 2021). Näitä toteutetaan usein oman jaksamisen kustannuksella. Vaikuttajat jakavat sosiaalisessa mediassa kotejaan, elämiään ja tunteitaan tuntemattomille seuraajilleen, mikä hämärtää

työn ja henkilökohtaisen elämän rajoja. Mari Lehto (2021) käyttää käsitettä ”neuroottinen vaikuttaja” kuvaamaan sukupuolittuneen vaikuttajatyön ambivalenttia luonnetta: sitä miten vaikuttajan täytyy sopeutua ristiriitaisiin odotuksiin ja piilottaa omat tunteensa, jotta olisi sopivalla tavalla samaistuttava. Myös karvojen kasvatus ja aiheen raportointi sosiaalisessa mediassa voidaan nähdä osana tällaisen henkilökohtaisen ja julkisen rajan hämärtymistä.

Sosiaalisen median mahdollistaman mikrojulkiisuuden ja kaupallisen mielipidevaikuttamisen (Abidin 2018; Senft 2013) lisäksi nykyinen mediakulttuuri mahdollistaa myös erilaisten aktivismien ja sosiaalisten liikkeiden nopean leviämisen, joista tunnetuimpia viimeaikaisia esimerkkejä ovat #metoo ja Black Lives Matter. Koska sosiaalinen media, erityisesti visuaalinen Instagram, keskittyy paljossa ihmisten visuaaliseen esittämiseen, on luontevaa, että sen kautta tapahtuva aktivismi liittyy usein keholisuuteen tai ulkonäköön. Esimerkiksi kehopositivisuuteen keskittyvillä tileillä tai blogeissa (Hynnä & Kyrölä 2019; Sastre 2016; Puhakka 2018) ulkonäkönormia haastetaan lisäämällä yhteiskunnassa marginalisoitujen kehojen näkyvyyttä ja luomalla omia ulkonäköllisiä kuplia, jossa marginalisoidun ulkonäön estetisointi otetaan omiin käsiin (esim. Tiidenberg & Gomez-Cruz 2015). Tämä tapahtuu useimmiten itse otettujen kuvien, selfieiden, avulla; niillä haastetaan sekä toisten että omia mielikuvia omasta ruumiista. Kaisu Hynnän (2019) mukaan itsensä kuvaamisessa on samanaikaisesti kyse sekä oman kehon katsomisesta että sen kokemisesta. Samalla käsitystä siitä, mikä naisruumiissa mielletään ”valokuvaamisen arvoiseksi” (Tiidenberg 2018; ks. myös Bourdieu 1996, 6) laajennetaan estetisoimalla ”kiellettyjä” tai toiseutettuja kehonosia ja itsensä esittämisen tapoja.

Yksi karvoihin liittyvä esimerkki tällaisesta sosiaalisen median kehonormia rikkovasta sosiaalisesta liikkeestä on ollut vuonna 2018 alkanut *Januhairy*-kampanja. Kampanjassa naiset ympäri maailman kasvattavat ihokarvojaan ja kuvaavat niitä tammiin ajan sosiaaliseen mediaan, liittäen oheen kampanjan tunnisteeseen. Näin kukin kuva ja kuvaaja liittyvät sosiaalisen median huomiotalouteen (Marwick 2015), jolloin kaikki aiheesta kiinnostuneet pääsevät näkemään kuvan ja kommentoimaan

sitä. Voidaan olettaa, että tässäkin artikkelissa tarkastellut kuvat ainakin osittain liittyvät mainittuun kampanjaan, osuen samaan ajankohtaan ja lainaten samoja tunnisteita.

Olemme aiemmassa tutkimuksessamme (Åberg & Salonen 2022) perehtyneet *Januhairy*-kampanjaan ja todenneet, että suurin osa siihen vuoteen 2019 mennessä osallistuneista henkilöistä oli länsimaisen kauneusihanteen mukaisia: pääasiassa valkoisia, hoikkia ja muuten ”sileitä” kehoja. Kuvien alla olevia saatesanoja analysoidessamme löysimme erilaisia teemoja, joista yleisin oli jollakin lailla voimaantumiseen liittyvä teema, jonka alateemoissa korostuivat rohkeuden, itsensä hyväksymisen ja häpeämättömyyden aihealueet. Toiseksi yleisin tapa kuvailla karvoja oli luonnollisuus. Kuvien kommentteista suurin osa oli positiivisia ja rohkaisevia. Myönteisten kommenttien sisältö koostui lähinnä kuvaajan ulkonäköä, kauneutta tai seksikkyyttä ylistävistä sanallistuksista, mutta joukossa esiintyi myös mainintoja rohkeudesta ja luonnollisuudesta. Kiinnostavaa rohkeutta esiin nostavissa kommentteissa oli se, että niissä käytettiin esimerkiksi ilmaisua ”*yaaas queen*”, jota aiemmassa tutkimuksessa (Branfman 2020) on kuvattu drag-yhteisöltä lainatuksi *queen glamoriksi* mielletäväksi sanastoksi tai naismaskuliinisuudeksi (Habelstam 1998) nimetyksi itseilmaisuksi. Negatiivisia kommentteja oli huomattavasti vähemmän, ja niissä karvakuvia luonnehdittiin joko ällöttäviksi tai epähygieenisiksi. Kommentit saattoivat olla myös kuvan tallentanutta henkilöä muulla tavoin sosiaalisesti häpäiseviä, jopa rasistisia.

Käsillä olevan artikkelin asetelma eroaa aiemmasta tutkimuksestamme (Åberg & Salonen 2022) siten, että keskitymme nimenomaan suomalaisiin karvattomuuden normeihin. Olemme kiinnostuneita siitä, miten karvattomuuden normia haastetaan mutta myös rakennetaan kommentteissa ja miten asema sosiaalisen median influensserina vaikuttaa kommenttien sisältöön. Aikaisemmassa tutkimuksessa analysoimme kansainvälisten Instagram-tilien kommentteja, joissa tilit olivat pääosin ”tavallisten” ihmisten, eivät some-vaikuttajien tilejä. Lisäksi aiemmassa tutkimuksessamme analysoimme kommenttien ohella myös itse kuvia.

KAUNEUDEN JA KARVAISUUDEN PÄÄOMA SOSIAALISESSA MEDIASSA

Se, mikä mielletään kuvaamisen arvoiseksi tai sosiaalisen median kontekstissa ”instagrammattavaksi”, on aina osa ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja esteettisiä arvostuksia (Tiidenberg 2018). Täten kuvat ja niiden saamat kommentit ovat yhteydessä valtaan, kuten luokkaan ja ammattiasemiin, jotka määrittävät ”oikeanlaisen” ja siten tavoiteltavan ulkoisen olemuksen.

Sosiaalisen median aikakautena on myös selvää, että sinne ladatut kuvat kiinnostavat myös yrityksiä, jotka seuraavat, osallistuvat ja myös luovat sosiaaliseen median kampanjoita, jotka näennäisesti haastavat kauneusihanteita. Yksi esimerkki tästä on *Doven Campaign for Real Beauty*, jonka perimmäinen tarkoitus on – kehonormien laajentamisen ohella – tutkijoiden (Gill & Elias 2014) mukaan pikemminkin ollut tunteisiin vetoavien mainosten avulla lähestyä aiemmin sivuutettujen kuluttajien arvoja ja asenteita. Samalla myös naisiin kohdistetut vaatimukset kasvavat: sen lisäksi, että naisten oletetaan työstävän ja kehittävän kehojaan, heidän tulisi olla myös ”mieleltään kauniita” ja rakastaa yhteiskunnassa ja mediassa epätäydellisiksi määriteltyjä kehojaan (ema.). Kulutuskulttuuri siis omii feminismin puhetavat ja estetiikan, kuten stereotypian ”karvaisesta feminististä”, ja liittyy mielikuvaan uusia merkityksiä, luoden näin uuden tyylin tai arvoja signaloivan tuotemerkin (esim. Repo 2020). Tätä prosessia on kuvattu tavarafeminismin (Goldman ym. 1991) käsitteellä, joka viittaa siihen, miten uudessa kulutuskulttuurissa feministiset ihanteet tai ikonit tyhjennetään niiden poliittisesta merkityksestä ja myydään takaisin kuluttajalle kulutustuotteen muodossa, osana yrityksen kaupallista hyödyn tavoittelua.

Toisaalta on huomioitava, että siinä missä digitaalisessa ajassa ja mobiiliteknologian myötä kauneusihanteet ovat entistä nopeammassa muutoksessa, on niiden sisällön sanottu kaventuneen maailmanlaajuisesti (Jha 2016; Widdows 2018). Samalla on myös tuotu esiin, että perinteinen käsitys naisista avuttomina miesten katseen objekteina yksinkertaistaa liikaa visuaalisen sosiaalisen median logiikkaa ja siellä tapahtuvaa arvon muodostumista (Paasonen ym. 2021). Paasonen ja kumppanit nos-

tavat esiin sen, että selfieiden ymmärtäminen nimenomaan kulttuuri- tai mediatuotteena (ks. myös Hasinoff 2013) henkilökohtaisen sijaan tarjoaa mahdollisuuden nähdä mediassa tapahtuvan itseilmäisyyden myös potentiaalisesti arvokkaana sosiaalisena ja kulttuurisena pääomana (Dobson ym. 2018, 95; ks. myös Ringrose & Harvey 2015), jonka avulla on mahdollista saavuttaa myös muita pääomia. Itseilmäisyyden avulla luotu pääoma on kuitenkin henkilö- ja tilannesidonnaista: ainoastaan jotkut esityksistä pystytään muuttamaan sosiaaliseksi ja taloudelliseksi pääomaksi, kun taas toiset sysäyvät esittäjänsä vielä syvempään sosiaalisen unohduksen alhoon tai sosiaalisesti stigmatisoiduksi. Tärkeää on tunnistaa nimenomaan alustalle ominainen kulttuurinen pääoma, jotta verkkoympäristössä tapahtuva itsen esittäminen on muutettavissa myös kentän ulkopuoliseksi sosiaaliseksi pääomaksi, esimerkiksi verkostoiksi ja sosiaaliseksi arvonannoksi sekä verkoston sisällä että sen ulkopuolella (Schwarz 2010; ks. myös Åberg 2020). Toisaalta, vaikka sosiaalisen median ajatellaan mahdollistavan kauneusihanteiden laajenemisen, on myös selvää, että algoritmit ohjaavat siellä sitä, minkälaisista sisällöistä näemme ja millaisille ulkonäöille altistumme. Se, millaisesta sisällöstä olemme olleet aiemmin kiinnostuneita, ohjaa myös tulevaa sisältöä sosiaalisessa mediassa (esim. Pariser 2011). Tämän voi ajatella osaltaan kuplauttavan sisältöä ja kapeuttavan käyttäjien ajattelua (Flaxman ym. 2016) ja voimistavan länsimaisten kauneusihanteiden valta-asemaa entisestään.

MAIJU VOUTILAISEN JA JENNI ROTOSEN KARVOISTA KÄYTY INSTAGRAM-KESKUSTELU TUTKIMUSAINEISTONA

Tässä tutkimuksessa käytämme aineistona kommentteja, jotka koskevat sosiaalisen median elämäntapavaikuttajiksi laskettavien Maiju Voutilaisen ja Jenni Rotosen kahta Instagramiin lataamaa kuvaa ihokarvoistaan. Ensimmäinen analysoimamme kuva on tubettajana alun alkaen tunnetuksi tullut Maiju Voutilaisen 28.1.2018 Instagram-tililleen lataama kuva, jossa hän paljastaa ajamattoman kainalonsa. Kuvan teksti ei liity karvoitukseen ja esille asetettu ajelematon kainalo on näkyvyydestään huolimatta ikään kuin sivuosassa, päähuomion

keskittyessä Voutilaisen kädellään peittämiin kasvoihin (ilmeeseen kieli ulkona, nenälävistykseseen), tatuointeihin ja kuvassa näkyviin banaaneihin. Saateteksti ”nyt on d-vitamiinit kohillaan ja voi palata takas pimeyteen [liekkiemoji]” vie sekin huomion muuhun kuin kuvassa näkyvään kainaloon. Voutilainen on yksi ensimmäisistä suomalaisista tubettajista, ja hänellä on yhteensä 139 000 Instagram-seuraajaa. Tämä kuva oli saanut 25 172 tykkäystä ja 625 kommenttia (mukaan lukien Voutilaisen omat vastaukset). Ajallisesti kuva sijoittuu tammikuuhun 2018 eli ennen kansainvälisen *Januhairy*-somekampanjan alkua.

Toinen valitsemamme kuva on alun alkaen *Pupulandia*-blogistaan tunnetuksi tullut Jenni Rotosen jalkakarvoja käsittelevä ja englanniksi kirjoitettu Instagram-sisältö, joka on luotu 1.7.2020. Kuva oli saanut yhteensä 11 814 tykkäystä ja 513 kommenttia (mukaan lukien Rotosen omat vastaukset). Postaus koostuu kahdesta kuvasta, joista ensimmäisessä Jenni istuu yksityisasunnossa vaaleaksi maalatulla puulattialla, hymyillen ja kuvaajaan katsoen, vasen käsi hiuksissaan ja ajamattomat sääret näkyvillä. Sivuuun pyyhkäisemällä paljastuu lähikuva sääristä. Ajallisesti Jennin päivitys sijoittuu huomattavasti myöhempään aikaan kuin Maijun kuva, ja sen voikin englanninkielisen saatetekstin ja liitettyjen tunnisteiden (kuten esim. #feminism ja #hairylegs) puolesta ajatella tavoittelevan kansainvälistä feminististä ja *Januhairy*-kampajan myötä virinneestä karvakeskustelusta kiinnostunutta yleisöä. Rotosella on Instagramissa 43 800 seuraajaa. Molempien vaikuttajien seuraajamäärät on kirjattu touko-kuussa 2021.

SOSIAALINEN MEDIA TUTKIMUSKOHTENA

Sosiaalista mediaa ja muita vapaasti saatavilla olevia verkkoaineistoja on periaatteessa mahdollista käyttää samalla lailla kuin muutakin julkaistua materiaalia, toteavat verkkotutkimuksen eettisistä haasteista kirjoittaneet Riikka Turtiainen ja Sari Östman (2013, 56). Iso osa tähän mennessä tuotettua sosiaalisen median tutkimusta on tehty tätä periaatetta noudat-

taen. Tästä huolimatta katsoimme kuitenkin tarpeelliseksi kysyä Instagram-tilin omistajien lupaa kuvien ja kommenttien analysointiin tutkimuksessa, koska koimme sosiaalisen median aineistojen käyttämisen ohjeistuksen ja käytänteiden muuttuneen 2010-luvun kuluessa (ks. esim. AOIR:n eettiset ohjeet 2019)¹. Kumpikin vastasi myöntävästi kuvien käyttöön tutkimuksessa, ja näin voimme ajatella informoidun suostumuksen periaatteen täyttyneen kuvien julkaisijoiden kannalta. Sopii toki pohtia, pitäisikö vastavaa informoidun suostumuksen periaatetta noudattaa myös kuvien kommenttoijien osalta.

Kaikki keräämämme ja aineistona hyödyntämämme kommentit olivat avoimesti luettavia ja julkisilla profiileilla, joita kuka tahansa saattoi lukea ja joiden kommentointiin kuka tahansa (Instagramiin kirjautunut toimija) saattoi osallistua. Aineiston keruun kohteena olleet profiilit lukijoihin ja kommenttoijoihin eivät sinänsä muodostaneet suljettua yhteisöä, jonka jäsenet olisivat voineet kokea kirjoitettavansa kommenttinsa vain toistensa nähtäviksi. Kommenttikenttien nimimerkkien perusteella ei ole mahdollista identifioida kommenttoijia. Vaikka oletettavasti jotkut kommenttoijista käyttävät omia nimiään nimimerkkeinä, näistäkin on mahdotonta päätellä, onko takana todellisia henkilöilysyksiä. Vaikka tutkittavilla on oikeus tietää olevansa tutkimuksen kohteena, aineiston kerääminen profiilin omistajien luvalla mutta ilman kommenttien kirjoittajien lupaa voidaan ajatella perustelluksi, koska tutkimus ei ole kiinnostunut henkilökohtaisen tason kommentteista.

AINEISTON ANALYYSI

Analysoimme aineistomme sisällönanalyysin menetelmän (Krippendorff 2004). Tämän menetelmän avulla etsimme kommentteista toistuvia merkityksiköitä, eli emojeita, sanoja ja virkkeitä, jotka keskenään viittasivat merkityksellisesti samankaltaiseen ilmiöön. Merkityksikkölistan luomisen jälkeen aineisto uudelleenkontekstualisoitiin, ja tämän pohjalta luotiin laajempia teemoja. Yksi merkityksikkö voitiin luokitella useampaan teemaan. Tässä

1 Association of Internet Researchers -yhdistyksen (AoIR) eettinen ohjeistus löytyy osoitteesta: <https://aoir.org/reports/ethics3.pdf>.

tutkimuksessa etsimme teemoja kuviin saaduista kommentteista. Nämä aineistosta nousseet teemat kuvastavat esimerkiksi sitä, miten ilmiöstä (esim. naisten karvoituksesta) keskusteltiin ja millaisia diskursseja aiheesta syntyi, sekä sitä, ketkä keskusteluun saivat tai eivät saaneet osallistua. Analysoimme erikseen kuviin annetut pääkommentit ja näistä erkaantuneet kommenttiketjut, joihin myöhemmin viitataan nimellä ”metakeskustelu”. Metakeskusteluissa ei enää keskustella välttämättä suoraan talentajan karvoista ja kuvasta, vaan keskustelut leviävät usein täysin eri aiheisiin.

Poistimme kommentteista kuvan tallentajan omat vastaukset sekä yksittäisiä kommentteja, jotka olivat esimerkiksi edellisen kommentin kirjoitusvirheen korjaamista tai duplikaatteja. Duplikaattien sisältö oli kaksi kirjainta tai toisen käyttäjän tågäystä. Näiden poistojen jälkeen tutkimusaineistoksi kertyi yhteensä 838 kommenttia: Maijulta 248 pääkommenttia ja 133 metakeskustelukommenttia ja Jenniltä 340 pääkommenttia ja 117 metakeskustelukommenttia. Raportoimme pääkommenttien ja metakeskustelujen analyysien tulokset pääosin yhdessä nostaten tarvittaessa esiin lähinnä yksittäisiä poikkeavuuksia. Tarkemmat kuvaukset näiden keskustelujen teemoista pää- ja metakeskustelukommentteihin jaoteltuina löytyvät liitetaulukoista 1 (Maijulle) ja 2 (Jennille).

Maijun pääkommenteista 198 oli positiivisia, 29 negatiivisia ja 22 sellaisia, joista oli vaikea sanoa, kumpaa ne edustivat. Löysimme pääkommenteista useita teemoja. Maijun kommentteissa korostuivat positiiviset, kannustavat ja Maijua kehuvat kommentit. Pääosin kommentteissa keskusteltiin siitä, miten jokaisella on oikeus omaan kehoonsa ja karvoihinsa ja miten karvat ovat oikeastaan luonnollisia. Toisaalta niissä pohdittiin sitä, miksi aiheesta edes keskusteltiin. Metakeskusteluissa kirjoitettiin näiden aiheiden lisäksi myös paljon toisten kommentoijien epä/legitiimiydestä, etenkin kommentoijan mahdollisesta nuoresta iästä.

Jennin pääkommenteista 333 oli positiivisia, 4 negatiivisia ja yksi vaikeasti luokiteltava. Jennin kommentteista suurin osa oli Maijun kommenttien tapaan positiivisia ja kannustavia. Maijun kommentteista poiketen Jennin kommentteissa keskusteltiin enemmän karvoihin liittyvistä sosiaalisista nor-

meista (kuten kauneusihanteista) ja omista karvatarinoista sekä kiiteltiin asian esiintuomisesta. Metakeskusteluissa nousivat näiden aiheiden lisäksi esiin myös oikeus omaan kehoon, kehorauha, ekotuotteet sekä karvojen epähygieenisyyden kyseenalaistaminen.

ONKO YKSILÖLLÄ VAPAAUS TEHDÄ OMALLA KEHOLLAAN MITÄ HALUAA?

Suurin osa Maijun ja Jennin saamista kommentteista oli heitä tai heidän kuviensa ihanuutta, rohkeutta, kauneutta tai seksikkyyttä kehuvia. Monet kommentit olivat positiivisia viestejä tai hymiöitä, jotka voidaan ajatella yleisiksi kannustusviesteiksi. Molempia kiitettiin asian esiin nostamisesta, ja useat kommentoijat kertoivat postauksen inspiroineen heitä tai avartaneen heidän maailmankatsomustaan. Monissa kommentteissa peräänkuulutettiin kehorauhaa ja nostettiin esille kaikkien oikeus omana itsenä olemiseen, karvojen kanssa tai ilman, sekä se, miten karvat ovat ”jokaisen oma asia”. Yhdessä kommentissa pidettiin surullisena sitä, että länsimaissa kainalokarvojen kasvattaminen nähdään rohkeutena.

Monissa kommentteissa painotettiin karvojen luonnollisuutta, ja usein nämä kommentit olivat yhdistettynä joko sosiaalisten normien kritiikkiin (”Miksi ylläpidetään tekaistuja/luonnottomia normeja”) tai karvoihin kielteisesti suhtautuvien kommentoijien kommentointiin (”Olet varmaan joku 6v kun et tiedä että naisilla kasvaa karvat”). Sosiaaliset normit nähtiin usein kontrollin välineinä, joiden avulla naisten ulkonäköä arvotetaan. Kommentteissa keskusteltiin karvoihin liittyvistä sosiaalisista normeista etenkin kauneuskäsityksen näkökulmasta: sekä omista tai muiden silmissä haluttavan ulkonäön nähtiin näissä kommentteissa rakentuvan karvojen tai karvattomuuden avulla (vrt. esim. Fahs 2011). Karvoihin liittyvää sosiaalista normitusta kritisoitiin myös ”luonnollisuuden” näkökulmasta, jolloin naisten karvoitusten alleviivattiin olevan luonnollista. Toisaalta luonnollisuuden nimissä karvattomuuden ideaalia haastettiin myös vetoamalla biologiaan tai evoluutioon, joiden näkökulmasta karvattomuus on luonnontonta. Muutamat kommentoivat myös naisten karvojen tai ylipäänsä ihmisten karvojen olevan ällöttäviä. Karvaisuuden kommentointi ni-

menomaan biologisilla seikoilla tai luonnollisuudella kuvastaa hyvin karvanpoistoon liittyvää tabun (Lesnik-Oberstein 2006; Smelik 2015) tai kammotavan toiseuden (Fahs 2011) luonnetta. Nämä kommentit sivuuttivat sen seikan, että osoittaakseen oikealla tavalla feminiinisyyttään ja ollakseen oikealla tavalla karvaton naisten tulee kuitenkin monella tavalla muokata itseään (esim. Gimlin 2002). Tällöin feminiinisyyden on sosiaalisesti määriteltyä ja rakennuttua, ei luonnollista.

Osa koki karvoista nousseen kohun ylimitoitetuiksi, eivätkä kaikki edes olleet kiinnittäneet huomiota kuvissa näkyviin karvoihin. Muutamat innostuivat kertomaan myös omista karvankasvustarinoistaan. Negatiivisissa kommentteissa karvat koettiin ällöttäviksi, epäsiisteiksi tai epähygieenisiksi ja naisten karvaisuus yhdistettiin muun muassa ”takapuolen pyyhkimättä jättämiseen”. Nämä negatiiviset keskustelut rinnastuvat aiemman tutkimuksen osoittamiin likaisuuden ja ällöttävyyden diskursseihin (Douglas 1966, ks. myös esim. Smelik 2015; Tiggemann & Lewis 2004) ja kuvotuksen kautta tapahtuvaan toiseuttamiseen (Kristeva 1982; ks. myös Tyler 2009).

Maijun metakeskustelussa korostui Maijun ja karvojen puolustaminen sekä muiden kommentoijien iän arvailu ja heidän nuoruudestaan naljailu. Se, minkä ikäisiksi muut kommentoijat arvioitiin, vaihteli, mutta logiikka oli sama: noin nuori ei ole oikeutettu kommentoimaan aikuisen naisen karvoitusta tai ulkonäköä, eikä nuorten kanssa ole syytä kinnata. Kommentoijien nuoruuden arvuuttelu saattaa selittyä Maijun omalla iällä ja tubettajataustalla ja sitä kautta sillä, että hänen seuraajansa ovat oletettavasti nuorempia kuin Jennillä. Jennin metakeskusteluissa keskustelunaiheeksi nousi myös mielipiteen- ja sananvapaus. Osa kommentoijista katsoi, että myös karvattomuudesta saa tykätä ja se pitää voida sanoa ääneen, kun taas osa kylläkin hyväksyi oikeuden tällaiseen mielipiteeseen mutta koki sen ääneen sanomisen ongelmallisena. Eräissä kommentteissa kritisoitiin Jennin tyyliä tuoda karva-asiaa esille ja pidettiin sitä liian provokatiivisena ja sellaisena ”aatteen” eteenpäin viemisen kannalta haitallisena. Karvojen epäsiisteystestä ja niiden rinnastamisesta kuukautisiin, kestoiteisiin ja kuukautiskuppeihin käytiin myös suhteellisen paljon keskustelua.

KARVATTOMUUDEN NORMIN MÄÄRITTELY JA UUELLEEN TUOTTAMINEN KOMMENTEISSA

Kommentoijat nostivat usein esiin kuvailuja siitä, miten kauneusihanteet ja yhteiskunnassa ylläpidetyt ideaalit ”oikeanlaisesta” naisesta ja miehestä ohjaavat naisia karvojen ajeluun. He kokivat, että karvattomuuden ideaalia opitaan lähipiiriltä ja ylläpidetään esimerkiksi karvoihin liitetyn katseen ja siihen yhdistyvän häpeän avulla. Kun karvattomuuden normia tukevat kauneusihanteet oli ensin tunnistettu ja määritelty kommentteissa, nähtiin asetettujen ideaalin rikkominen rohkeana. Vaikka kuvan tallentajan rohkeutta kehuva kommentointi oli tarkoitettu positiiviseksi, on sillä myös toinen puoli: se luo uudelleen karvattomuuden normia alleviivatun karvaisuuden erikoisuutta ja sitä, ettei kommentoija itse uskaltaisi tehdä ulkonäöllään vastaavaa tempua ja julkistaa sitä.

Rohkeuden lisäksi karvattomuuden äärellä keskusteltiin siitä, ketä normi eniten koskettaa ja kenellä näin ollen on oikeus kommentoida toisten karvoja. Kommenttien ja käydyn keskustelun mukaan karvaisuuteen liittyvät ulkonäkönormit rajoittavat lähinnä nuoria aikuisia naisia. Tämä johti keskusteluun siitä, kuka on oikeutettu ensinnäkin keskustelemaan aiheesta tai toisaalta kritisoimaan toisten (naisten) karvaisuutta tai karvattomuutta. Esimerkiksi yhteiskunnallisessa keskustelussa usein esiin nostetulla, erilaisia tiedostamattomia etuoikeuksia ja tietynlaista keskiluokkaista moukkamaisuutta edustavalla ”valkoisella heteromiehellä” ei koettu olevan oikeutta kommentoida asiaa, koska naisiin liittyvät normit eivät kosketa heitä. Samoin liian nuorien kommentoijien mielipiteen- ja sananvapaus karvojen suhteen kyseenalaistettiin. Tämä johtui siitä, ettei heitä nähdä vielä itsekriittisinä ajattelijoina vaan lähinnä vallitsevat valtakäsitykset omakseen ja niitä asenteissaan toistelevina ”lapsina”, joilla ei iästään johtuen ole oikeutta kommentoida muiden karvankasvua. Negatiivisia kommentteja oli kuitenkin todella vähän kaikista kommentteista.

Karvattomuuden normin rikkominen nähtiin kommentteissa myös feministisenä tekona, rohkeutena ja normin haastamisena riippumatta siitä, miten kuvan tallentaja oli toimintansa kirjallisesti kehystänyt, ja liittyen usein pikemminkin siihen, mi-

ten keskustelu muotoutui kommentteissa. Toisaalta sosiaaliseen mediaan ladattu kuva karvoituksesta nähtiin myös provokaationa tai ”vääränä tapana” edistää tasa-arvoa ja puolustaa karvojen luonnollisuutta sekä kritisoida sukupuolittuneita kauneushanteita tai ulkonäön perusteella arvottamista. Se nähtiin turhana ”huomion kerjäämisenä”, jossa karvojen shokkiarvoa pyrittiin hyödyntämään omiin tarkoituksiin, ei yhteiskunnallisena tekona tai haluna muutokseen. Kiinnostavaa kommentteissa oli myös se, miten karvaisuus liitettiin myös muihin vaihtoehtoihin kulutuskulttuureihin ja erityisesti kuukautisiin: kuukautiskuppeihin, kesto-siteisiin, tai suojaattomuuteen. Tällaiset rinnastukset voi nähdä jatkumona aiempaan keskusteluun siitä, miten karvaisuus liitettiin myös likaisuuteen (esim. Tigge-mann & Lewis 2004): siihen, ettei karvansa luonnon-tilaan päästävä ihminen käy suihkussa tai käytä vessapaperia vessassa.

MAIJUN JA JENNIN KOMMENTTIEN EROAVAISUUDET

Kuvien kommentteissa oli selkeitä eroavaisuuksia sekä kommenttien sisällöissä, esiin nousseissa teemoissa että keskustelutyyleissä. Nämä erot voivat johtua useasta eri seikasta: postausten aikaerosta globaaliin karvatrendiin, eli esimerkiksi 2018 alkaneeseen *Januhairy*-liikkeeseen nähden, eri ikäisistä seuraajista tai postausten erilaisista saateteksteistä. Yleisesti Maijun osakseen saamat kommentit olivat keskimäärin lyhyempiä, vaikkakin yleisiä tsemppiviestejä oli Jennin saamiin kommentteihin verrattuna vähemmän. Kommentointitapa heijastanee sitä, että Maijun seuraajat ovat todennäköisesti keskimäärin nuorempia kuin Jennin seuraajat. Maijun kuvassa kommentit olivat useammin lyhyitä mutta runsaita, ja niissä esimerkiksi kyseenalaistettiin ylipäätään tarve puhua kenenkään karvoista. Tämän voi tulkita usealla tavalla. Yksi tulkinta on, että nuoremille sosiaalisen median käyttäjille, joita Maijun seuraajat oletettavasti ovat, karvat (tai muu ulkonäöllinen itseilmaisus) ovat tavallinen asia, jolloin vaikiintunut normi on se, että oman kehon kanssa saa tehdä mitä itse haluaa.

Maijun kuvan saamiin verrattuna Jennin kuvan kommentit olivat pitkiä ja polveilevia. Jennin saa-

mista kommentteista suurin osa oli tsemppiviestejä, mutta varsinaiset kirjoitetut kommentit olivat usein pidempiä tai pohdiskellevampia kuin Maijun saamat. Jennin kuvan yhteydessä käytiin esimerkiksi syvällisempää keskustelua sosiaalisista normeista ja karvattomuuden ideaalista sekä kerrottiin oma-kohtaisia kokemuksia karvojen kasvattamisesta. Eroavaisuuksia oli myös karvaisuutta komppaavien kommenttien lukumäärässä: Jennillä komppauksia oli huomattavasti enemmän. Jennin postauksessa oli enemmän yhteiskunnallista pohdintaa ulkonäköön liittyvistä normeista, ja sen kirjoituskie- li oli englanti, joten sen voi tulkita osoittavan tietyn- laista keskiluokkaista normaaliutta, refleksiivisyyttä ja kulttuurista pääomaa, kun taas Maijun postaus keskittyi enemmän vain näkymiseen ja esteettisesti kiinnostavan, autenttisen ulkonäön (esim. Kuipers 2015) digitaaliseen esittämiseen ilman analysoivaa sisältöä. Nämä sisällölliset erot voidaan nähdä tietyn kenttäsidonnaisen ja paikallisen kulttuurisen pääoman esittämisenä (Schwartz 2010; ks. myös Åberg 2020). Oikeanlainen itsensä esittäminen on mahdollista muuttaa myös kentän ulkopuoliseksi pääomiksi, sosiaalisiksi verkostoiksi tai arvonannoksi. Voidaan myös olettaa, että vaikuttajien tapauksessa oikeanlainen itsensä esittäminen kerryttää myös taloudellista pääomaa erilaisten yhteistöiden kautta.

Huolimatta kommenttien sisällöllisistä eroista keskustelu päättyi molempien kuvien osalta samaan lopputulokseen: jokaisen tulisi saada tehdä kehollaan ja ulkonäöllään mitä haluaa. Tutkimustulokse- na tämä ensisilmäyksellä vaikuttaa itsestään selvältä, jopa lattealta, mutta samalla kuitenkin paljastaa sen, miten ulkonäkönormeja lähestytään keskusteluissa yksilön näkökulmasta. Kommenttien välillä näkyy eroja kuitenkin myös siinä, miten sosiaalisen median kenttäsidonnaisten normien nähdään eroavan ”oikean elämän” ulkonäkönormeista ja kuinka halukkaita normeja ollaan rikkomaan omassa elämässä. Sosiaalisessa mediassa kynnys normien haastamiseen on matalampi, koska esitystä ja sen saamia kommentteja on helpompi säädellä. Tämä esittämisen ja todellisen elämän ero näkyy esimerkiksi Jennin saamissa kommentteissa siinä, miten karvaisuudella osoitettua rohkeutta ihaillaan, mutta samaa rohkeutta ei omassa elämässä kuitenkaan uskalleta toteuttaa. Toisaalta tämä saattaa selittyä myös sosi-

aalisen median vaikuttajuuteen liittyvällä, seuraajien, kaupallisten yhteistöiden ja muun sosiaalisen aseman mukanaan tuomalla suojalla. Tunnistamme myös sen, että koska molemmat sisällöntuottajat ovat alun alkaen tuottaneet ja yhä edelleen tuottavat myös muuta sisältöä Youtubeen ja blogiin, on Instagram heille kenties toissijainen päivittämisen kohde. Toisaalta heidän voi ikänsä mutta myös primäärilustansa (YouTube vs. blogi) perusteella ajatella houkuttelevan erilaisia yleisöjä, ja voi myös olettaa alustan ohjaavan sitä, millaisia keskustelut ylipäätään tapaavat olla.

Aiemmin keräämäämme kansainväliseen aineistoon (Åberg & Salonen 2022) verrattuna tätä artikkelia varten keräämässämme aineistossa oli vähemmän karvoihin liittyvää fetissipuhetta mutta myös vähemmän negatiivisia kommentteja. Tämä aineisto oli myös huomattavasti rikkaampi teemoiltaan. Kansainväliseen aineistoon verrattuna erityisesti metakeskusteluissa puhuttiin karvojen normeista ja niiden haastamisesta paljon vähemmän. Suurin osa kiihkeästäkin kommentoinnista oli aika yksimielistä siitä, että kuka tahansa saa olla karvaton tai karvainen ja kaikilla on sekä oikeus mielipiteeseensä että oikeus olla oma itsensä. Enemmän kommentointi koski sitä, kuka saa kommentoida ja miten muiden ulkonäköä on soveliasta kommentoida. Kiinnostavaa oli myös se, miten negatiivisista kommentteista keskusteltiin paljon, vaikka noita kielteisiä kommentteja oli suhteellisen vähän.

Käyttämämme sisällönanalyysi soveltuu tämän kaltaiseen ison sosiaalisen median aineiston analysoimiseen ja luokitteluun. Tämä menetelmä sopii myös uudehkon ilmiön tutkimiseen, jossa tavoitteena on kartoittaa, millaista keskustelua ilmiöstä käydään. Menetelmällä ei kuitenkaan pystytä pureutumaan tarkemmin esimerkiksi siihen, keitä kommentoijat ovat tai miksi he ovat jotakin mieltä. Tämä ei toisaalta ollut tutkimuksen tavoitteenaakaan. Valitsemamme vaikuttajat, heidän yleisönsä sekä yleinen tunnettuutensa vaikuttivat varmasti myös siihen, millaisia kommentteja he ylipäätään saivat, jolloin kommenttien tulokinnassa tulee ottaa huomioon, ettei kyseessä ole ”tavallisten ihmisten” ulkonäön kommentointi. On huomioitava, ettemme tiedä, keitä kommentoijat ovat ja mikä heidät on motivoinut kirjoittamaan kommentteja. Suuri

osa kommentoijista oli suurella todennäköisyydellä Maijun ja Jennin seuraajia, mutta osa oli todennäköisesti löytänyt kuvan joko huomatessaan ystävänsä kommentoineen tai tykänneen kuvaa tai löytänyt sen algoritmin suosittamana. Sosiaalisen median tutkimuksessa olisikin hyvä pohtia enemmän, miten paljon alustojen omat algoritmit vaikuttavat aineiston valikoitumiseen jo tutkimusaineiston kertyessä.

Artikkelin alun kysymyksenasetteluun liittyen voi myös kysyä, onko ihokarvoista keskustelu tarpeellista ja mistä ylipäätään puhutaan, kun puhutaan karvoista? Se, voidaanko karvojen katsoa tuovan ulkonäköön kytkeytyviä pääomia juuri näille hahmoille, ei sinänsä ole kiinnostavaa, vaan ihokarvojen esittäminen sosiaalisessa mediassa voidaan nähdä keskustelunavauksena siihen, kenellä ja missä on mahdollisuus rikkoa ulkonäkönormeja ilman sanktioita tai ketkä voivat jopa hyötyä normien rikkomisesta. Jos ja kun karvoilla on yhä iso symbolinen arvo ja feminismi ”on muodikasta”, tuottaa karvoilla saatu huomio etuusia influensserille, joka nähdään ”rohkeana”. Tykkäykset, kommentit ja seuraajien määrä ovat sosiaalisen median valuuttaa, joka vaikuttaa yksilöllisen ulkonäköitsetunnon lisäksi myös mainostajien kiinnostukseen ja sen myötä yhteistyötarjouksiin. Toisaalta aiemman tutkimuksen mukaan luonnolliseksi mielletty naiskeho tehdään ulkonäön avulla (esim. Bartky 1998; Gimlin 2002; Wolf 1991) ja tämä ulkonäkötyö kuuluu tehdä piilossa muilta. Tätä työtä eri naiset joutuvat tekemään eri verran ja eri syistä. Ihokarvojen näkyväksi tekeminen ei ainoastaan paljasta sitä ”viimeistä tabua” (Lesnik-Oberstein 2006; Smelik 2015), että naisilla ylipäätään on karvoja, vaan samalla tehdään näkyväksi myös tiettyyn kehoideaalin mukautumiseen käytetty aika ja eriarvoisuus sekä näihin toimintoihin liittyvä mahdollinen pääomallisuus. Karvoista keskustellessa keskustellaan esimerkiksi epätasa-arvoisesta kauneustyöstä ja luonnollisuusnormeista. Silloin kyse on myös luokasta, iästä ja sukupuolesta, joita ei voi häivyttää myöskään sosiaalisessa mediassa. Voidaan myös asettaa kriittisen katseen kohteeksi käsitys, että karvoja ajellaan ”itseä varten”, ja pohtia, mistä halu karvattomuuteen johtuu – puhtaasti omasta tahdosta vai ympäristön luomien ihanteiden vaikutuksesta? Lisäksi kyse on myös konventionaalisesta kauneudesta, sukupuolen ja seksuaalisuuden kaksijakoisuudesta sekä valkoisuu-

desta, jotka kytkeytyvät oikeanlaiseen (paikalliseen) kulttuuriseen tai esteettiseen pääomaan. Nämä seikat taas osataan linkittyvät siihen, nähdäänkö performanssi rohkeana tai ei-rohkeana, tahallisenä vai tahattomana, jolloin karvat auttavat kerryttämään muita pääomia: lisää seuraajia, tykkäyksiä, tägäyksiä tai jakoja. Näin ollen voisi ajatella, että vaikka sosiaalisen median vaikuttajat voivat karvattomuuden normia haastamalla tulla nähdyksi kumouksellisina, rohkeina ja kiinnostavina, ei normin haastaminen välttämättä toisi ”tavalliselle” kommentoijalle yhtä paljon positiivista huomiota.

AINEISTO

Väisänen, Maiju (2018) 28.1.2018 julkaistun Instagram-kuvan 625 kommenttia, <https://www.instagram.com/p/BefHIPgIQ3d/> (haettu 14.5.2021)

VTT Erica Åberg työskentelee erikoistutkijana Turun yliopistossa. Åberg on taloussosiologi, joka on kiinnostunut ulkonäköön liittyvästä sukupuolittuneesta eriarvoisuudesta, kulutuksesta sekä sosiaalisen median tutkimuksesta.

VTT Laura Salonen työskentelee erikoistutkijana Turun yliopistossa. Salonen on sosiologi, jonka tutkimusintresseinä on erityisesti sosioekonominen eriarvoisuus terveydessä ja työelämässä.

Rotonen, Jenni (2020) 1.7.2020 julkaistun Instagram-kuvan 513 kommenttia, <https://www.instagram.com/p/CCFo2dqjw3w/> (haettu 14.5.2021)

KIRJALLISUUS

- Abidin, Christal (2016) "Aren't These Just Young, Rich Women Doing Vain Things Online?": Influencer Sel-fies as Subversive Frivolity. *Social media+ Society* 2:2.
- Banet-Weiser, Sarah (2012) *AuthenticTM: The Politics of Ambivalence in a Brand Culture*. New York: NYU press.
- Bartky, Sandra Lee (1998) Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power. Teoksessa Weitz, Rose (toim.) *The Politics of Women's Bodies: Sexuality, Appearance, and Behavior*. New York: Oxford University Press, 25–45.
- Basow, Susan (1991) Women and Their Body Hair. *Psychology of Women Quarterly* 15:1, 83–96.
- Bengtsson, Mariette (2016) How to Plan and Perform a Qualitative Study Using Content Analysis. *Nursing-Plus Open*, vol. 2, 8–14.
- Bordo, Susan (1993) *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley: University of California Press.
- Branfman, Jonathan (2020) "Plow Him Like a Queen!": Jewish Female Masculinity, Queer Glamor, and Racial Commentary in Broad City. *Television & New Media* 21:8, 842–860.
- Dobson, Amy Shields (2015) *Postfeminist Digital Cultures: Femininity, Social Media, and Self-Representation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dobson, Amy Shields, Robards, Brady & Carah, Nicholas (toim.) (2018) *Digital Intimate Publics and Social Media*. Cham: Springer International Publishing.
- Douglas, Mary (1966) *Purity and Danger*. London: Routledge.
- Flaxman, Seth, Goel, Sharad & Rao, Justin (2016) Filter Bubbles, Echo Chambers, and Online News Consumption. *Public opinion quarterly* 80:1, 298–320.
- Gill, Rosalind & Elias, Ana Sofia (2014) 'Awaken Your Incredible': Love Your Body Discourses and Postfeminist Contradictions. *International Journal of Media & Cultural Politics* 10:2, 179–188.
- Gimlin, Debra (2002) *Body Work: Beauty and Self-Image in American Culture*. Berkeley: University of California Press.
- Goldman, Robert, Heath, Deborah & Smith, Sharon (1991) Commodity Feminism. *Critical Studies in Communication* 8:3, 333–351.

- Halberstam, Jack (1998) *Female Masculinity*. Durham: Duke University Press.
- Hasinoff, Amy Adele (2012) Sexting as Media Production: Rethinking Social Media and Sexuality. *New Media & Society* 15:4, 449–465.
- Herzig, Rebecca (2015) *Plucked: A History of Hair Removal*. New York and London: New York University Press.
- Hossein, Silvia (2021) *Tie, totuus ja kuolema*. Helsinki: Gummerus.
- Huxley, Caroline, Clarke, Victoria & Halliwell, Emma (2014) Resisting and Conforming to the ‘Lesbian Look’: The Importance of Appearance Norms for Lesbian and Bisexual Women. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 24:3, 205–219.
- Hynnä, Kaisu (2019) Media ja kehoihanteet – selfiet self-helpinä. Teoksessa Kukkonen, Iida, Pajunen, Tero, Sarpila, Outi & Åberg, Erica (toim.) *Ulkonäköyhteiskunta: Ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Into, 140–152.
- Hynnä, Kaisu & Kyrölä, Katariina (2019) “Feel in Your Body”: Fat Activist Affects in Blogs. *Social Media + Society* 5:4.
- Jha, Banhi (2016) Representation of Fair-Skin Beauty and the Female Consumer. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science* 21:2, 1–12.
- Kanai, Akane (2019) On Not Taking the Self Seriously: Resilience, Relatability and Humour in Young Women’s Tumblr Blogs. *European Journal of Cultural Studies* 22:1, 60–77.
- Krippendorff, Klaus (2004) *Content Analysis: an Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kristeva, Julia (1982) Approaching Abjection. *Oxford Literary Review* 5:1, 125–149.
- Kuipers, Giselinde (2015) Beauty and Distinction? The Evaluation of Appearance and Cultural Capital in Five European Countries. *Poetics* 53, 38–51.
- Kukkonen, Iida, Pajunen, Tero, Sarpila, Outi & Åberg, Erica (toim.) (2019) *Ulkonäköyhteiskunta. Ulkoinen olemus pääomana*. Helsinki: Into.
- Lehto, Mari (2021) Ambivalent Influencers: Feeling Rules and the Affective Practice of Anxiety in Social Media Influencer Work. *European Journal of Cultural Studies* 1–16, julkaistu 18.2.2021.
- Lesnik-Oberstein, Karin (toim.) (2006) *The Last Taboo: Women and Body Hair*. Manchester: Manchester University Press.
- Marwick, Alice (2015) Instafame: Luxury Selfies in the Attention Economy. *Public Culture* 27:1, 137–160.
- Paasonen, Susanna, Attwood, Fiona, McKee, Alan, Mercer, John & Smith, Clarissa (2020) *Objectification: On the Difference Between Sex and Sexism*. London: Routledge.
- Pariser, Eli (2011) *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. New York: Penguin books.
- Puhakka, Anna (2018) Can Ambivalence Hold Potential for Fat Activism? An Analysis of Conflicting Discourses on Fatness in the Finnish Column Series Jenny’s Life Change. *Fat Studies* 8:1, 60–74.
- Repo, Jemima (2020) Feminist Commodity Activism: The New Political Economy of Feminist Protest. *International Political Sociology* 14:2, 215–232.
- Ringrose, Jessica & Harvey, Laura (2015) Boobs, Back-Off, Six Packs and Bits: Mediated Body Parts, Gendered Reward, and Sexual Shame in Teens’ Sexting Images. *Continuum* 29:2, 205–217.
- Sastre, Alexandra (2016) Towards a Radical Body Positive: Reading the Online Body Positive Movement. *Feminist Media Studies* 14:6, 929–943.
- Schwarz, Ori (2010) On Friendship, Boobs and the Logic of the Catalogue: Online Self-Portraits as a Means for the Exchange of Capital. *Convergence* 16:2, 163–183.
- Senft, Theresa (2013) Microcelebrity and the Branded Self. Teoksessa Hartley, John, Burgess, Jean & Bruns, Axel (toim.) *A Companion to New Media Dynamics*. West Sussex: Wiley Blackwell, 346–354.
- Smelik, Anneka (2015) A Close Shave: The Taboo on Female Body Hair. *Critical Studies in Fashion & Beauty* 6:2, 233–251.
- Tiggemann, Marika & Hodgson, Suzanna (2008) The Hairlessness Norm Extended: Reasons for and Predictors of Women’s Body Hair Removal at Different Body Sites. *Sex Roles* 59:11–12, 889–897.
- Tiggemann, Marika & Kenyon, Sarah (1998) The Hairlessness Norm: The Removal of Body Hair in Women. *Sex Roles*, vol. 39, 873–885.
- Tiggemann, Marika & Lewis, Christine (2004) Attitudes toward Women’s Body Hair: Relationship with Disgust Sensitivity. *Psychology of Women Quarterly* 28:4, 381–387.
- Tiidenberg, Katrin (2018) Visibly Ageing Femininities: Women’s Visual Discourses of Being Over-40 and Over-50 on Instagram. *Feminist Media Studies* 18:1, 61–76.

- Tiidenberg, Katrin & Gómez Cruz, Edgar (2015) Selfies, Image and the Re-Making of the Body. *Body & Society* 21:4, 77–102.
- Tilastokeskus (2020) Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö. *Suomen virallinen tilasto*. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/sutivi/2020/sutivi_2020_2020-11-10_tie_001_fi.html (haettu 3.5.2021).
- Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (2013) Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa Laaksonen, Salla-Maaria, Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vas-tapaino.
- Tyler, Imogen (2009) Against Abjection. *Feminist Theory* 10:1, 77–98.
- Widdows, Helen (2018) *Perfect Me: Beauty as an Ethical Ideal*. Princeton: Princeton University Press.
- Wolf, Naomi (2002/1991) *The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used Against Women*. New York: Perennial.
- Åberg, Erica (2020) *Keeping up Appropriate Appearances. Physical Appearance, Social Norms, and Gender in Finland*. Väitöskirjatutkimus. Turun yliopiston julkaisuja–Sarja B–Osa 525. Turku: Turun yliopisto.
- Åberg, Erica & Salonen, Laura (2022) Well Beshaved Women Rarely Make History – Exploring the Contestation of “the Hairlessness Norm” with Case #Januhairy. Teoksessa Sarpila, Outi, Kukkonen, Iida, Pajunen, Tero & Åberg, Erica (toim.) *Appearance as Capital. The Normative Regulation of Aesthetic Capital Accumulation and Conversion*. Bingley, UK: Emerald Publishing, 149–164.

LIITETAULUKOT

Liitetaulukko 1. Maijun kuvan kommenttien ja metakeskustelun teemat.	
Teema (kommenttien määrä)	Selite
Positiiviset	
Maijun kehuminen (83)	Kommenteissa keuhuttiin Maijun tai hänen kuvansa ihanuutta, kauneutta, rohkeutta tai seksikkyyttä.
Yleinen tsemppi (58)	Positiiviset kommentit ja emojiit, jotka eivät selkeästi sopineet mihinkään muuhun teemaan, luokiteltiin tähän.
Omana itsenä olemisen tärkeys (25)	Kommenteissa alleviivattiin, että jokainen saa olla sellainen kuin haluaa ja että jokaisella on oikeus olla karvallinen tai karvaton, vaikka kommentoija itse ajelisikin karvansa.
Positiivinen luonnollisuus (12)	Kommenteissa korostettiin karvojen (ja naisten karvojen) luonnollisuutta ja täten niiden normaaliutta.
Sosiaaliset normit (10)	Keskustelua karvoihin liittyvistä sosiaalisista normeista, kauneusihanteista ja karvahäpeästä.

Miksi tästä edes keskustellaan? (11)	Kommenteissa ihmeteltiin aiheesta noussutta kohua ja pohdittiin, miksi näinkin arkisesta ja normaalista aiheesta pitää edes keskustella.
Ei huomannut karvoja kuvassa (6)	Kommentoijat eivät olleet edes huomanneet kuvan karvoitusta, ennen kuin näkivät postajaan story-videon tailukivat kuvan saamia kommentteja.
Oma karvatarina (4)	Kommentoijat kertoivat, miten ovat itsekin kokeilleet karvojen kasvattamista tai ovat edelleen ajelematta.
Epämääräisen positiivinen (9)	Kommenttia oli vaikea luokitella mihinkään teemoista, mutta se oli luonteeltaan selkeästi positiivinen.
Negatiiviset	
Epäsiistit karvat (9)	Karvat koettiin likaisiksi, hienhajua lisääviksi tai epähygieenisiksi.
Negatiivinen luonnollisuus (5)	Karvojen ajelematta jättäminen rinnastettiin suihkussa käymättömyyteen, takapuolen pyyhkimättä jättämiseen tai eläimellisyyteen.
Epämääräisen negatiivinen (17)	Kommenttia oli vaikea luokitella mihinkään teemoista, mutta se oli luonteeltaan selkeästi negatiivinen.
Neutraalit	
Kommentoijan legitimiisyys (11)	Kommentoijan ikää, sukupuolta tai muuta ominaisuutta arvuuteltiin, ja tämän oletetun ominaisuuden perusteella kyseisen kommentoijan oikeus kommentoida naisen karvaisuutta kyseenalaistettiin.
Epämääräisen neutraali (21)	Kommenttia oli vaikea luokitella mihinkään teemoista, eikä se ollut luonteeltaan selkeästi positiivinen tai negatiivinen.
Metakeskustelut	
Puolustava (38)	Kommenteissa puolusteltiin Maijua hyökkääviksi koetuilta kommenteilta.
Kommentoijan legitimiisyys (13)	Kommentoijan ikää, sukupuolta, kirjoitustaitoa tai muuta ominaisuutta arvuuteltiin, ja tämän oletetun ominaisuuden perusteella kyseisen kommentoijan oikeus kommentoida naisen karvaisuutta kyseenalaistettiin.
Oikeus omaan kehoon (6)	Kommenteissa alleviivattiin jokaisen oikeutta omaan kehoon ja peräänkuulutettiin kehopositiivisuutta.

Kauneusihanteiden kyseenalaistaminen (4)	Kommenteissa kyseenalaistettiin yhteiskunnassa vallitsevia kauneusihanteita, jotka usein koettiin epäluonnollisina ja epäoikeudenmukaisina.
Positiivinen luonnollisuus (3)	Kommenteissa korostettiin karvojen (ja naisten karvojen) luonnollisuutta ja täten niiden normaaliutta.
Epäsiistit karvat (3)	Karvat koettiin likaisiksi, hienhajua lisääviksi tai epähygieenisiksi.
Miksi tästä edes keskustellaan? (2)	Kommenteissa ihmeteltiin aiheesta noussutta kohua ja pohdittiin, miksi näinkin arkisesta ja normaalista aiheesta pitää edes keskustella.

Liitetaulukko 2. Jennin kuvan kommenttien ja metakeskustelun teemat.	
Teema (kommenttien määrä)	Selite
Pääkommentit	
Yleinen tsemppi (226)	Positiiviset kommentit ja emoji, jotka eivät selkeästi sopineet mihinkään muuhun teemaan, luokiteltiin tähän.
Sosiaaliset normit (45)	Keskustelua karvoihin liittyvistä sosiaalisista normeista, kauneusihanteista ja karvahäpeästä.
Kiitos (41)	Kiitettiin Jennin rohkeudesta ja asian esiin tuomisesta.
Jennin kehuminen (39)	Kommenteissa keuhuttiin Jennin tai hänen kuvansa ihanuutta, kauneutta, rohkeutta tai seksikkyyttä.
Oma karvatarina (37)	Kommentoijat kertoivat, miten ovat itsekin kokeilleet karvojen kasvattamista tai ovat edelleen ajelematta.
Inspiraatio (22)	Jennin postaus koettiin inspiraation ja voimaantumisen lähteenä.
Oikeus omaan kehoon (15)	Kommenteissa alleviivattiin jokaisen oikeutta omaan kehoon ja peräänkuulutettiin kehopositiivisuutta.
Positiivinen luonnollisuus (11)	Kommenteissa korostettiin karvojen (ja naisten karvojen) luonnollisuutta ja täten niiden normaaliutta.
Karvat yllättäviä (4)	Kommentoijat kertoivat yllättyneensä karvojensa määrästä tai väristä, kun olivat niitä kasvattaneet.

Karvat epäsiistejä (1)	Karvat koettiin likaisiksi, hienhajua lisääviksi tai epähygieenisiksi.
Rinnastus ”ekotuotteisiin” (2)	Kommentoija epäili Jennin käyttävän myös kuukautiskuppia, kestopiteitä tai muita vastaavia ”ekotuotteita”.
Metakeskustelut	
Sosiaaliset normit (28)	Keskustelua karvoihin liittyvistä sosiaalisista normeista, kauneushanteista ja karvahäpeästä.
Oikeus omaan kehoon (26)	Kommenteissa alleviivattiin jokaisen oikeutta omaan kehoon ja peräänkuulutettiin kehopositiivisuutta.
Mielipiteen- ja sananvapaus (26)	Kommentoijat keskustelivat siitä, kenellä on oikeus ajatella tai kommentoida ääneen naisten karvoitusta.
Rinnastus ”ekotuotteisiin” (18)	Kommenteissa keskusteltiin sekä positiivisessa että negatiivisessa valossa ekotuotteista (kuukuppi, kestopiteet) ja <i>free flowsta</i> .
Karvat epäsiistejä (15)	Karvat koettiin likaisiksi, hienhajua lisääviksi tai epähygieenisiksi, tai karvojen epähygieenisyyden kokemisesta keskusteltiin yleisemmin.
Jennin rohkeus ja yleinen tsemppi (8)	Jennin rohkeutta kehuittiin, ja häntä tsempattiin sanoin tai emojein.
Oma karvatarina (8)	Kommentoijat kertoivat, miten ovat itsekin kokeilleet karvojen kasvattamista tai ovat edelleen ajelematta.
Positiivinen luonnollisuus (7)	Kommenteissa korostettiin karvojen (ja naisten karvojen) luonnollisuutta ja täten niiden normaaliutta.
Kuva provokatiivinen (6)	Kuva koettiin provokatiiviseksi tai vääräksi tavaksi tuoda asia (naisten karvat) esille.
Karvojen epä/mukavuus (5)	Karvat koettiin mukaviksi tai epämukaviksi.

CONTESTATION OF THE HAIRLESSNESS NORM ON FINNISH INFLUENCERS INSTAGRAM DISCUSSIONS

This article discusses the contestation of the hairlessness norm of the female body on social media. Using content analysis, we explore how two Finnish social media influencers are commented about their body hair. Our research sheds light on how social media, on the one hand, contributes to changing appearance norms, but on the other hand, allows that change only for certain people. Instead of shaming the documented body hair, the comments focused mostly on discussing who can comment on other people's body hair or appearance in general, and the pictures received few negative comments. Certain friction was found in the comments when discussing naturalness and beauty work, as the commentator's perceived body hair as natural but growing them as brave. Our results indicate that breaking such a strong aesthetic norm is allowed for those who already possess significant amounts of aesthetic or other forms of capital.

KEYWORDS: APPEARANCE NORMS, BODY HAIR, INFLUENCERS, PHYSICAL APPEARANCE, SOCIAL MEDIA

Conchita Wurstin parrakkaan dragin muutosvoima nomadisena ja performatiivisena tulemisena

Kanerva Lehtonen

Artikkeli tarkastelee vuoden 2014 Eurovision-laulukilpailun voittajan, parrakkaan drag queen Conchita Wurstin tekoparran sisältämää muutosvoimaa suhteessa binääriseen sukupuolikäsitykseen ja sukupuolen toisin toistamiseen. Conchitan parran subversiivisuutta käsitellään tekemällä yhteisluenta Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuuden teoriasta ja Gilles Deleuzen tulemisesta, josta juontuu tekstissä käytetty käsite dragiksi-tuleminen. Conchitan parrakas drag-keho esitetään tekstissä sukupuoleltaan nomadisena entiteettinä, jossa symbolinen ja materiaallinen toimivat jatkuvan muutoksen määrittämässä keskinäisen limittäisyyden tilassa. Tarkasteltuna kehollisuuden, symbolisen, nomadisuuden, ruumiin proteesinomaisuuden ja kuviteltujen rinnakkaiskertomusten kautta Conchitan parrakkaan drag-kehon voi nähdä kyseenalaistavan feminiinisen ja maskuliinisen, dragin ja paljaan kehon, luonnollisen ja keinotekoisien, materiaallisen ja symbolisen sekä normaalin ja toiseutetun välisiä dikotomioita.

AVAINSANAT: DRAG, NOMADINEN SUBJEKTIIVISUUS, SUKUPUOLEN PERFORMATIIVISUUS, TOISIN TOISTAMINEN, TULEMINEN

"I know that bearded women are not common. And I want to change that. My dream is that, in the future, any girl who wants to have a beard can just do it. But we have to start somewhere. And I am trying to do that." (Conchita Wurst Masha Charnayn haastattelussa *Vocativ*-julkaisussa 14.1.2014.)

Englannin slangisana *beard* eli 'parta' viittaa LGBTQ-yhteisön kielenkäytössä eri sukupuolta edustavaan romanttiseen kumppaniin, jonka suojiin todellisen seksuaalinen suuntautuminen kätketään. Tässä yhteydessä partaan viitataan valeasuna tai naamiona, jonka taakse heteroseksuaalisesta normista

poikkeavat halut ja taipumukset voi piilottaa (Halberstam 2012, 71). Parta-sanan uusiokäyttö heijastelee myös artikkelini aihetta, joka liittyy parran kehonosana sisältämiin mahdollisuuksiin omaksua uusia merkityksiä ja ravistella binääristä sukupuoli-järjestystä. Tarkastelen tästä näkökulmasta Eurovision-laulukilpailun eli Euroviisut vuonna 2014 voittaneen itävaltalaisen drag queenin Conchita Wurstin kasvoille maskeerattua partaa.

Conchita on arkielämässä Thomas Neuwirthin tunnetun cis-miehen drag-feminiininen rooli, joka tunnetaan erityisesti parrakkuudestaan. Partaa lukuun ottamatta Conchita toistaa melko tyyppillis-

Conchita Wurst.

Kuva: <https://www.shutterstock.com/759761962.jpg>

tä drag-feminiinisyiden normistoa: asuun kuuluu pitkä iltapuku, korkeat korot, alaselkään ulottuva hiuslisäke, pitkät ja tuuheat irtoripset sekä vahva silmämeikki. Ymmärrän Conchitan parran symboliseksi ja keholliseksi eleeksi, joka – toisin kuin yllä mainittu slangisana ”parta” – ei pyri naamion tavoin kätkemään mitään vaan toimii korosteisena tehokeinona, joka suorastaan vaatii huomion kiinnittymistä itseensä.

Parta ei ole Conchitan kasvoilla sattumalta. Neuwirth on vahvistanut, että parta ei kasva hänen ihostaan vaan on toteutettu osana maskeerausta. Parta on siis yhtä lailla esteettinen valinta ja osa Conchitan dragin fiktiota kuin muukin ehostus, vaatteet ja asusteet. Conchitan parrakas drag ei toisin sanoen pyri ”menemään täydestä” (*passing*) naisena ainakaan sen normatiivisen länsimaalaisen määritelmän mukaan, joka sallii naisille hyvin vähän tai ei ollenkaan kasvojen alueen karvoitusta, mikäli nämä haluavat tulla nähdyksi feminiinisinä. Tietoinen irtisanoutuminen yksiselitteisestä binäärisen järjestelmän mukaisen sukupuolen esittämisestä tai suorittamisesta on läsnä myös Neuwirthin drag-hahmolleen antamassa nimessä. Etunimi

Conchita on espanjankielinen slangisana vaginalle. Saksan kielen *Wurst*-sana taas viittaa oletettavasti penikseen, mutta se muistuttaa läheisesti myös saksan sanaa *Wurscht*, jonka puolestaan voi kääntää esimerkiksi ’yhdeneteväksi’ tai ’irrelevantiksi’. Susan Sontagin (1964, 288) sanoin yhdenetevyys nousee usein merkittäväksi camp-estetiikkaa tuottavaksi elementiksi: turhanpäiväiseen voi suhtautua vakavasti ja samalla olla vähät välittämättä siitä, mitä pidetään yleisesti vakavasti ottavana tai tärkeänä. Conchitan välinpitämätön suhtautuminen siihen, kuinka hänen sukupuolensa tulkitaan, heijastelee laajempaa populaarikulttuurissa nähtyä asennemuutosta, jonka ansiosta queer-, trans- ja drag-kehot ovat näkyvämmiin esillä.

Conchitan merkitys sukupuolirooleja haastavana pop-ikonina on samansuuntainen J. Jack Halberstamin gaga-feministisen eetoksen kanssa. Gaga-feminismi on Halberstamille työkalu ja näkökulma, joka tunnustaa useamman kuin kahden sukupuolen olemassaolon ja paljastaa uuden sukupuoliin liittyvän todellisuuden osoittamalla, kuinka vanhentunut binäärinen miehen ja naisen välinen dikotomia on jopa valtavirtaisen pop-kulttuurin alu-

eella. Utopistinen ja urauurtava gaga-feministinen liike julistautuu työkaluksi ”friikeille ja nörteille, luusereille ja epäonnistujille – kaikille niille, jotka eivät kuulu joukkoon ja jotka on suljettu ulkopuolelle”. (Halberstam 2012, 26, 29.) Gaga-feminismi korostaa aiemmin mitättömäksi tuomittua ja kaanonien ulkopuolelle suljettua sekä pyrkii tekemään älyllisiä huomiota ilmiöistä, joita on aiemmin pidetty epäolennaisina. Se saa poliittisen voimansa medioituneesta ilmapiiiristä, jossa vallitsevaa todellisuutta pyritään kuvittelemaan uudelleen karnevalistisessa kapinahengessä. Tässä gaga-feministisessä populaarikulttuurisessa kehityksessä keskityn tarkastelemaan Conchitan partaa symbolisena, proteesiruumiillisena esteettisenä eleenä, joka on onnistunut haastamaan binääristä sukupuolikäsitystä ja luomaan tilaa moninaisemmille sukupuolen ja kauneuden representaatioille.

Käsittelen Conchitaa partoineen kulttuurituotteena, jonka synnyttämällä merkityksillä ja niiden tuottamalla muutosvoimalla on vaikutuksia myös arkielämään. Rajaan kuitenkin aiheeni Neuwirthin Conchita-performanssiin ja sen virittämään julkiseen keskusteluun, enkä pyri tässä yhteydessä ottamaan kantaa niihin moniin eletyn elämän haasteisiin, joiden kanssa queer-yhteisö ja muunsukupuolinen väestö kamppailevat yhä edelleen päivittäin.

Esimerkiksi parrakkaaksi Beyoncéksi *The Guardian*-sanomalehdessä kutsutun (Lees 2014) Conchitan voi väittää liittyvän siihen nais- ja queer-esiintyjien kaartiin, jotka Halberstamin sanoin ovat käyttäneet aikaansa valokeilassa tuottaakseen ”hullunkurisia anarkian muotoja, jotka havainnollistavat epäsentimentaalista suuntautumista tappioon ja puutteellisuuteen” (Halberstam 2012, 139). Kuten jo edelli-

Conchita / Neuwirth

Kuva: <http://wallpapers.fansshare.com/gallery/photos/19335560/conchita-wurst-eurovision-conchita-wurst/>

sessä kappaleessa toin ilmi, Conchita ei edes pyri menemään täydestä naisena:” [I]tse olen tyytyväinen rooliini miehenä, joka pukeutuu iltapukuun.” (Pires 2015.) Suhde puutteellisuuteen ja negaatioon linkittyy tämän artikkelin teoreettiseen viitekehykseen, joka punoutuu kahdesta paradigmasta: Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuudesta ja Gilles Deleuzen tulemisesta. Deleuzen sukupuolta käsittelevissä teksteissä queer ei ole orientaatioiltaan pelkääntäviä kieltävää (anti-, epä- tai vasta-) vaan saa moniulotteisempia, nomadisia merkityksiä, jotka eivät nojaa ainoastaan esimerkiksi sukupuolen performatiivisuuden teorialle ominaiseen tapaan luoda erontekoja negaation kautta (Nigianni & Storr 2009, 2).

Seuraavassa osiossa esittelen Conchitan parran performatiivisen, nomadisen toiseksi tuleminen kontekstissa ja avaan Butlerin ja Deleuzen sekä jälkimmäisen feminististen lukijoiden tekstien tarjoamia mahdollisuuksia Conchitan parran tarkasteluun suhteessa sukupuolieroon ja muutokseen. Artikkelin kahdessa ensimmäisessä luvussa tuotan yhden mahdollisen yhteisluennan deleuzelaisesta ja butlerilaisesta tulemisesta ja käsittelem niitä rinnakkain parrakkaan dragiksi-tulemisen näkökulmasta. Paradigmojen eroista ja yhtäläisyyksistä on kirjoittanut esimerkiksi Mikko Tuhkanen *Naistutkimus–Kvinnoforskning*-lehdessä (2005), ja niiden käsittelemistä rinnakkain ovat toivoneet muun muassa Anna Hickey-Moodey ja Mary Lou Rasmussen (2009) sekä Jeffrey Cohen ja Todd Ramlow (2006). Artikkelin jatkaa Aureliano Lopesin ja Anna Uzielin aloittama keskustelu (2014) dragiksi-tulemisestä performatiivisen ja deleuzelaisen tulemisen yhtymäkohtana. Conchitan parrakas dragiksi-tuleminen toimii artikkelissa konkreettisenä esimerkkinä toiseksi ja yhä uudelleen toiseksi tulemisesta ja sen avaamista mahdollisuuksista sukupuolen uusille representaatioille. Toiseksi tuleminen linkittyy artikkelin loppupuolella esiin nostettuihin laajempiin toiseutta koskeviin kehityskulkuihin. Laajennan analyysia Conchitan parran kumouksellisesta voimasta suhteessa miehen ja naisen, luonnon ja kulttuurin sekä ihmisen ja koneen dikotomioihin käsittelemällä Conchitan partaa proteesin kaltaisena ruumiinosana. Viimeisessä Conchitan partaa lesbofalloksen ja elimettömän ruumiin metanarratiivien näkökulmasta tarkastelevassa jaksossa esit-

telen tapoja, joilla Conchitan parrakas drag on onnistunut vaikuttamaan käsityksiin siitä, millainen parrakkuus on mahdollista ja toivottavaa.

CONCHITAN NOMADINEN PARTA BUTLERIN JA DELEUZEN VÄLISSÄ

Johdannossa esittelemäni Conchitan sukupuolta koskenut mediaspekulaatio toimii empiirisenä esimerkkinä hänen partansa merkityksestä drag-feminiinisyden normistoa uudistavana elementtinä. Tässä luvussa tuon Conchitan parran sukupuolen tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Tutkin Conchitan parrakasta dragia maskuliinisuuden ja feminiinisyden välissä olevana nomadisena dragkehona ja esimerkkinä, jonka kautta on mahdollista tarkastella Butlerin ja Deleuzen kehollisuutta ja tulemista koskevien käsitysten eroja ja yhtäläisyyksiä.

Deleuzen tuotannossaan käsitteellistämä keho on avoin, avautuva ja jatkuvan mahdollisen tulemisen tilassa oleva prosessi. Deleuzelaisessa kehossa uusia toimijuuksia luodaan kokeilemisen ja lisäyksen periaatteilla, jotka mahdollistavat kehon uudentyyppejä kytkeytymisiä ja variaatioita (Parikka 2015, 112). Tämän voi rinnastaa Butlerin *Gender Trouble* -teoksessaan (1990) hahmottelemaan sukupuolen performatiivisuuden teoriaan. Performatiivinen keho tuottaa identiteettejä viittauksellisia prosesseina, joissa minus toteutuu jatkuvana itseksi ja toiseksi tulemisena. Kumpaakin käsitystä kehosta yhdistää muutoksen keskeinen asema: kehoon ei sisälly ajatusta sisäsyntyisestä olemuksellisuudesta. (Cohen & Ramlow 2006.) Erona performatiivisesta ja deleuzelaisesta tulemisesta on, että performatiivinen toisin toistaminen perustuu valalla olevan symbolisen järjestyksen toistamiseen ja toisin toistamiseen, kun taas deleuzelainen käsitys kehosta ainaisesta tulemisen prosessissa mahdollistaa avoimemman ja ennalta-arvaattomamman muutoksen. Butlerilaisen ja deleuzelaisen tulemisen tarjoamia mahdollisuuksista muutokseen on käsitellyt myös Tuhkanen edellä mainitussa *Naistutkimus–Kvinnoforskning*-lehden artikkelissaan (2005). Tuhkanen mukaan muutos näyttäytyy Butlerille kulttuurikonstruktionistisena ja historiallisena ja se on aina selkeässä suhteessa olemassa oleviin symbolisiin järjestelmiin. Performatiivisuuteen perustuvan

toisin toistamisen poliittiset implikaatiot siis koskevat mahdollisuuksia muuttaa symbolisen olemassaolon muotoja. Vaihtoehdoksi tälle kielellisesti määrittävälle sukupuolitetulle subjektille, joka Butlerin käsittein rakentuu materiaalisesta kehosta ja sen symbolisista representaatioista, deleuzelaiset queer-teoreetikot ovat tarjonneet kehollisen materiaalisuuden näkökulmaa (esim. Nigianni & Storr 2009, 2). Se on avoimempia tulemisiä mahdollistava vaihtoehto kielellisesti rakentuvalla subjektiudelle, joka pyrkii ennalta määriteltyjen sukupuoliroolien toistamiseen tai toisin toistamiseen. Kehollinen materiaalisuus pyrkii avaamaan uusiksi sukupuoliksi tulemisen sille, joka ylittää jäljittelyn, jolle ei vielä ole sanoja ja jota ei voi toistaa, matkia tai esittää (emt.).

Tässä tekstissä tekemäni luenta Conchitan parasta ja sen binaariselle sukupuolikäsitykselle tarjoamasta muutosvoimasta on syntynyt suhteessa kumpaankin yllä esiteltyyn sukupuolentutkimuksen paradigmaan. Conchitan parrakasta drag-performanssia ei voi tyhjentää suoraviivaiseen maskuliinisuuden tai feminiinisuuden jäljittelyyn, eivätkä Conchitan monisukupuolisen performanssin synnyttämien affektien kaikki tässä tekstissä käsittelemäni ulottuvuudet tule ymmärretyksi kokonaisuudessaan, jos niitä tarkastellaan ainoastaan joko sukupuolen performatiivisuuden tai deleuzelaisen tulemisen kautta. Tarkastelemalla Conchitan partaa näkökulmasta, joka huomioi molemmat paradigmat, on mahdollista luoda nomadinen ja moniääninen tulkinta Conchitan parran tuottamista merkityksistä sekä niiden muutosvoimasta suhteessa binaariseen sukupuolikäsitykseen länsimaisessa populaarikulttuurissa.

Subjektin jatkuvan toiseksi tulemisen, joka on läsnä niin Butlerin kuin Deleuzenkin ajattelussa, voi liittää Rosi Braidottin (1994) *Nomadic Subjects* -teoksessa hahmottelemaan ajatukseen subjektien nomadisuudesta. Nomadisuudella Braidotti tarkoittaa diskursiivisen minuuden jatkuvaa liikettä suhteessa sen läpäiseviin ja sitä ympäröiviin merkityksiin. Nomadinen subjektiuden rakentuminen pyrkii luomaan asioiden välille intensiivisiä yhteyksiä, jotka mahdollistavat liikkeessä olevia sekä ajassa ja paikassa muuttuvia samastumisen prosesseja eivätkä perustu olemusajatteluun. Nomadisuuden ideaa voi luonnehtia deleuzelaiseksi työkaluksi, jonka avulla

subjektiutta on mahdollista käsitteellistää uudelleen. Tämä uudelleen käsitteellistäminen tapahtuu tilassa, joka määrittyy jossakin fyysisen, symbolisen ja sosiaalisen alueiden välissä. (Braidotti 1994, 4–5.) Artikkelissani Conchitan parrakas drag nousee nomadisen tulemisen ruumiillistumaksi, joka paitsi haastaa binaarista sukupuolijärjestelmää myös toistaa toisin drag-feminiinistä normia. Kun Conchitan drag-performanssin kulttuurisesti naisellisiksi ymmärretyt elementit yhdistetään normatiivisesti miehiseksi ominaisuudeksi miellettyyn partaan, muodostuu uusi identiteettikategoria, joka ei palaudu sitä edeltävään binaariseen järjestelmään.

Myös teoksessaan *Undoing Gender* (2004) Butler käsittelee sukupuolen jäljittelevää rakentumista jatkuvana toiseksi tulemisen prosessina, jota voi verrata deleuzelaiseen tulemiseen (Cohen & Ramlow 2006). Butler kirjoittaa tavasta, jolla ristiinpukeutajat ja transkehot määrittyvät yhä uudelleen jatkuvassa tulemisessa ja toiseksi tulemisessä; mahdollisuuksien tilassa, jossa normeja voi toistaa toisin, muokata, kumota ja ylittää (Butler 2004, 217). Conchitan parrakkaan drag-performanssin Euroviisuja seuranneessa mediavastaanotossa ei näytetty piittaavan siitä, että voittaja pukeutui ristiin tai edusti LGBTQ-yhteisöä, mikä oli jo nähty vuonna 1998, kun transsukupuolinen Dana International voitti viisut. Sen sijaan kohua herättänyt elementti oli Conchitan parta ja se, että cis-mies, jonka oli suuren yleisön dragin liittyvien oletusten mukaan tarkoitus ristiinpukeutua naiseksi, ei pyrkinytkään ”menemään täydestä” naisena tai ainakaan yksiselitteisen feminiinisenä. Conchitan euroviisuyhteisössä aiheuttamat reaktiot paljastivat drag-feminiiniseen esitykseen tiivistyvät odotukset eli sen, että drag-queenin oletetaan esiintyvän pyrkien tuottamaan feminiinisuuden illusion. Parta muodostui elementiksi, joka toisti toisin sitä drag-estetiikkaa, johon suuri yleisö oli siihen asti tottunut. Drag-feminiinisyteen liittyvien normien toistin toistaminen muistuttaa prosessia, jota Deleuzen feministiset lukijat ovat kutsuneet käsitteellä *queering the queer* (Nigianni & Storr 2009, 2) ja jonka voi suomentaa vapaasti esimerkiksi ’queerin lukemiseksi vastakarvaan’ tai eräänlaiseksi ’queerin metatasoksi’. Cohenin ja Ramlow’n (2006) mukaan Butlerin monimuotoiset tulemiset tarjoavat mahdollisuuden arvioida dragin tuottamaa

uutta normistoa, joka toimii vastavoimana kyseenalaiselle käsitykselle luonnollisuudesta. Seuraavaksi käsittelen Conchitaa dragiksi-tulemisen kehyyksessä, mikä tarjoaa näkökulmia luonnollisuuteen ja imitaatioon sekä imitaation ja alkuperäisen väliseen suhteeseen drag-kehoissa.

DRAGIKSI-TULEMINEN KYSEENALAISTAMASSA IMITAATION JA ALKUPERÄISEN SUHDETTA

Tämän otsikon alla hahmottelen Conchitan parrakaan dragin merkitystä sukupuolen toisin – ja taas toisin – toistamiselle dragiksi-tulemisen käsitteen kautta. Esimerkiksi Lopes ja Uziel (2014, 319) ovat käyttäneet Deleuzen naiseksi-tulemisen ajatuksista johdettua käsitettä *becoming-drag*. He nimeävät dragiksi-tulemisen siksi alati läsnä olevaksi potentiaaliksi erilaisiin olemisen tapoihin, jotka päivittävät kehojen materiaalisia toteutumisia. Tarvetta dragiksi-tulemisen käsitteen käyttöön voi perustella sillä, että se vastaa deleuzelaisen naiseksi-tulemisen feministiseen kritiikkiin. Tämän artikkelin kontekstissa käyttämäni dragiksi-tulemisen käsite saa inspiraationsa Braidottin (1994) huomioista Deleuzen naiseksi-tulemiseen liittyvästä problematiikasta. Ensimmäinen Braidottin kriittinen huomio naiseksi-tulemisesta koskee näkemystä miehen ja naisen kategorioiden välisestä dualismista ja miehen valta-asemasta suhteessa muihin sukupuoliin. Deleuzen ja Félix Guattarin (1987, 106) mukaan naiseksi-tuleminen on aina ensimmäinen vähemmistöksi-tulemisen aste ja miehen vähemmistöksi-tuleminen on mahdollista vain, jos se käy ensiksi läpi naiseksi-tulemisen vaiheen. Naiseksi-tuleminen on välttämätön vähemmistöksi-tulemisen vaihe, sillä mies on aina valta-asemassa suhteessa muihin sukupuoliin. Braidottin kritiikkiin (1994, 113–114) mukaan naiseksi-tulemisen ensisijaisuus suhteessa muuhun vähemmistöksi-tulemiseen on ongelmallista miehen vähemmistöksi-tulemisen kannalta. Dragiksi-tuleminen vastaa tähän kritiikkiin luomalla uuden vähemmistöksi-tulemisen kategorian. Uusi dragiksi-tulemisen kategoria mahdollistaa moneksi-tulemisen tavalla, joka ei edellytä binääriseen sukupuolijärjestelmään nojaavia määritelmiä tai yhdenkään sukupuolen asettamista toiseutettuun asemaan.

Myös eräät muut Deleuzen ja Guattarin feministilukijat (esim. Olkowski 1999 ja Grosz 2011) ovat esittäneet naiseksi-tulemisen olevan hyödyllisimmillään feministiselle sukupuolieroa kriittisesti tarkastelevalle projektille silloin, kun se käsitetään voimaksi, joka tuo naisten ulottuville kaikki ne sukupuoli-positiot, jotka heiltä on aiemmin kielletty. Parrakas dragiksi-tuleminen ei edellytä minkään sukupuolen poissulkemista tai kieltämistä, vaan se saa voimansa monisukupuolisuuden ihanteesta, jossa yhä uudet kehollisen sukupuolisuuden toteutumisen tavat ovat mahdollisia.

Toinen Braidottin kriittinen kommentti koskee naiseksi-tulemisen hyödyllisyyttä suhteessa naisten elettyyn kokemukseen. Hänen mukaansa (1994, 114) deleuzeläinen naiseksi-tuleminen jättää huomiotta epistemologisen eron naisen representaation ja naisten konkreettisine historiallisina olioina välillä. Deleuzelaisessa tulemisessa tärkeää ei ole se, miksi muuttuva subjekti tulee, vaan huomio keskittyy toiseksi (eli naiseksi) tulevan subjektin prosessinomaisuuteen ja keskeneräisyyteen (Deleuze & Guattari 1987, 252–258). Vaikka Deleuze ja Guattari (1987, 272) torjuvat mimesiksen eli jäljittelyn osana toiseksi tulemista, on sen rinnalle nostettava joitakin tunnistettavia työvälineitä, jotta siitä olisi käytännön hyötyä sukupuoleen liittyvässä poliittisessa keskustelussa. Dragiksi-tuleminen eroaa Deleuzen ja Guattarin määrittelemättömästä subjektista siinä, että se ei torju mimesistä, metamorfoosia tai subjektin kehitystä osana tulemisen prosessia. Jos deleuzelaisen naiseksi-tulemisen heikkoutena on naisten ohittaminen historiallisina olentoina, Butlerin teorian heikkous puolestaan on Tuhkasen (2005) mukaan se, että sen suhde muutokseen on aina historiallistavaa ja aiempaan viittaavaa. Symbolisen maailman lainalaisuuksiin nojaavalla performatiivisuudella on vaikeuksia käsitteellistää tulemistä radikaalisti avoimena ja arvaamattomana prosessina. Performatiivisen näkökulman sisällyttäminen analyysiin Conchitan parran tuottamista merkityksistä on kuitenkin tärkeää, sillä se on edellytys Conchitan dragiksi-tulemisen tarkastelemiseksi sen tosielämällisessä, historiallisessa kontekstissa. Dragiksi-tuleminen ottaa huomioon sekä deleuzelaisen avoimen ja arvaamattoman moneksi-tulemisen että käsittää tulemisen konkreettiseksi

si, keholliseksi sekä historialliseksi ajassa ja paikassa toteutuvaksi muutokseksi.

Myös Lopes ja Uziel (2014, 323) korostavat dragiksi-tulemisen kiinteää yhteyttä kehojen konkreettiseen muokkaamiseen, dramatisointiin ja estetisointiin. Toisin toistamiseen perustuvaan tulemiseen sisältyviä rajoituksia ei voi kuitenkaan sivuuttaa. Symbolisen maailman lainalaisuuksien toistamiseen tai toisin toistamiseen liittyvää problematiikkaa, eli toisin toistamisen riippuvaisuussuhdetta vallitsevaan symboliseen järjestelmään, voi havainnollistaa liioiteltua feminiinisyyttä jäljittelevän drag-performanssin avulla. Naissukupuoleen yhdistettyjen normien jäljittely saattaa vahvistaa niihin liittyviä hierarkkisia ja normatiivisia kategorioita. Feministisessä teoriassa dragin parodisten hahmojen on toisinaan nähty joko halventavan naisia tai vahvistavan stereotyyppisiä sukupuolirooleja (Butler 1990, 186). Myös Conchita toistaa drag-feminiinistä normistoa: hän on partaa, hiuksia, kulmakarvoja ja silmäripsiä lukuun ottamatta karvaton sekä huoliteltu, pitkä, hoikka ja valkoihoinen. Normin yhä uudelleen toistaminen vahvistaa sen valta-asemaa, vaikka kyse olisikin sen toisin toistamisesta. Tämän voi nähdä eräänlaiseksi toisin toistamisen umpikujaksi. Butler viittaa haastattelussa ”How Bodies Come to Matter” (Meijer & Prins 1998, 285) symboliseen umpikujaan, jossa subjekti on samanaikaisesti sekä sitä edeltäneiden lakien tuote että voima, jolla on kykyä uusintaa ja muuttaa näitä lakeja. Deleuzelaisen tulemisen ero suhteessa Butlerin performatiiviseen tulemiseen on, että se torjuu ajatuksen mimesiksestä tai jäljittelystä. Myös Hickey-Moodey ja Rasmussen ottavat juuri tämän Butlerin huomion symbolisesta umpikujasta lähtökohdaksi artikkelissaan ”The Sexed Subject in-between Deleuze and Butler” (2009). Conchitan irtoripset, peruukki ja korkeat korot yhdistettynä iltapukuun ja glamour-meikkiin ovat lähes liioiteltuja feminiinisyyden merkitsijöitä. Conchitan parta kuitenkin rikkoo normatiivisen feminiinisyyden illuusion. Affektit, jotka syntyvät sekä feminiiniseen että maskuliiniseen viittaavien sukupuolitettujen merkitsijöiden yhdistämisestä, paljastavat toisin toistamisen riippuvuuden normatiivisista kategorioista ja toisaalta tekevät näkyväksi toisin toistamisen kyvyn niiden uusintamiseen. Butler (1990, 186) käsittelee drag queeneja ja ristiinpukeutujia voimana,

joka onnistuu kääntämään nurinniskoin eronteon sisäisen ja ulkoisen välillä ja asettamaan naurun-alaiseksi sekä ajatuksen sukupuolistereotyypioiden omaksumisesta ja esittämisestä että oletuksen ”todellisesta” sukupuoli-identiteetistä. Sukupuolta jäljittelessään drag tulee siis epäsuorasti paljastaneeksi itse sukupuolen jäljittelevän rakenteen (Butler 1990, 187). Teoksessaan *Bodies That Matter* Butler (1994, 125) palaa aiemmin tekemiinsä huomioihin ristiinpukeutumisen suhteesta sukupuolen kumoukselliseen toisin toistamiseen ja tarkentaa, että drag-esityksissä itsessään ei automaattisesti ole mitään kumouksellista. Butlerin mukaan dragissa usein nähty liioitteleva sukupuolen esittäminen voi hyvinkin vahvistaa binäärisiä sukupuolinormeja, vaikka jäljittely perustuisikin olemuksellisuuden vastustamiseen ja uuden ideaalien tuottamiseen. Dragin paljastaessa sukupuolen performatiivisen ja jäljittelyyn perustuvan luonteen se myös hylkää ajatuksen omasta toissijaisuudestaan jäljitelmänä, jota niin sanottu alkupe räinen sukupuoli edeltää. Conchitan parrakas drag jäljittelee sekä Neuwirthin niin sanotulle biologiselle sukupuolelle ominaiseksi luettuja piirteitä (parta maskuliinisuuden metonymianä) että stereotyyppisesti femiiniseksi luettuja merkitsijöitä. Imitaation ja alkuperäisen välinen vastakkainasettelu jää Conchitan dragin kohdalla toteutumatta ja tuo niiden väliin problematiikkaan enemmän kerroksia kuin feministinen dragin kritiikki on tyypillisesti sisältänyt.

Dragiksi-tulemisen tuottamat merkitykset tulevat ymmärretyiksi sekä avoimen moneksi-tulemisen että viittauksellisen lainaamisen kautta. Conchitan peruukki, silmämeikki, tekoriipset ja iltapuku ovat tehokkaita symbolisia viittauksia naissukupuoleen, kun taas parta luetaan tyypillisesti maskuliinisuuden merkitsijäksi. Iltapuku tai parta eivät kuitenkaan ole itse sukupuoli (Griggs 1998, 124). Samaan tapaan myöskään kehon materiaalisuus ei itsessään ole siinä elävän henkilön sukupuoli, vaikka se toki usein onkin usein sen merkittävä merkitsijä. Iltapuvun voi nähdä edustavan feminiinisyyttä ja parran maskuliinisuutta, mutta niiden sukupuolta tuottavat merkitykset koskevat myös iltapukua ja partaa kantavaa kehoa. Moneksi-tulemisen ja symboliseen perustuvan toisin toistamisen tuottama sukupuoli aktualisoituu orgaanisen ja epäorgaanisen kehon risteydessä. Dragiksi-tuleminen artikuloi proteesinomaista, diskursiivista

Ceci n'est pas une moustache

”Ceci n'est pas une moustache” eli 'nämä eivät ole viikset' toistaa toisin René Magritten teoksen *Ceci n'est pas un pipe* vuodelta 1929.

Kuva: Anonymi

kehoa ja minää koskevaa muutosprosessia, joka on sidottu paitsi keholliseen materiaalisuuteen ja siinä aktualisoituviin muutoksiin myös symboliseen ja siihen, joka tehdään todeksi kuvittelemalla. Seuraavassa osiossa käsittelen Conchitan partaa orgaanisen ja epäorgaanisen materiaalisuuden kautta ja laajennan parran tuottaman muutosvoiman käsittelyn koskemaan myös muiden kuin sukupuoleen liittyvien dikotomioiden purkamista.

PROTEESIRUUMIS: CONCHITAN PARTA ORGAANISEN JA EPÄORGAANISEN KEHON RISTEYTYKSESSÄ

Parta kehosta irrallisena lisäkkeenä, elottomana kappaleena, joka samaan aikaan tulee sekä osaksi kehoa että tekee kehosta epäorgaanisen, liittää Conchitan posthumanistiseen proteesiruumiin diskurssiin, jossa niin sanotun luonnollisen ja keinotekoisien välinen raja hämärtyy (esim. Lummaa & Rojola 2014, 14). Kehon, sukupuolen, teknologian ja vallan kysymykset ruumiillistuvat Conchitan drag-kehossa, jonka sukupuolisuutta ei voi tyhjentää binääristen erojen dialektiikkaan. Vuonna 2012 Braidotti kirjoitti, että länsimaisen myöhäisurbanin postmodernismin sosiaalisessa kuvastossa toiseus ei määräytykään enää binääristen vastakohtien kautta vaan suhteessa hirviömäisiin, groteskeihin, mutanttisiin ja teratologisiin toiseuksiin (2012, 177). Conchitan parrakaan dragin voi tulkita osaksi Braidottin väittämän heijastamaa paradigman muutosta, jossa elottoman ja elollisen, luonnon ja kulttuurin sekä inhimillisen ja

epäinhimillisen väliset dikotomiat ovat murtumassa ja osittain jo murtuneet. Tällaisen toiseuden määritelmän mukaan outous tai vieraus ei ole populaarikulttuurin kontekstissa automaattisesti negatiivinen ominaisuus. Tätä toiseuteen liittyvää kehityskulkua kuvastaa esimerkiksi artikkelini alussa esittelemäni Halberstamin gaga-feministinen manifesti *Gaga Feminism. Sex, Gender and the End of Normal* (2012), jossa normaalius julistetaan kuolleeksi ja outous ja toiseus tuodaan marginaalista keskiöön.

Halberstam kuvailee yhdessä Ira Livingstonen kanssa (1995, 2–3) posthumanistisia kehoja kokonaisuudeksi, jotka ovat osin teknologiaa, osin valkokankaanomaisia heijastumia niitä ympäröivästä ja niiden asuttamasta ulkoisesta maailmasta. Näitä outoja tekno-ruumiita ei voi tai ei tule kuitenkaan tyhjentää niiden visuaalisiin representaatioihin; Conchitan parrakas drag ei ole pelkkä symbolinen sukupuolihybridin kuva. Se elää ja hengittää, sen solut uusiutuvat ja sen ruuansulatus toimii riippumatta siitä, tulkitaanko keho sillä hetkellä Thomas Neuwirthiksi vai Conchita Wurstiksi. Hybridisen Conchita-Neuwirthin kehon voi nähdä sijaitsevan jossakin näiden identiteettien, tosielämän ja fiktion ja miehen ja naisen ja orgaanisen ja epäorgaanisen välissä. Conchita tuottaa osaltaan postmodernia queer-kulttuuria, jossa kehot voivat irtautua binääristä rakenteista ja avautua uusien merkitysten ja identiteettien tuottamiselle.

Jotkut Conchitan euroviisuesiintymisiä seuranneista ”parrakasta naista” käsittelevistä uutisartikkeleista kuvasivat Conchitaa valeasun metaforan

kautta.¹ Viihdelehdet ja Internet-bloggerit halusivat paljastaa ”Thomas Neuwirthin oikeat kasvot” tai ”miehen naamion takana”², ikään kuin Neuwirthin kasvot drag-esityksen ulkopuolella olisivat aidommat kuin hänen kasvonsa silloin, kun hän esiintyy Conchitana. Samalla tapaa artikkelit toivat esille Conchitan parran niin sanottua autenttisuutta korostamalla, että parta itse asiassa kuuluu naamion takaa löytyvälle 24-vuotiaalle miehelle, ikään kuin parrakkuus olisi automaattinen seuraus mieheydestä. Kuten jo johdannossa käy ilmi, Conchitan parta on tehty meikillä ja on yhtä lailla tietoisesti tuotettu kuin Conchitan kasvojen feminiinisemmätkin piirteet. Voi kysyä, ovatko Neuwirthin kasvot sen keinoitekoisemmat silloin, kun hän esiintyy Conchitana tai sen aidommat silloin, kun hän on arkisessa roolissaan Thomasina. Vaikka drag tekee erityisen näkyväksi identiteettien rakentumisen imitaation kautta, sekä Thomasin arki-identiteettiä että Conchitaa drag-hahmona tuotetaan performatiivisesti esimerkiksi hiustyylin, asusteiden ja ehostuksen avulla. Nykyisessä länsimaisessa kulttuurissa ihmiskehoja on oikeastaan mahdoton erottaa niihin kiinnittyvistä ei-orgaanisista apuvälineistä ja täydentävistä osista, kuten vaatteista, meikistä, silmälasista ja älykelloista. Kehon muokkaaminen, peittäminen ja korostaminen vaatteiden, asusteiden ja ehostuksen avulla sekä poistamalla tai lisäämällä karvoitusta on erottamaton osa inhimillistä keholisuutta. Vaatteet, asusteet ja muut apuvälineet tulevat osaksi kehoa, joka on alituisessa diskursiivisessa suhteessa kehoa ympäröivään ja sen läpäisevään maailmaan (ks. esim. Geczy & Karaminas 2013, 2–3). Kehon diskursiivisuus on kuitenkin erityisen käsin kosketeltavaa dragissa, joka tekee helpoksi sen havainnollistamisen, ettei sukupuolitettua kehoa voi erottaa niistä eleistä, tavoista ja asuista, joilla sukupuoli-identiteettejä tuotetaan ja viestitään. Conchitan tekoparta, joka ei kasva ihon alta vaan on meikattu iholle, korostaa kehoa proteesinomaisena, hybridisenä entiteettinä, jossa orgaaninen ja epäorgaaninen sekoittuvat ja limittyvät. Dragissa, jossa eleet ja asusteet ovat aksentoituja eli korosteisia ver-

rattuna arkielämässä tapahtuvaan sukupuolen performatiiviseen tuottamiseen, keho ja sitä tuottavat ja muokkaavat vaatteet ja asusteet, kuten korsetit ja hiuslisäkkeet, sulautuvat yhteen haastaen alastoman kehon ja sitä peittävien vaatteiden binääristä suhdetta erityisen näkyvällä tavalla.

Drag-tyylissä sukupuoli-identiteetin muodostavat kehon ulkoiset epäorgaaniset esineet ja asusteet, kuten peruukki ja meikki, joita ei voi erottaa sukupuolitettua identiteettiä esittävästä kehosta (Geczy & Karaminas 2013, 7–8). Ulkoisten objektien ja keholisen subjektiivisuuden erottamisen problematiikka voi avata dekonstruoiden Conchitan drag-kasvot: ne rakentuvat irtoripsien kehystämistä silmistä, meikkivoiteesta hehkuvista poskista, otsasta ja nenästä sekä niin partakarvoista kuin maskeerauksesta koostetusta parrasta. Conchitan kasvot merkitysjärjestelmänä eivät edusta vain hänen yksilöllistä subjektiivuttaan, vaan ne kanavoivat ja politisoivat merkkejä ja ilmauksia tavalla, jota voi luonnehtia delezuilaisittain minoritaariseksi eli vähemmistöön liittyväksi tulemiseksi (vrt. Griggers 1997, 4–5). Kasvot – ”kasvoisuus” – poliittisena järjestelmänä tuottaa havainnollistamisen ja käsitteellistämisen vyöhykkeen, jossa kasvojen osat pyritään sovittamaan esimerkiksi binäärisen sukupuoli-järjestelmän asettamiin vallitseviin majoritaarisiin (’enemmistöisiin’), hegemonisiin reunaehtoihin. Conchitan parta esittää maskuliinisuuden ja feminiinisuuden kategorioista lainattuja symboleita mutta toistaa niitä tuomalla ne kontekstiin, joka ei pyri imitoimaan yksiselitteistä maskuliinisuutta tai feminiinisuutta. Binäärisen sukupuoli-järjestelmän häivyttäminen toteutuu orgaanisten, kehosta kasvavien ja ”ulkoisten” merkitysijöiden yhteisvaikutuksessa. Lopputuloksena on vähemmistökasvoisuus, jota ei voi palauttaa sen enempään binääriseen sukupuoli-järjestelmään kuin orgaanisen kehon ja epäorgaanisten vaatteiden, ehostuksen ja asusteiden väliseen dikotomiaan: maskeeraus, irtoripset, peruukki ja iltapuku tulevat Conchitaksi ja tekevät Conchitasta Conchitan. Deleuzen (1987, 115) sanoin: ”Naamio ei peitä kasvoja, se on kasvot.” Sillä, ovatko parta ja

1 Esim. *Oddity Centralin* 19.9.2013 artikkeli ”Meet Conchita Wurst, Austria’s Controversial Choice for the 2014 Eurovision Song Contest”.

2 Esim. *Queertyn* 7.8.2014 artikkeli ”Here’s How Conchita Wurst Looks Without the Beard and Makeup”.

ripset Conchitan kasvoilla orgaanista vai epäorgaanista ainetta, ei oikeastaan ole merkitystä: ne ovat sekä partaa että ripsiväriä. (Vrt. Griggers 1997, 4–5.)

Conchitan parran sukupuolta koskeva muutosvoima rakentuu paitsi tavasta, jolla se on tehnyt näkyväksi kehon proteesiluonteen ja diskursiivisuuden, myös tavasta, jolla se on osallistunut alakulttuuristen queer-tyylijen kehittämiseen ja dragin normiston laajentamiseen – esimerkiksi edeltämällä ensimmäistä *RuPaul's Drag Racessa* nähtyä parrakasta drag queenia. Yhdysvaltalainen drag queen -realitykilpailu *RuPaul's Drag Race*, joka on sittemmin kasvanut maailmanlaajuiseksi ilmiöksi, on osallistunut drag-tyylijen tuomiseen marginaalista valtavirtaan viime vuosikymmenen aikana. Vuonna 2009 alkaneen kilpailun historiassa on nähty vasta yksi parrakas drag queen, Alankomaiden *Drag Racessa* vuonna 2020 kilpaillut Madame Madness. Madame Madnessin parrakas drag sai osakseen kansainvälistä mediahuomiota ja kiitosta *Drag Race*-fanien keskuudessa, sillä parrakkaan drag queenin esiintymisen ajateltiin moninaistavan drag-normistoa tuomalla esiin uuden – parrakkaan – dragin toteuttamistavan (Street 2020). Viittauksiin ja imitaatioon perustuva tyyli, myös silloin kun tyyli edustaa marginaalista alakulttuuria, muotoutuu aina suhteessa sitä ympäröivään maailmaan ja muovautuu suhteessa vallitsevan kulttuurin olosuhteisiin ja siihen, mikä koetaan yleisesti hyväksyttäväksi (Geczy & Karaminas 2013, 7–8). Seuraavassa ja viimeisessä luvussa tutkin Conchitan parran potentiaalia muuttaa vallitsevaa sukupuolia koskevaa todellisuutta feminististen metanarratiivien näkökulmasta.

"SOMETHING ANY GIRL CAN DO" — CONCHITAN PARTA FEMINISTISENÄ METANARRATIIVINA

Edellisessä luvussa käsitelty ajatus parrasta binääristä sukupuolijärjestyksestä sekä orgaanisen että epäorgaanisen välistä kahtiajakoa häiritsevästä elementtinä resonoi tämän artikkelin avaavan lainauksen kanssa. Conchita kertoo unelmoivansa maailmasta, jossa kuka tahansa parran haluava tyttö voi tehdä sen: "My dream is that, in the future, any girl who wants to have a beard can just do it." (Charnay 2014.) Conchitan kehoksi tuleva maskeerattu par-

ta näyttäytyy nimenomaan jonakin, joka tehdään tai otetaan haltuun sen sijaan, että parta vain olisi. Parta elementtinä, joka on tietoisesti tehty näkyväksi osaksi drag-feminiinisyttä, näyttää toteen, että sukupuolia koskevaa normistoa on mahdollista kuvitella uudelleen yksinkertaisesti toteuttamalla haluttu muutos. Materiaalisen muutoksen lisäksi muutosta voi edistää tuottamalla sitä tukevia fiktiota ja metanarratiiveja.

Parran tekeminen kuvittelemalla muistuttaa Butlerin *Bodies That Matter* -teoksen luvusta "The Lesbian Phallus and the Morphological Imaginary". Lesbofallos on Butlerin teoreettinen fiktio, jonka merkitys feminismille piilee sen tarjoamissa mahdollisuuksissa kuvitella uudelleen sukupuolitettua valtaa (Hickey-Moody & Rasmussen 2009, 48). Butler tarkastelee esseessään Sigmund Freudin ja Jacques Lacanin kirjoituksia falloksesta ja osoittaa, kuinka sukupuolitettua valtaa tuottavat ja määrittävät teoreettiset kehykset rakentuvat maskulinistisista psykoanalyttisistä olettamuksista sekä subliminaalisista yhteyksistä peniksen (materiaalisena elimenä) ja falloksen (symbolina) välillä. Lesbofallos toimii metaforana, joka paljastaa, kuinka sukupuolitettua valtaa tuotetaan hegemonisissa kuvastoissa. Lesbofallosen metaforan avulla kehonosat vapautuvat plastisiksi, muokattaviksi ja variaatioille alttiiksi. Conchitan partaa voi tarkastella lesbofallosen kehyksessä, sillä parta – samaan tapaan kuin lesbofallosen metafora – syrjäyttää hegemonisen, binääristä sukupuolijakoa tuottavan symbolin ja mahdollistaa sen korvaamisen kehon kaltaisella instrumentilla (Butler 1993, 91).

Conchitan tapauksessa korvattava ruumiinosa tai symboli on Thomas Neuwirthin parta, jonka suuri yleisö ja valtavirtamediat olettivat hänelle cis-miehenä kuuluvaksi ominaisuudeksi. Osassa Neuwirthista siviilissä otettuja kuvia on parta, osassa taas ei. Neuwirthin partaa – oli se sitten oikeasti olemassa tai ei – voi lesbofallosen tarjoamaa mallia mukailen kutsua vaikkapa "heteroparraksi". Neuwirthin heteroparta korvautuu Conchitan dragiksi-tulemisessa meikillä tehdyllä proteesinomaisella drag-parralla. Butler (1993) tarkastelee Freudin kirjoituksia sairaudesta ja kehoa koskevista kielloista, jotka muuttavat ruumiillisen egon eräänlaiseksi vallan ja kieltojen välisen taistelun tapahtumapaikaksi.

Kieltojen ja määräysten olemassaolo ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että ruumiit aina noudattaisivat heteronormatiivisuutta määrittäviä lakeja. Butlerin (1993, 64) mukaan tällaiset säätelyä ja kategorioita pakenevat paikat kehossa, jotka eivät mahdu mihinkään ennalta määriteltyyn anatomiseen kategoriaan, saattavat sisältää merkittävää muutoksen mahdollistavaa potentiaalia. Kuten Butlerin lesbofallos, Conchitan drag-parta ruumiillisena lisäosana ei synny tarpeesta uudelle ruumiinosalle. Drag-parta ei proteesi-kehonosana palvele mitään käytännön tarkoitusta, vaan sen hyöty liittyy lähinnä tavoitteeseen järjestää uudelleen heteroseksuaalista symbolista valtaa sukupuolieron kautta tuottavaa hegemonista järjestelmää. Conchitan drag-parta hylkää käsityksen parrasta heteroseksuaalisen vallan symbolina ja omaksuu drag-parran proteesina, muokattavana lisäosana, jonka kaikki sukupuoli voivat valita tai olla valitsematta.

Kuten Hickey-Moody ja Rasmussen (2009, 49) huomauttavat, lesbofallokseen liittyvä ajatus ruumiinosien siirrettävyydestä ja korvattavuudesta on samansuuntainen Deleuzen ja Guattarin elimettömän ruumiin³ kanssa. Deleuze ja Guattari (2010, 24) kirjoittavat:

Subjekti on outo, sillä ei ole pysyvää identiteettiä: se harhailee elimettömällä ruumiilla, aina halukoiden puolella, tuotteesta ottamansa osan määrittelemänä, ottaa kaikkialla vastaan tulemisen tai muodonmuutoksen lisän; se syntyy kuluttamistään tiloista ja syntyy uudelleen joka tilassa.

Deleuze ja Guattari omaksuvat elimettömän ruumiin käsitteen alun perin Antonin Artaudilta (1976, 571), jonka mukaan elimettömän ruumiin tilan saavutettuaan yksilö on vapaa kaikista automaattisista reaktioistaan ja on näin saanut takaisin todellisen vapautensa. Elimetön ruumis merkitsee ihmisen epäorgaanisen elämän tasoa, kuten halua, joka aktualisoituu eri tavoin jokaisen erilaisen elimellisen ruumiin kohdalla mutta on elimettömässä ruumiissa vapaimmillaan esteettömänä virtana (Deleuze & Guattari 1980, 191). Myös butlerilainen lesbofallos ja

Conchitan drag-parta tähtäävät subjektin vapauttamiseen dekonstruoidulla hegemonisen sukupuolisen kuvaston symbolisen ja materiaalisen välissä luomia hierarkkisia positioita. Elimetön ruumis, subjekti, jonka yhtenäisyys pirstaloituu ”osittaisiksi” tai ”vaillinaisiksi” objekteiksi, hajauttaa hegemonista sosiaalista kuvastoa: osittaiset objektit määrittävät kokonaisuutta tai sen toimivia osia mutta tekevät sen hajautetussa tilassa, jossa yksi osa viittaa jatkuvasti osaan kokonaan toisesta koneesta (Deleuze & Guattari 1983, 323). Ruumiinosien käsittely vaillinaisina objekteina torjuu käsityksen niihin kiinteästi liittyvästä symbolisesta arvosta avaten kehon morfologisen kuvaston alueeksi, jota on mahdollista tuottaa yhä uudelleen fantasioiden kautta.

Kuten Butler (1993, 57) lesbofallostakin käsittelevän esseensä alussa antaa ymmärtää, lesbofalloksen fantasia on kuitenkin tuomittu pettämään odotuksemme yhtä lailla kuin mikä tahansa muu fallos. Conchitan drag-parran tuottama pettymys puolestaan liittyy jo aiemmin käsiteltyyn Conchitan parran ”aitoutta” koskevaan spekulatioon. Julkinen keskustelu, jossa drag-parran julistettiin kuuluvan Neuwirthille eli ”miehelle naamion takana”, pettää odotukset heteroseksuaalisen järjestyksen mukaisesta maskuliinisuudesta. Cis-mies-Neuwirth nähtiin siviilissä vuonna 2014 usein siloposkisena. Conchitan proteesi-drag-parta on siis oikeastaan aidompi kuin sitä oletettavasti ”edeltänyt” Neuwirthin heteroparta. Toinen esimerkki Conchitan drag-parran muutosvoimasta suhteessa heteroparran hegemoniseen asemaan on Venäjällä ja Valko-Venäjällä alkanut sukupuolikonservatiivisten miesten aloittama sosiaalisen median kampanja. Venäläinen ”homopropagandaa” vastustavien miesten liike ryhtyi kollektiiviseen parranajoon keväällä 2014 (White 2014). Tempaukseen osallistuneet miehet ja koivat sosiaalisessa mediassa niin sanottuja ennen ja jälkeen -kuvia ajetuista parroistaan ja kannustivat muitakin miehiä ajamaan partansa minimoidakseen yhdennäköisyytensä Conchitan parrakkaaseen dragiin. Tämä käytännön esimerkki todistaa Conchitan dragiksi-tulemisen vaikutuksen sukupuolia koskevaan todellisuuteen ja parran symboliseen

3 Elimetön ruumis vastustaa organismeja, ja se on kokonaisuus, joka tuotetaan, mutta tämä kokonaisuus on ikään kuin erillisenä, osistaan irrallisena. Elimettömästä ruumiista muodostuu tavallaan ”puhtaan moneuden” raja, moneuden, joka koostuu elimistä. (Deleuze & Guattari 2010, 369.)

merkitykseen. Conchita onnistui tuomaan parran alueelle, jota ei määritä hegemoninen fallogosenttinen kulttuuri, minkä seurauksena heteroseksistiseen maskuliinisuuteen identifioituvat miehet halusivat kieltää omat partansa. On jossain määrin huvittavaa, että homo- ja transfobinen trendi onnistui usuttamaan sukupuolikonservatiiviset miehet juuri ihokarvojen poistoon. Parta ei Conchitan drag-partana kuulunutkaan enää hegemonisen sukupuolijärjestyksen mukaiseen maskuliinisuuteen. Näin Conchita onnistui näyttämään toteen, että sillä, mitä pidämme heteroseksuaalisena tai hegeemonisena maskuliinisuutena, on itse asiassa paljon vähemmän tekemistä niin sanotun luonnollisuuden kanssa kuin sukupuolikonservatiiviset miehet ajattelevat (vrt. Halberstam 2012, 70). Conchitan parrakas dragiksi-tuleminen onnistui kieltämään parrakkuuden miehenä (Thomas Neuwirthina) mutta ottamaan sen haltuun osana drag-feminiinisyttä (Conchita Wurstina). Näin Conchita pystyi ainakin hetkeksi muuttamaan maskuliinis-normatiivisiin kehoihin heijastettuja merkityksiä ja tuomaan fallisen vallan mukaista maskuliinisuutta kohti moninaisempia toiseksi-tulemisia.

LOPUKSI

Tässä artikkelissa olen käsitellyt Conchita Wurstin drag-parran sisältämää muutosvoimaa suhteessa binääriseen sukupuolikäsitykseen ja sen representaatioihin. Conchitan parrakas dragiksi-tuleminen muodostuu tässä tekstissä voimaksi, jolla on potentiaalia haastaa binääristä sukupuolikäsitystä ja tuottaa uusia identifikaatioita myös sukupuolta toisin toistavan dragin kategoriassa. Tämän potentiaali tulee ymmärretyksi performatiivisen toistin toistamisen ja avoimen, nomadisen toiseksi-tulemisen leikkauksiteessä. Näiden kahden näkökulman välissä Conchitan parrakas dragiksi-tuleminen muodostuu voimaksi, joka haastaa pohtimaan sekä sukupuoleen liittyvää imitaation ja alkuperäisen välistä problematiikkaa että drag-imitaatioiden normistoa. Tarkasteltuna kehollisuuden, symbolisen, nomadisuuden, ruumiin proteesinomaisuuden ja kuviteltujen rinnakkaiskertomusten kautta Conchitan

parrakkaan drag-kehon voi nähdä kyseenalaistavan feminiinisen ja maskuliinisen, dragin ja paljaan kehon, luonnollisen, materiaalsen ja symbolisen sekä normaalin ja toiseutetun välisiä dikotomioita.

Conchitan drag-parta tarjoaa pakotien totalisoivasta yhtenäisen sukupuolen fantasiasta ja tarjoaa sen tilalle uuden, moneuden määrittämän ja nomadisen tavan kuvitella kehoa ja sen mahdollistamia identifikaatioita. Conchitan tapa viitata sekä feminiinisyden että maskuliinisuuden normistoihin muokkaamalla kehoaan proteesilisäosilla tuottaa ruumiillisuuden, jossa kehon morfologinen status tulee ymmärretyksi symbolisen ja materiaalsen välisessä vuorovaikutuksessa nomadiseksi ja liikkuvaksi. Sukupuolen uudelleen kuvittelemisen proteesikehonosien tai metanarratiivien avulla on toki fiktiota ja fantasiaa, mutta se ei ole sitä enempää tai vähempää kuin hegemoninen yhtenäisen sukupuolen fantasia, joka määrittää binääristä sukupuolieroa.

Conchita partoineen on vain yksi esimerkki näistä kehityskuluista, mutta hänen partansa saama mediahuomio ja sen aiheuttamat reaktiot kertoivat drag-feminiinisen parran merkityksestä sukupuolten representaatioiden moninaistumiselle. Conchitan nomadinen dragiksi-tuleminen, joka toistaa toisin feminiinisyden ja maskuliinisuuden kategorioihin kuuluvia elementtejä, avaa osaltaan mahdollisuuksia kuvitella uudelleen sukupuolen representaatioita ja dragiin liittyviä normeja. Conchita onnistuu hylkäämään parran maskuliinisen ominaisuutena ja omaksumaan sen osaksi drag-feminiinisyttä tavalla, joka auttaa ajattelemaan uudelleen sukupuolen rakentumista ja tarjoaa näkökulmia monisukupuoliseen tulemiseen ja toistin toistamiseen.

Kanerva Lehtonen on suorittanut Master of Arts -tutkinnon Goldsmiths Collegessa (University of London) oppiaineessa Contemporary Art Theory. Hänen tutkimusintressinsä liittyvät toiseuden representaatioihin, queer-kehollisuuteen ja posthumanismiin.

KIRJALLISUUS

- Allen, Timothy (2014) Here's How Conchita Wurst Looks Without the Beard and Makeup (Photo Gallery). *Queerty.com*. 7.8.2014. <https://www.queerty.com/conchita-wurst-boy-without-beard-makeup-out-of-drag-20140807> (haettu 5.12.2021).
- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge.
- (1994) *Bodies that Matter*. New York and London: Routledge.
- (2004) *Undoing Gender*. Oxford: Routledge.
- Braidotti, Rosi (1994) *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Charnay, Masha (2014) Austria's Bearded Lady: Questions for Cross-Dressing Diva Conchita Wurst. *Vocativ* 14.1.2015. <http://www.vocativ.com/culture/lgbt/austrias-bearded-lady-11-questions-cross-dressing-diva-conchita-wurst/> (haettu 30.5.2021).
- Cohen, Jeffrey J. & Ramlow, Todd R. (2006) Pink Vectors of Deleuze: Queer Theory and Inhumanism. *Rhizomes* 11/12.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix (1983) *Anti-Oedipus – Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Kääntäneet Robert Hurley, Mark Seem & Helen R. Lane.
- (1987) *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Kääntänyt Brian Massumi.
- (2010) *Anti-Oedipus*. Helsinki: Tutkijaliitto. Suomen-tanut Tapani Kilpeläinen.
- Geczy, Adam & Karaminas, Vicki (2013) *Queer Style*. London and New York: Bloomsbury.
- Griggers, Camilla (1997) *Becoming-Woman: Theory Out of Bounds*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Griggs, Claudine (1998) *S/HE: Changing Sex and Changing Clothes*. Oxford & New York: Berg.
- Halberstam, J. Jack & Livingstone, Ira (1995) *Posthuman Bodies*. Bloomington: Indiana University Press.
- Halberstam, J. Jack (2012) *Gaga Feminism: Sex, Gender and the End of Normal*. Boston: Beacon Press.
- Hickey-Moody, Anna & Rasmussen, Mary Lou (2009) The Sexed Subject in-between Deleuze and Butler. Teoksessa Nigianni, Chrysanth & Storr, Merl (toim.) *Deleuze and Queer Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 37–53.
- Jones, Graham & Roffe, Jon (2005) *Deleuze's Philosophical Lineage*. Oxford University Press.
- Lees, Paris (2014) Transgender? Drag Queen? Conchita's an ambassador and that's what matters. *The Guardian* 12.5.2014. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/may/12/conchita-drag-queen-transgender-ambassador-eurovision-winner-trans-gender-diversity> (haettu 28.11.2021).
- Lopes, Aureliano & Uziel, Anna (2014) On High Heels: Intertwinings Between the Art of Transvestility, Becoming-Drag Queen and Self-affirmation. *Annual Review of Critical Psychology* 11, 319–335.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea (2014) Lukijalle. Teoksessa Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea (toim.) *Posthumanismi*. Turku: Eetos, 7–32.
- McCormick, Joseph (2015) *Pink News* 16.5.2015. <http://www.pinknews.co.uk/2015/05/16/conchita-wurst-some-people-get-me-confused-for-a-trans-woman/> (haettu 28.11.2021).
- Nigianni, Chrysanth & Storr, Merl (2009) Introduction: ... So as to Know 'Us' Better Deleuze and Queer Theory: Two Theories, One Concept – One Book, Many Authors... Teoksessa Nigianni, Chrysanth & Storr, Merl (toim.) *Deleuze and Queer Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1–10.
- Meet Conchita Wurst, Austria's Controversial Choice for the 2014 Eurovision Song Contest. *Oddity Central* 19.9.2013. <https://www.odditycentral.com/news/meet-conchita-wurst-austrias-controversial-choice-for-the-2014-eurovision-song-contest.html> (haettu 28.11.2021).
- Parikka, Jussi (2015) Mihin pystyy koneellinen ruumis? Koneista, ruumiista ja niiden liitoksista. Teoksessa Taira, Teemu & Väliäho, Pasi (toim.) *Vastarintaa nykyisyydelle: näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun*. Turku: Eetos, 83–112.
- Pires, Candice (2015) Conchita Wurst: 'I Used to Go to Kindergarten in a Skirt'. *The Guardian* 16.5.2015. <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2015/may/16/conchita-wurst-this-much-i-know-being-conchita> (haettu 28.11.2021).
- Sontag, Susan (1964) *Against Interpretation and Other Essays*. New York: Picador.

- Street, Mikelle (2020) Meet Drag Race's First Bearded Queen: Madame Madness. *Pride* 8.9.2020. <https://www.pride.com/dragqueens/2020/9/08/meet-drag-races-first-bearded-queen-madame-madness> (haettu 5.12.2021).
- What "Bearded Lady" Eurovision Winner Conchita Wurst Looks Like without Her Beard. *Starcasm* 12.5.2021. <https://starcasm.net/what-bearded-lady-eurovision-winner-conchita-wurst-looks-like-without-her-beard/> (haettu 28.11.2021).
- Tuhkanen, Mikko (2005) Judith Butler, Gilles Deleuze ja tulemisen kysymys. Suom. Satu Kujala ja Pia Livia Hekanaho. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 18:2, 4–14.
- Vähämäki, Jussi (2015) Muutos filosofian asiana. Teoksessa Taira, Teemu & Väliäho, Pasi (toim.) *Vastarintaa nykyisyydelle: näkökulmia Gilles Deleuzen ajatteluun*. Turku: Eetos, 29–52.
- Wickman, Jan (2021) Sukupuolirajan ylityksiä ja murttamia Eurovision laulukilpailussa – näkymättömyydestä avantgardeen. *Lähikuva* 34:2, 83–91.
- White, Allan (2014) Russians Are Shaving Their Beards in Reaction to Conchita Wurst's Eurovision Win. *Buzzfeed* 12.5.2014. <https://www.buzzfeed.com/alanwhite/russians-are-shaving-their-beards-in-reaction-to-conchita-wu> (haettu 28.11.2021)

THE SUBVERSIVE POWER OF CONCHITA WURST'S BEARD AS NOMADIC AND PERFORMATIVE BECOMING

The article discusses the 2014 Eurovision Song Contest winner and drag queen Conchita Wurst's beard through Deleuzian and Butlerian becomings. Conchita's beard, which is combined with her otherwise drag-feminine appearance, is explored as a gender-fluid, prosthetic and nomadic body part that becomes-other in a way that defies the idea of gender as a binary structure. The subversive power of Conchita's bearded drag-body is illustrated with the specific idea of becoming-drag informed by both the Butlerian theory of gender as performative rooted in language and reiteration, the more open-ended Deleuzian and nomadic becomings. Conchita's bearded becoming-drag exists in the intersection of symbolic and material becomings that subvert normative ideas of who can and should be bearded. These gender-political implications are also discussed in the context of the prosthetic body, otherness and imagined counter-narratives. The article's ambition is to demonstrate the potential Conchita's beard holds to subvert normative dichotomies such as feminine/masculine; drag/naked body; natural/artificial; material/symbolic; and normative/other.

KEYWORDS: BECOMING, DRAG, NOMADIC SUBJECTIVITY, PERFORMATIVITY OF GENDER

Tunnustuksia, kannatusilmoituksia ja keräys – karvan verran lisää tukea sukupuolentutkimukselle

Sanna Karkulehto & Tuija Saresma

Lähes kaksi vuotta on kulunut, ja Sukupuolentutkimuksen seuran jaettu puheenjohtajuuskautemme on loppuillaan. Seuran uudeksi puheenjohtajaksi on valittu vuoden 2022 alussa Lapin yliopiston sukupuolentutkimuksen professorina aloittava Leena-Maija Rossi. Onnittelemme sekä Lapin yliopistoa uudesta erinomaisesta professorista että Sukupuolentutkimuksen seuraa uudesta erinomaisesta puheenjohtajasta – on tärkeää ja hienoa, että puheenjohtajuus siirtyy taas sukupuolentutkimuksen oppiaineeseen. Seuran varapuheenjohtajana aloittaa Sofia Kari Lapin yliopistosta ja sihteerinä Venla Korhonen Jyväskylän yliopistosta. Rahastonhoitajana jatkaa Jenny Säilävaara Jyväskylän yliopistosta.

Sukupuolentutkimus–Genusforskning-lehden toimitus siirtyy seuraavaksi Tampereen yliopistoon. Symbolinen kapulanvaihto tehdään väistyvän Oulun toimituksen jäähyväispuheenvuorossa tässä lehdessä. Kiitämme Oulun toimitusta hyvästä yhteistyöstä ja toivotamme uuden Tampereen toimituksen tervetulleeksi! Seura-aktiivisuus jatkuu kuitenkin Oulussa, sillä Oulun yliopiston sukupuolentutkimus järjestää vuoden 2022 Sukupuolentutkimuksen päivät ”Feminist matterings: Indigenous and Arctic engagements” 30.11.–2.12.2022. Lisätkää päivämäärä kalentereihinne jo nyt.

Puheenjohtajakautemme on sisältynyt useita muutoksia, niin pieniä kuin suuria. Seura on muun muassa läpikäynyt sääntömuutoksen, jonka myötä jäsenistön yhteen koonneiden kevät- ja syysko-

kousten sijaan siirrytään yhteen vuosikokoukseen. Samalla säännöissä vielä esiintyvät, seuran vanhaan naistutkimus-nimeen viittaavat sanat muutettiin ja englannin kieli lisättiin seuran viralliseksi työskentelykieleksi suomen ja ruotsin rinnalle. Lisäksi seuralle laadittiin uusi tiedotussuunnitelma ja päätettiin, että hallituksesta valitaan jatkossa tiedotusvastaava sihteerin työn tueksi.

Hallituksemme opiskelijajäsenen, uudelle hallituskaudelle sihteeriksi valitun Venla Korhosen laatiman tiedotussuunnitelman mukaisesti seuralle ja lehdelle on muun muassa perustettu uusia somekanavia. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehteä markkinoidaan tästä eteenpäin suunnitelmallisesti erityisesti juuri sosiaalisessa mediassa, jotta lehden lukijakunta laajenisi entisestään feministisen ja sukupuolentutkimuksen alan sisällä ja ulkopuolella ja jotta lehden käyttöä esimerkiksi opeutuksessa ja tutkimuksessa voitaisiin tehostaa. Lehti siirtyi tänä vuonna avoimeen julkaisemiseen Journal.fi-alustalla, ja luette parhaillaan lehden ensimmäistä open access -numeroa. Painetun lehden julkaiseminen päättyy kokonaan. Uuden tiedotussuunnitelman mukainen panostus sähköisiin tiedotus- ja viestintäkanaviin on lehden verkkoon siirtymisen myötä erityisen keskeisessä asemassa. Lehden muutos avoimeksi, vapaasti verkossa luettavaksi julkaisuksi edistää myös sukupuolentutkimuksen sekä SUNSin yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Seuran yhteiskunnallista vaikuttavuutta on pyritty lisäämään myös tällä Puheenjohtajilta-palstalla. Lisäksi seuran vuosittain jakamien artikkeli- ja gradupalkintojen rinnalla päätettiin ryhtyä jakamaan erillistä tunnustusta sukupuolentutkimusta ja sen näkyvyyttä edistäneelle toimijalle tai taholle. Ehdotuksia tunnustukseksi haetaan julkisesti. Tunnustuksen tavoitteena on edistää paitsi sukupuolentutkimuksen myös sukupuolentutkijoiden tutkimustyön näkyvyyttä ja merkitystä yhteiskunnassa. Pohditaan yhdessä, ketä tai mitä voisimme ehdottaa ensimmäisen tunnustuksen saajaksi!

SUNSin puheenjohtajakautemme on ollut meille antoisaa, vaikka tieteellisten seurojen johtaminen ei ole tällä hetkellä kovin helppoa. Siirtymä avoimeen tiedejulkaisemiseen on huventanut seurojen tuloja ratkaisevasti, kun niiden julkaisemien tiedelehtien tilaukset peruuntuvat. Lehtien avoimen saatavuuden myötä myös seurojen jäsenmäärät ovat alkaneet vähetä, kun lehdet ovat luettavissa korvauksetta ja ilman jäsenyyttä. Nämä molemmat vaikeuttavat seurojen taloudellista tilannetta. SUNS ei ole vielä taloudellisissa vaikeuksissa, mutta jäsenmäärä on saatava uudelleen kasvuun ja tuloja on alettava hankkia uusilla tavoilla, jotta seura ja sen julkaisema lehti pysyvät toimintakykyisinä myös tulevaisuudessa.

Uutena toimena *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehden alettiin myydä mainos- ja ilmoitusmyyntitilaa, ja toimitussihteerin kanssa pää-

tettiin, että lehdessä tarjotaan jatkossa myös niin sanottua kannatusilmoitustilaa: sukupuolentutkimusta tärkeänä pitävät toimijat voivat ilmaista tukenensa julkaisemalla kannatusilmoitussivulla esimerkiksi oman logonsa ja maksamalla tästä tuen osoituksesta kannatusilmoitusmaksun.

Yhtenä uutena toimintamuotona aloitetaan myös seuran julkinen kannatuskeräys, josta tiedotetaan laajasti. Kuka tahansa voi tarjota seuralle kannatuskeräyksen aikana taloudellista tukea vapaasti valitsemallaan summalla. Kannatuskeräykseen osallistuneiden nimet julkaistaan *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehdessä vuoden 2022 ensimmäisessä numerossa. Toivomme, että keräyksestä tulee menestys, jotta seuran tilikausi ei jäisi tappiolliseksi – tue sinäkin seuran toimintaa!

Kiitämme SUNSin kauden 2020–2021 jäseniä ja hallitusta, seuran sihteeriä Taija Roihaa sekä taloudenhoitajina toimineita Laura Antolaa ja Jenny Säilävaaraa erinomaisesta yhteistyöstä – työskentely kanssanne on ollut erittäin palkitsevaa – ja toivomme uudelle puheenjohtajalle Leena-Maija Rossille, hänen luotsaamalleen uudelle hallitukselle sekä muille seuran toimihenkilöille paljon onnea tulevalle kaudelle!

Sanna Karkulehto ja Tuija Saresma

Uuden kynnyksellä

– OULUN TOIMITUS KIITTÄÄ

Suvi Pihkala, Outi Ylitapio-Mäntylä & Tuija Huuki

Kaksi vuotta sitten tähän aikaan päätoimittajakolmikkomme oli vastikään kääriyt hihojaan uuden edessä. Saimme *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehden käsiimme tilanteessa, jossa lehteä odottivat monet uudistukset. Yhdessä muun kotimaisen tiedejulkaisemisen kanssa myös Sukupuolentutkimuksen seurassa ja lehden toimituksessa oli käyty pitkään keskusteluja avoimeen julkaisemiseen siirtymisen väistämättömyydestä ja siirtymän mukanaan tuomista haasteista. Kotimaisen tiedejulkaisemisen kilpailukyky kansainvälisten lehtien rinnalla sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemiselle asettamat mittarit ja kertoimet asettivat tuntuvia paineita etsiä keinoja julkaisupaineen kasvattamiseksi, jotta lehtemme olisi elinkelpoinen ja kilpailukykyinen jatkossakin.

Näistä lähtökohdista asetimme toimituskautemme tavoitteeksi lisätä lehden julkaisupainetta ja näkyvyyttä sekä ylläpitää lehdessä tehtyä laadukasta työtä feministisen ja sukupuolentutkimuksen ajankohtaisista kysymyksistä ja teemoista. Viimeaikaiset julkiset keskustelut, joissa tutkitun tiedon merkitys

ja usein erityisesti ihmistieteellisistä ja feministisistä tai sukupuolentutkimuksellisista lähtökohdista tehty tutkimus kyseenalaistuu, muistuttavat tämän työn tärkeydestä. Ne muistuttavat myös siitä, että lehden sivuilla käydyille akateemisille keskusteluille tulee olla tilaa ilman pelkoa perusteettomasta vähättelystä ja kontekstistaan irrotetusta ruotimisesta. Maalittamisen ja julkisen häirinnän rinnalla syksyn 2021 kaltainen #Minätutkin-kampanja toimi innoittavana kollektiivisena tekona vastustaa perusteetonta tutkimushankkeisiin liittyvää kyseenalaistamista ja mitätöintipuhetta. Sen aikana useiden yliopistojenkin kannustamana tutkijat kertoivat sosiaalisessa mediassa omista tutkimuksistaan. Samassa hengessä olemme halunneet nostaa esiin tutkimuksen merkitystä lehden sivuilla muun muassa perustamamme hankepuheenvuoro-osion muodossa.

Käsistämme lähtiessään *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* on jälleen merkittävän uudistuksen äärellä. Lehden toimituksen kulisseissa on vuoden mittaan tehty paljon valmistelutyötä, jotta nyt käsillä oleva numero olisi ensimmäistä kertaa kokonaan

avoimesti saatavilla heti ilmestyttyään. Samalla numero on viimeinen *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*-lehden painettu numero. Vuoden 2022 alusta alkaen lehti ilmestyy vain sähköisenä versiona Journal.fi-alustalla. Sieltä käsin luotamme lehden tavoittavan aiempaa suuremman lukijakunnan. Otaksumme sen olevan entistä paremmissa asemissa aktivoimaan monipuolista ja -tieteistä vaikuttavaa ja vakuuttavaa sukupuolentutkimusta. Lehden sähköisyys on kuluvan syksyn aikana vahvistunut myös sosiaalisen median alustoilla. Näin uskomme niin vanhojen kuin uusienkin lukijoiden löytävän *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*-lehden ja sen lukuisat kirjoittajat aiempaa tehokkaammin.

Monista muutosvirtauksista huolimatta – ja myös niiden ansiosta – lehden tulevaisuus on hyvässä kässissä nyt, kun kahden vuoden päätoimittajataipaleemme on päätöksessä. Kulunut päätoimituskausi on ollut täynnä monenlaisia sanoja, lauseita, tekstejä, kuvia ja tieteellisiä argumentaatioita. Kiitämekin lämmöllä yhteistyökumppaneitamme, jotka ovat tehneet toimitustyöstä antoisaa, opettavaista ja

intellektuaalisesti innostavaa. Kiitämme innokkaita kirjoittajia, asiantuntemuksella lehden toimitustyöhön osallistuneita vertaisarvioitsijoita, toimituskuntien jäseniä, taiteilijoita sekä lehden tulevaisuutta kanssamme pohtinutta Sukupuolentutkimuksen seuraa. Kiitämme Oulun toimituksen kirja-arviotoimittajia Aino Isojärveä ja Silja Kukkaa. Erityisesti haluamme kiittää toimitussihteerinä työskennellyttä – ja myös tulevalla toimituskaudella jatkavaa – Ilmari Leppihalmetta antoisasta yhteistyöstä.

Nyt on siis jälleen kapulanvaihdon aika! Vuosien 2022–2023 ajan lehden toimitus sijaitsee Tampereen yliopistossa, jossa sitä luotsaavat päätoimittajat Elna Helosvuori ja Maria Temmes. Kirja-arviotoimittajina aloittavat Ronja Tammi ja Saara Salmivaara. Toivotamme innoittavaa, inspiroivaa ja iloista toimitustyötä uudelle toimitukselle!

Oulussa, 12. joulukuuta 2021

Suvi Pihkala, Outi Ylitapio-Mäntylä ja Tuija Huuki

Pornon karvat ja karvan muodit

Susanna Paasonen & Annamari Vänskä

Kun julkisessa keskustelussa pohditaan naisten alapääkarvoituksen vahauksen, ajelun ja trimmauksen länsimaista historiaa ja motiiveja, trendin alkulähteeksi paikannetaan useimmiten porno. Siinä missä muuttuvia hius- tai meikkimuoteja yhdistetään harvemmin pornon kuvastoihin, näiden nähdään vaikuttavan intiimialueiden estetiikkaan kansainvälisesti ja hyvinkin valtavirtaisin tavoin. Tämä pornon kehoesteettistä pedagogista voimaa koskeva argumentti tapaa jäädä yksityiskohdiltaan avoimeksi: Ovatko naiset ammentaneet pornon kuvastoista jo useamman vuosikymmenen ajan? Painostetaanko tai pakotetaanko heteronaisia pornonormien pariin? Vai toimivatko pornon kuvastot epäsuorempana vaikuttimena, jonka paine tunkeutuu esteettisiin trendeihin ja arjen sukupuolittuneisiin rutiineihin?

Keskitymme tässä esseessä pornon karvoihin ja karvojen muoteihin kysyen, millaisiin merkityksenantoihin, normaaliuden standardeihin ja puheavaruuksiin erityisesti alapääkarvoituksen esittely ja muokkaus liittyvät. Pornon, muodin ja karvojen välisten kausaalisten suhteiden asemesta pohdimme niiden välisiä korrelaatioita ja yhteyksiä sijoittamen molemmat muuttuvien karvamuotojen historiaan (Biddle-Perry & Cheang 2008). Väitämme, että häpykarvoitus on sekä seksuaalinen että ideologinen symboli, jonka kasvattamisen, trimmaamisen ja poistamisen myötä ihmisten – keskeisesti naisten – nähdään joko mukautuvan sukupuolta, seksuaalisuutta ja haluttavuutta koskeviin normeihin tai haastavan niitä. Lisäksi esitämme, että karvojen

symboliikan, näkyvyyden ja näkymättömyyden lisäksi analyttisen katseen tulisi kuitenkin kääntyä myös kokemuksellisuuteen ja ruumiiden materiaalisuuteen: siihen, miltä karvat ja iho tuntuvat.

KEHON MUODIT

Pornon ja muodin yhteinen perusta on kehollisuudessa. Vaikka muoti käsitteenä liittyykin muun muassa (käsillä) tekemiseen, muodonantoon ja tiettyinä ajankohtana vallitsevaan, joskin alati muuttuvaan tyyliin (esim. Kawamura 2005), muoti on myös kiinteässä suhteessa kehoon. Kehollisena kulttuurina ymmärretty muoti ei liity vain vaatteisiin vaan yhtä hyvin kaikkiin niihin tapoihin, joilla ruumista koristellaan ja muotoillaan: tatuointeihin, koruihin, lävistyksiin ja kehon karvojen, kuten hiusten, sääri-, parta- ja häpykarvojen muotoiluun. Tässä mielessä muoti on yksi kulttuurimme keskeisimmistä keho-tekniikoista. Se muokkaa, määrittelee ja normalisoi ymmärrystä ihanteellisesta ruumiista. Kuten muodintutkija Joanne Entwistle (2000, 1) on huomauttanut, muoti materialisoi aina kehojen pinnalle: ”[Muotia] tuotetaan ja mainostetaan vartaloilla, siihen pukeudutaan. Muoti puhuu kehoista – – .” Olivatpa kyseessä sitten vaatteet tai karvat, muoti on myös kehollista kommunikaatiota. Karvat ovat merkitseviä siinä missä vaatteetkin, ja ne tulisikin ymmärtää yhtenä nonverbaalisen kommunikaation muotona (muodista kommunikaationa ks. esim. Barnard 1996).

Parin viimeisen vuosikymmenen aikana kehon karvoista on tullut varsin julkisia ja niiden merkityksiä muotoillaan kollektiivisesti suhteessa ymmärrykseen ihanteellisesta ja haluttavasta kehosta. Karvat eivät siten saa vain henkilökohtaisia merkityksiä tai ylipäätään merkitse vain intiimin sfäärissä, vaan ne saavat merkityksensä ihmisten välisen julkisen kommunikaation tuloksena. Muotoiltujen ja pois ajeltujen häpykarvojen ajatellaan merkitsevän muun muassa kauneutta, terveyttä, seksuaalisuutta, voimaa, nuoruutta ja haluttavuutta. Tämän vastakohtana häpykarvat, jotka on jätetty silleen, saavat vastakkaisia merkityksiä: vanhuus, rumuus, likaisuus, elämellisyys (Smelik 2015; Hollander 1993; Lesnik-Oberstein 2006).

Muotihistorioitsija James Laver (2002) kirjoittaa muodeista ”muuttuvina eroottisina vyöhykkeinä” siteeraten brittiläisen psykologin John Carl Flügelin kirjaa *The Psychology of Clothes* (1950), jonka mukaan vaatetuksen merkitykset ja muodin muutokset heijastavat sitä, mikä kehon osa kulloinkin nähdään seksuaalisesti haluttavana. Mikäli kulttuurintutkija Christine Hopea (1982) on uskominen, naisten karvattomuuden suosion kasvua on edistetty aktiivisesti osana valkoista naisihannetta etenkin Yhdysvalloissa. Hopen mukaan tämä liittyy ihon näkyvyyden muutoksiin muodin muutosten vanavedessä. Kun mekoista ja hameista tuli lyhyempiä 1960-luvulla ja uimapuvut alkoivat paljastaa yhä enemmän ihoa 1970-luvulla, katse kiinnittyi kainaloiden ja jalkojen karvoihin ja tämä teki niistä rumia ja epäseksuaalisia. Nykykulttuurin kauneusihannetta ruumiillistava tositelevisiotähti Kim Kardashian on puolestaan oivallinen esimerkki siitä, kuinka koko kehon haluttavuuden kielioppia rakennetaan plastiikkakirurgian, karvojen poiston ja lisäämisen sekä kehoa nuolevien läpinäkyvien vaatteiden avulla.

Karvattomuuden ihanteessa ei ole kyse vain amerikkalaisesta puhtauden käsitteestä vaan siitä, miten karvattomuudesta on tehty keskeinen naiselisuuden merkki samalla kun karvaisuus on yhdistetty maskuliinisuuteen ja elämellisyyteen (Hope 1982, 98). Muodilla on tässä keskeinen paikkansa. Se on auttanut rakentamaan niin kehon ”eroottisten vyöhykkeiden kielioppia”, karvattomuuden ideaalia kuin sukupuolihierarkiaakin. Karvoihin liittyvät muutokset näkyvätkin siinä, mitä osia kehosta

kulloinkin halutaan paljastaa eli millaisia siirtymiä eroottisiksi ymmärretyissä alueissa tapahtuu.

KARVAT SYYNISSÄ

Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu säärtien ja kainaloiden ajelun valtavirtaistuneen länsimaissa sitä mukaa kun naisten muoti paljasti nämä ruumiinosat julkiselle katseelle (Basow 1991). 1980-luvun ajellut nivuset voidaan samaan tapaan yhdistää vuosikymmenen muuttuviin alusvaate- ja uima-asumuoteihin sen sijaan, että niiden nähtäisiin juontuvan yhdysvaltalaisen videopornon kuvastoista. Julkisesti esiteltävien kehonosien lisääntyessä myös karvanpoiston markkinat ovat vuosikymmenten mittaan laajentuneet ja tarkentuneet naisille suunnattuihin epilaattoreihin, karvanajokoneisiin ja -teriiniin sekä kauneushoitoloissa suoritettaviin vahauksiin ja sokerointeihin.

Esimerkiksi ”brasiliaalinen vahausta” nousi valtavirtaiseksi trendiksi HBO:n suosittuun *Sinkkuelämä*-sarjan (1998–2004) myötä. Sarjan on esitetty muokanneen karvojen poistosta uudenlaisen naiseuden normin (mm. Labre 2002) ja tehneen karvoista – tai pikemminkin niiden *puutteesta* – naisten keskisen sosiaalisen kanssakäymisen areenan. Häpykarvojen muodit ja mallit vaihtelevat ”hollywoodilaisesta” kokovahauksesta ranskalaiseen ”kiitorataan”, ”brasiliaaliseen” ja ”laajennettuun bikiniin”. Karvoista voidaan muokata sydämenmuotoisia mättäitä, nuolia ja horisontaalisia ”viiksejä”, ja yritteliäimmät saattavat manipuloida niiden ulkomuotoa myös värjäyksen keinoin. Tällainen tyyli ei tarkoita, että lopputulosta esitellään julkisesti samaan tapaan kuin vaikkapa vahattuja sääriä – päinvastoin niitä esitellään (seksuaalikumppanien lisäksi) toisille naisille puolijulkisissa paikoissa, kuten kuntosalien ja uimahallien pukuhuoneissa ja suihkutiloissa. Se kuitenkin viittaa häpykarvojen keskeisyyteen sekä seksuaalisessa sosiaalisuudessa että henkilökohtaisessa kauneushoidossa. Karvojen stailaus on, queertutkija Eve Kosofsky Sedgwickin (1985) homososiaalisuuden käsitettä mukaillen, osa naisten välisiä naissosiaalisia käytäntöjä.

Pornon ja muodin karvoihin keskittyvä puhe tapaa olla kiinnostunut nimenomaan naisruumiista. Hetero- tai homopornon tyyliä tai ajellut mies-

karvat eivät ole juurikaan herättäneet kriittistä huomiota, mahdollisesti siksi, että pornokarvoista keskusteltaessa tavataan olla kiinnostuneita sukupuolten eriarvoisuudesta ja naisten esineellistämisestä. Muodissa miesten karvoihin liittyvä keskustelu näkyy puolestaan pääasiassa puheena parroista ja siitä, kuinka ne heijastavat ihanteellisessa mieheydessä tapahtuneita muutoksia (esim. Peterkin 2002; Oldstone-Moore 2015). Siinä missä mieskehoihin liittyvä karvapuhe on lähes korostetun epäseksuaalista ja parta liitetään pääasiassa kysymyksiin miesten puhtaudesta, hyveellisyydestä ja vallasta, naiskehoihin liittyvä karvapuhe on puolestaan korostetun seksuaalista. Vaikka karvattomuudesta on tullut tavoiteltava kauneusnormi sekä hetero- että homomiesten keskuudessa (Boroughs ym. 2005; Martins ym. 2008), miesten kohdalla rintakarvojen, selän, takapuolen tai nivusten ajelua ei ole yhdistetty pornografian tarjoamiin vaikutteisiin – siitä huolimatta, että miehet tavataan olettaa pornon ensisijaiseksi yleisöksi. Naiskehoihin liittyvän karvapuheen taustalla tuntuisikin vaikuttavan radikaalifeminismin perinteeseen pohjaava näkemys pornosta ja muodista sukupuolitettujen valtasuhteiden symbolina ja dokumentaationa: tässä viitekehysesä karvattomuus linkittyy miesvaltaan ja naisruumiiden esineellistämiseen (ks. Paasonen ym. 2020).

Historiallisesti karvojen ajelu on liittynyt sekä hygieniaan että elämellisyuden vaaraan: tässä mielessä ajelun ja vahauksen historia edeltää ajanlaskumme alkua. Nykykontekstissa sekä karvojaan poistavat miehet että naiset perustelevat valintojaan siisteydellä ja viehättävyydellä (Tiggemann & Kenyon 1998) samalla kun naisten karvoitus yhdistetään epänaiseellisuuteen ja ällöttävyyteen hyvinkin normatiivisin tavoin (Tiggemann & Lewis 2004; Toerien ym. 2005). Länsimainen kauneusideaali edellyttää etenkin naisilta karvatonta kehoa lukuun ottamatta hiuksia ja silmäripsiä, joiden on oltava pitkät ja tuuheat. Vaikka modernin karvattoman kehon normi ulottuu vain noin sadan vuoden taakse (Herzig 2015), on hämmästyttävää, kuinka yleistä karvojen poisto on. Joidenkin tutkijoiden mukaan 99% (Herzig 2015, 9) tai jopa 99,7% (Toerien ym. 2005, 402) länsimaista naisista poistaa karvojaan. Tämän seurauksena ihokarvojen poistamisesta onkin tullut viimeisten vuosikymmenten aikana mittava bis-

nes ja mediarepresentaatioiden vakioaihe. Naiset käyttävät valtavan määrän aikaa ja rahaa karvojen poistaminen (Herzig 2015). ”Vaikka aikuisilla naisilla on luontaisesti vartalokarvoja, heidän on teeskenneltävä olevansa kaljuja otsasta alaspäin ja että heidän ihonsa on sileä kuin munankuori”, visuaalisen kulttuurin tutkija Anneke Smelik (2015, 234) onkin todennut sarkastisesti.

KAIKENKARVAISTA?

Karvattomuuden ihanteesta huolimatta, tai ehkä sen ansiosta, karvat ovat yrittäneet tehdä paluuta 2010-luvulla. Tätä on toivonut niin elokuvatähti Cameron Diaz kirjassaan *Body Book* (2014) kuin eteläkorealainen suunnittelija Kaiminkin. Hänen muotinäytöksessään vuonna 2018 nähtiin malleja, joiden haaraväliä koristivat tuuheat tekokarvapuskat – tai ”vaginaperuukit”, kuten media sensaatiohakuisesti otsikoi (Willis 2018). Vaatemerkki American Apparel puolestaan shokeerasi ja ihastutti näyteikkunansa mallinukeilla, joiden läpinäkyvien alusvaatteiden alta pilkottivat tuuheat häpykarvat, ja vuodesta 2015 ennustettiin häpykarvojen vuotta hashtagilla #PubeGame (Costa 2015). Myös suositussa *Girls*-sarjassa päähenkilö Hannah puolusti karvoja osana laajempaa kehopositiivisuutta (Bonner 2018). Muutoksista huolimatta esimerkiksi Yhdysvalloissa bikiniraja on laajennettu edestä taakse eli kattaa nyt myös pakaarat, Hollannissa 96% naisista ei anna karvojen kasvaa, eikä Isossa-Britanniassakaan olla innoissaan häpykarvojen paluusta (Smelik 2015). Toisin sanoen vartalokarvojen puuttuminen ymmärretään edelleen naisellisuuden merkiksi (Sargeant 2008) samalla kun kehojen karvaisuus on ollut feministisen vastarinnan muoto ja symboli 1970-luvulta saakka. Tässä viitekehysesä karvat ovat merkinneet sukupuolinormien vastustamista, luonnollisuutta ja vapautta.

Kaikesta tästä seuraa kaksi tutkimuksellista ongelma-kohtaa. Ensinnäkin karvoja koskeva keskustelu kiinnittyy sinnikkäästi kaksinaapaiseen sukupuoliymmärrykseen, jota oikeastaan vasta uudempi kehopositiivisuusliikehdintä on alkanut haastaa korostaessaan sukupuolten ja seksuaalisuuksien liikkuvuutta ja kehollisen itseilmaisun keskeisyyttä. Toiseksi karvojen merkityksiin keskittynyt tutkimus on painottanut niiden esteettisiä puolia – sitä, mil-

tä karvat näyttävät, millaisena tämä näky koetaan ja millaisiin sukupuolijärjestyksiin karvojen tyyllitely ja säätely liittyvät. Alapääkarvojaan poistavat naiset puolestaan yhdistävät käytännön myös seksikkyyteen, seksuaaliseen nautintoon ja toimijuuteen – siihen, miltä karvaton iho *tuntuu* (Yang Li & Braun 2017).

Karvojen estetiikkaa ja politiikkaa koskevan akateemisen ja julkisen keskustelun soisikin laajentuvan symbolisten merkitysten pohdinnasta myös haptisuuden, aistimellisuuden ja affektiivisuuden kysymyksiin. Toisin sanoen ajeltua tai karvaista ihoa tulisi tulkita paitsi merkitsevänä pintana, johon sukupuolitettut merkitykset piirtyvät, myös aistiherkkänä kehon osana, jonka merkitys ei ole palautettavissa symboliseen merkityksenantoon. Ajellut häpykarvat yhdistetään sekä optimoituun näkyvyyteen että symboliseen puhtauteen. Mutta ajeltu iho voi olla myös korostuneen tuntoherkkä ja ajellun ihon hyväily – käsin, suun avulla tai muutoin – voi lisätä kaikkien partnerien nautintoa.

Tällainen näkökulmamuunnos auttaisi pohtimaan uudelleen myös pornon oletettua asemaa karvan muodeissa. Sen sijaan, että porno asemoidaan epäsymmetrisen kaksinapaisen sukupuolimallin symboliksi, se voidaan nähdä heterogeenisenä seksuaalisen ilmaisun kenttänä, jossa erilaiset sukupuoliymmärrykset, kehot, mieltymykset ja dynamiikat sekä törmäävät että leikkaavat toisiinsa. Pornon karvaiset ja karvattomat ruumiit liikkuvat

kaupallisten yhdysvaltaistuotantojen sukupuolikoreografioista queer-pornon kaksinapaisuuksia rikkoviin asetelmiin ja harrastelijoiden kännyköillään taltioimiin näkyihin. Kulttuurin niin sanottua pornoistumista koskevissa keskusteluissa pornon kuvastojen ja arvojen nähdään tunkeutuvan kulttuuriin ja aiheuttavan (useimmiten haitallisia) vaikutuksia tavoillemme hahmottaa seksuaalisuutta ja sukupuolta (esim. Levy 2005; Sarracino & Scott 2008). Jos porno nähdään kulttuurin osana – tietys-ä ajassa, paikassa, sosiaalisessa ja taloudellisessa kontekstissa tehtyinä ja kulutettuina kulttuurituotteina – se ei niinkään uhkaa kulttuuria ulkopuolelta käsin kuin toistaa, varioi ja korostaa sen yleisempiä arvoja, kuvastoja ja ymmärryksiä. Toisin sanoen porno mukailee karvamuoteja. Pornon karvojen ja karvan muotien välinen korrelaatio ei kuitenkaan edellytä tai todista kausaalista suhdetta. Pikemminkin on niin, että pornon kehoestetiikat muuttuvat ulkomuotoihanteiden ja muotien mukana, eivätkä välttämättä synnytä niitä.

FT Susanna Paasonen on Turun yliopiston mediatutkimuksen professori. Hän on erikoistunut seksuaalisuuden, verkkomedian ja affektien tutkimukseen.

FT Annamari Vänskä on Aalto-yliopiston muodintutkimuksen professori. Hän on erikoistunut sukupuolen, seksuaalisuuden ja visuaalisen kulttuurin tutkimukseen.

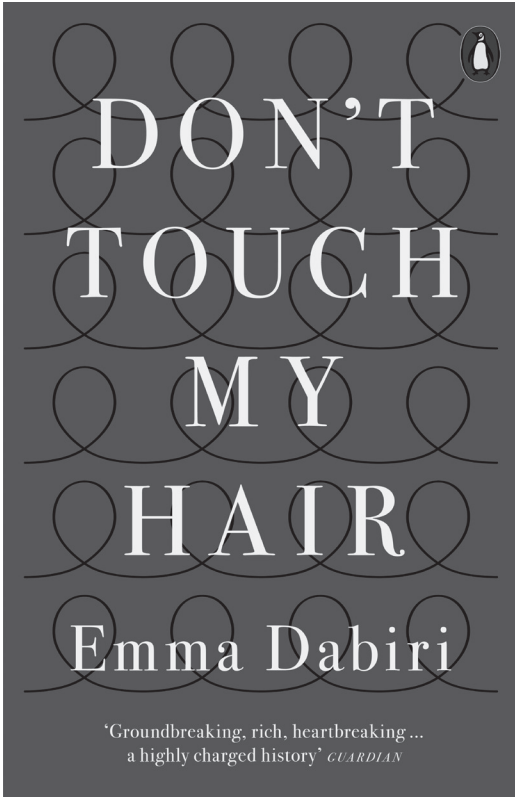
KIRJALLISUUS

- Barnard, Malcolm (1996) *Fashion as Communication*. London and New York: Routledge.
- Basow, Susan A. (1991) Women and Their Body Hair. *Psychology of Women Quarterly* 15:1, 83–96.
- Bonner, Hannah (2018) Our Bodies, Our Self(ies). Mediating and Mitigating Social Media and Selfveillance in *Girls*. Teoksessa McCollum, Victoria & Monteverde, Giuliana (toim.) *HBO's Original Voices. Race, Gender, Sexuality and Power*. New York: Routledge, 17–28.
- Boroughs, Michael, Cafri, Guy & Thompson, Kevin J. (2005) Male Body Depilation: Prevalence and Associated Features of Body Hair Removal. *Sex Roles* 52: 9–10, 637–644.
- Costa, Carlen (2015) Three Reasons to Grow Your Pubic Hair. [Blogi-kirjoitus.] *HuffPost* 30.1.2015. https://www.huffingtonpost.ca/carlen-costa/grow-pubic-hair_b_6582172.html (haettu 7.12.2021).
- Diaz, Cameron (2014) *The Body Book: The Law of Hunger, the Science of Strength, and Other Ways to Love Your Amazing Body*. New York: HarperCollins.
- Entwistle, Joanne (2000) *The Fashioned Body: Fashion, Dress and Modern Social Theory*. Cambridge: Polity.
- Fahs, Breanne (2013) Shaving It All Off: Examining Social Norms of Body Hair among College Men in a Wom-

- en's Studies Course. *Women's Studies* 42:5, 559–577.
- Flügel, John Carl (1950) *The Psychology of Clothes*. London: Hogarth Press, and the Institute of Psychoanalysis.
- Herzig, Rebecca M. (2015) *Plucked: A History of Hair Removal*. New York and London: New York University Press.
- Hollander, Anne (1993) *Seeing through Clothes*. Berkeley: California University Press.
- Hope, Christine (1982) Caucasian Female Body Hair and American Culture. *Journal of American Culture* 5:1, 93–99.
- Kawamura, Yuniya (2005) *Fashion-ology*. Oxford: Berg.
- Laver, James (2002) *Costume and Fashion: A Concise History*. London: Thames & Hudson.
- Lesnik-Oberstein, Karin (toim.) (2006) *The Last Taboo: Women and Body Hair*. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Martins, Yolanda, Tiggemann, Marika & Churchett, Libby (2008) Hair Today, Gone Tomorrow: A Comparison of Body Hair Removal Practices in Gay and Heterosexual Men. *Body Image* 5:3, 312–316.
- Oldstone-Moore, Christopher (2015) *Of Beards and Men. The Revealing History of Facial Hair*. Chicago: Chicago University Press.
- Peterkin, Allan (2002) *One Thousand Beards: A Cultural History of Facial Hair*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1985) *Between Men. English Literature and Male Homosocial Desire*. New York: Columbia University Press.
- Smelik, Anneke (2015) A Close Shave: The Taboo on Female Body Hair. *Critical Studies in Fashion & Beauty* 6:2, 233–251.
- Tiggemann, Marika & Kenyon J., Sarah (1998) The Hairlessness Norm: The Removal of Body Hair in Women. *Sex Roles* 39:11–12, 873–885.
- Tiggemann, Marika & Levis, Christine (2004) Attitudes Toward Women's Body Hair: Relationship with Disgust Sensitivity. *Psychology of Women Quarterly* 28:4, 381–387.
- Toerien, Merran, Wilkinson, Sue & Y.L. Choi, Precilla (2005) Body Hair Removal: The 'Mundane' Production of Normative Femininity. *Sex Roles* 52:5–6, 399–406.
- Willis, Catherine (2018) These NYFW Vagina Wigs Speak for Themselves. *New York Post* 16.2.2018. <https://nypost.com/2018/02/16/these-nyfw-vagina-wigs-speak-for-themselves/> (haettu 8.12.2021).
- Yang Li, Alex & Braun, Virginia (2017) Pubic Hair and Its Removal: A Practice beyond the Personal. *Feminism & Psychology* 27:3, 336–356.

MUSTIEN HIUSTEN KIELIOPIT

Joel Kuortti

Emma Dabiri (2019) *Don't Touch My Hair*. Allen Lane, London. 247 s.

Irlantilaisen tv-toimittajan ja tutkijan Emma Dabirin kirja *Don't Touch My Hair* (2019) on terävä kannanotto mustien hiusten politiikkaan ja historiaan. Paikoitellen hiuksia pystyyn nostattavat esimerkit ja tiukka kriittinen ote valaisevat ennen näkemättömällä tavalla ”ongelmallisten mustien hiusten” merkitystä. Dabirin näkökulma on voimakkaan omakohtainen ja ruumiillistunut näyte siitä, miten henkilökohtainen on poliittista. Valkoisen trinidadilaisäidin ja mustan nigerialaisen yorubaisän dublinilaistytär koki taustansa vuoksi rasistista syrjintää, jonka kärki kiteytyi hänen hiuksiinsa, joita

”pidettiin ongelmana, joka piti saada kuriin” (6). Aina 1990-luvun lopulle asti mustaan irlantilaiseen suhtauduttiin kuin yksisarviseen: ”Paitsi, että kaikki rakastavat yksisarvisia.” (5.) Pienen, ja vanhemmankin, Emmen hiukset olivat ainainen häpeän aihe.

Näistä henkilökohtaisen elämän syvistä alku-traumoista Dabiri alkaa nivoa afrikkalaisten hiusten – ”black kinky hair” – historiaa, joka liikkuu transatlanttisesti orjakaupan (ns. *Middle Passage*) jälkiä Afrikasta Amerikkoihin ja Eurooppaan. Kirja jakaantuu kuuteen lukuun, joissa aihetta kammataan eri näkökulmista. Dabiri käsittelee niin sosiaalishistoriaa, filosofiaa, (populaari)kulttuuria kuin vaikkapa matematiikkaakin esseemäisellä otteella, joka ei kaihda voimasanojakaan. Väitöstutkimusta visuaalisesta sosiologiasta tekevä Dabiri tuntee akateemisen kulttuurin konventiot ja soveltaa niitä myös kirjassaan (valikoiduin) loppuviittein, mutta teos on kirjoitettu journalistin kriittisellä ja poleemisella otteella, ja se on mustan feministisen aktivistin häpeilemätön haaste kolonialistiselle ja patriarkaaliselle järjestelmälle.

Kirjan ensimmäisessä luvussa näkökulma on erityisesti mustien *hiusten* muotoutumisessa kolonialistisen vallan myötä ongelmaksi, seksualisoituneeksi (häpykarvoitukseenkin rinnastetuksi) pelon aiheeksi ja syrjinnän perusteeksi. Dabiri esittelee ihmishiusten neliportaisen, kymmeneen alaluokkaan jakautuvan luokittelun, jossa neljännellä portaalla ovat afrotyyppiset, rakenteeltaan soikeat hiukset, joita ei ole juuri muilla ihmisryhmillä (lisäksi vain esimerkiksi joillain Tyynenmeren kansoilla). Koska nelostyyppin hius poikkeaa muista, erityisesti eurooppalaisista, hiustyypeistä, materiaalsen hiuksen rakenteesta muodostui kolonialismin myötä äärimmäisen määrittelevä symbolinen merkki, keskeinen merkittäjä, jolla rodullistettua eriarvoisuutta rakennettiin. Kolonialistisessa syrjintäjärjestelmässä vielä ”ruskean paperipussin” kriteeriä (*brown bag criterion*) merkittävämmäksi Dabiri nostaa ”lyijykynätestin” (*pencil test*) (14–15). Edellisessä ruskeaa paperipussia käytettiin muun muassa New Orleansissa erottamaan ”oikeat” mustat kiinnittämällä esimerkiksi kaupan oven suuhun pussi – sitä tummemmat eivät päässeet sisään. Jälkimmäisessä eteläafrikkalaisessa rotutestissä puolestaan ratkaisevaa oli, pysyikö hiuksiin työnnetty kynä paikallaan.

MUSTIEN HIUSTEN AIKA

Itsekin etnisesti monitaustaisena Dabiri pohtii, miten etniset identifikaatiot muotoutuvat diskursiivisesti. Ihonväri on näkyvä tekijä, mutta tätä merkittävämmän sijan hänen pohdinnassaan saavat hiukset. Esimerkkeinä hän esittää Beyoncé Knowlesin ja Jay Z:n nuorimman tyttären Blue Ivy:n (synt. 2012) sekä Kim Kardashianin ja Kanye Westin tyttären North Westin (synt. 2013). Blue Ivy:n ”villit” nelostyyppin hiukset ovat saaneet ihmisiltä raivoisia tuomioita sosiaalisessa mediassa, kun taas North Westin pitkät, suorat hiukset saavat ihmiset hurmaantumaan. Hiustyypin arvottaminen liittyy kolonialistiseen näkemykseen kaikesta afrikkalaisuuteen liittyvästä alempiarvoisena. Hiuksia on hoidettu kaikissa kulttuureissa, mutta kolonialismi löi mustiin hiuksiin rumuuden stigman. Luonnolliset hiukset -liikkeen innoittamana Dabirikin heräsi ymmärtämään, että hän oli koko ikänsä tehnyt väkivaltaa hiuksilleen kemiallisin suorennuksin ja muin keinoin.

Dabiri haastaa näkemyksen siitä, että kyse olisi ”vain hiuksista”, ja hahmottelee ”mustien hiusten politiikkaa” (31), jossa afrohiukset ovat diasporinen osoitus kolonialisminvastaisuudesta – tai pikemminkin kolonialistisesta vastakkainasettelusta kieltäytymisestä. ”Normaalin” uudelleenmäärittely paljastaa eurooppalaisen kyvyttömyyden lukea mustia hiuksia. Sen sijaan, että mustat hiukset olisivat likaisia tai rumia, afrikkalaiseen perinteeseen on kuulunut syvä puhtauden arvostus, ja hiusten kauneushanteet ovat kulttuurisesti rakentuneita.

Toisessa luvussa Dabiri jatkaa normaaliuden analyysiä liittäen sen kapitalistismin ja uusliberalismin kritiikkiin. Kirjan nimi viittaa Beyoncé Knowlesin siskon, Solangen kappaleeseen ”Don’t touch my hair” (2017), joka teki tunnetuksi tämän mustille tytöille tutun fraasin. Kappaleen videolla Solangen hiukset on letitetty yorubien perinteisellä *irunkiko*-menetelmällä, jossa hiusten joukkoon lomitetaan lankoja. Menetelmä on aikaavievä, mistä Solangen laulukin kertoo: ”You know this hair is my shit / Rolled the rod, I gave it time / But this here is mine.” Kolonialismin myötä siirtomaihin istutettiin myös eurooppalainen lineaarinen aikakäsitys ja ajasta tuli hyödyke – ja afrikkalaisten ajankäytöstä ”lais-

kuutta”. Tätä taustaa vasten aikaavievä hiustenlaitto näyttäytyy turhana ja työläänä. Dabiri sen sijaan näkee, että monipolviset ja pitkäkestoiset kampaustapahtumat ilmaisevat hoivaihanteita, sosiaalista aikaa sekä naisten työn merkityksen tunnustamista, jotka kaikki on unohdettu kapitalistisessa ajattelussa, jossa aika on rahaa. Kieltäytymällä tästä ajattelusta ja tukeutumalla afrikkalaiseen sosiaaliseen aikakäsitykseen ja tiedon muodostamisen tapaan perinteisiä kampauksia tehdessään mustat ilmentävät kehollisesti valkoisen ylivallan vastustusta.

Aikakäsitykseen liittyy myös Dabirin huomio, että perinteiset afrikkalaiset hiustyyli – joita on pidetty myös ”afrofuturismin” ilmentyminä – ovat itse asiassa muinaisia, kuten tuhansien vuosien ikäisten luolamaalausten perusteella on voitu todentaa. Sen sijaan ”perinteiset” eurooppalaiset hiusmuodit ovat erittäin nuoria, ja jo parin sadan vuoden takaiset hiusmallit ovat auttamatta vanhentuneita. Näin siksi, että afrikkalaisten perinteiden elinvoimaisuus perustuu uusiutumiseen ja muokkautumiseen, kun taas eurooppalaiset ja laajemmin länsimaiset perinteet ovat kiinnittyneempiä essentialistisesti ”aidon” menneisyyden ideaan. Asetelma kärjistyi orjuuden oloissa, kun mustat orjat oli alistettu kolonialistisen kapitalismin aikajärjestelmään eikä aikaa hiuksille juuri jäänyt. Tässä asetelmassa perinteisistä mustista hiuksista tuli radikaaleja ja kampausten tekijöistä kapinallisia.

Kolmas luku käsittelee varsinaista kampauskulttuuria, joka mustien hiusten hoitoon on liittynyt. Dabirin omat kivuliaat kokemukset hiusten suorittamisen tekniikoista ja kemikaaleista asettuvat historialliseen kontekstiin hänen kuvaillaessaan muutamien mustien kampaamotuotteiden pioneerien, erityisesti Annie Turnboe Malonen sekä Madame C. J. Walkerin, menestystä. Sekä Malone että Walker nousivat rääsyistä rikkauksiin mustien hiusten avulla. Taustalla oli halu ja tarve länsimaisen kauneushanteen imitointiin, koska suorat hiukset ilmaisivat puhtautta, terveyttä ja normaaliutta. Afroamerikkalainen taiteilija Ellen Gallagher on omissa töissään, muun muassa DeLuxe-sarjassa (2004–2005), käsitellyt kriittisesti tätä imitointikulttuuria ja sen vastustusta

MUSTIEN HIUSTEN ALGORITMIT

Neljännessä luvussa imitoinnin teema laajenee pohdintaan länsimaisen kauneusihanteen syntyä. John Bergeriä mukaillen Dabiri esittää, että nykyinen naisen representaation malli luotiin 1500-luvulta alkaen suosioon nousseen öljymaalauksen myötä. Siinä alastoman naisvartalon esittäminen loi aiempaa voimakkaammin katsojan ja objektin välisen hierarkkisen suhteen, jossa nainen alistettiin miehelle katseelle. Berger identifioi muutoksen ratkaisevaksi tekijäksi saksalaisen Lucas Cranach vanhemman teoksen *Pariksen tuomio* (*Das Urteil des Paris*, n. 1528), jossa on kyse nimenomaan ”tuomiosta”, kauneuden arvottamisesta. Tämä hegemoninen kuvasto siirtyi kolonialistisen hallinnan myötä siirtomaakonteksteihin, ja eurosentrinen katse tuomitsi mustat hiukset anomaliaksi. Ihonväriin perustuva syrjintä on myös sukupuolittunutta, ja eurooppalaisen kauneusregiimin ylivallan hinnan ovat maksaneet erityisesti mustat naiset – joilla on afrohiukset.

Viidennen luvun teemana on kulttuurinen omiminen. Dabiri pohtii siihen liittyviä valtakysymyksiä ja mustien elämän hyödykkeistämistä. Kuten edellisistä luvuista on käynyt ilmi, mustien hiusten arvottaminen, sensurointi ja alistaminen eurooppalaisen hiusideaanin kahleisiin on merkinnyt ”kinkyn”, käkärän hiustyyppin stigmatisointia. Kulttuurisen omimisen valtalogiikan mukaisesti siitä, mikä on mustille naisille ollut häpeän ja pilkan aihe, on tullut valkoisille naisille juhlittu ”chic”. Maissintähkälentien (*cornrows*) on jopa väitetty olevan tyylikkäämpiä valkoisilla kuin mustilla. Kun Bo Derekin länsiafrikkalaisen fula-kansan hiustyylin imitointi vuoden 1979 elokuvassa *10 – nainen kuin unelma* nosti hänet kuuluisuuteen, sai Kim Kardashianin saman tyylin käyttö vuonna 2018 erittäin paljon kritiikkiä kulttuurisesta omimisesta.

Tiukimman kulttuurisen omimisen kritiikkinsä Dabiri kohdistaa kuitenkin Madonnaan ja tämän kappaleeseen ”Vogue” (1990). Tuo Madonnan – ”the Queen of fucking Pop” – kappale on Dabirista julkea mustien elämän ylipyhintä (”breathtaking gesture of erasure”, 184) ja keskittyy valkoisuuteen ja Madonnaan itseensä. Vaikka laulussa sanotaan, että ”it makes no difference if you’re black or white”, ovat

kaikki laulussa mainitut henkilöt valkoisia: Greta Garbosta Marilyn Monroeen, Marlene Dietrichistä Bette Davisiin – ”we love you, Ladies with an attitude, Fellas that were in the mood”. Dabiri tiivistää ajatuksensa tyyliä: ”This is some seriously meta shit.” (187.)

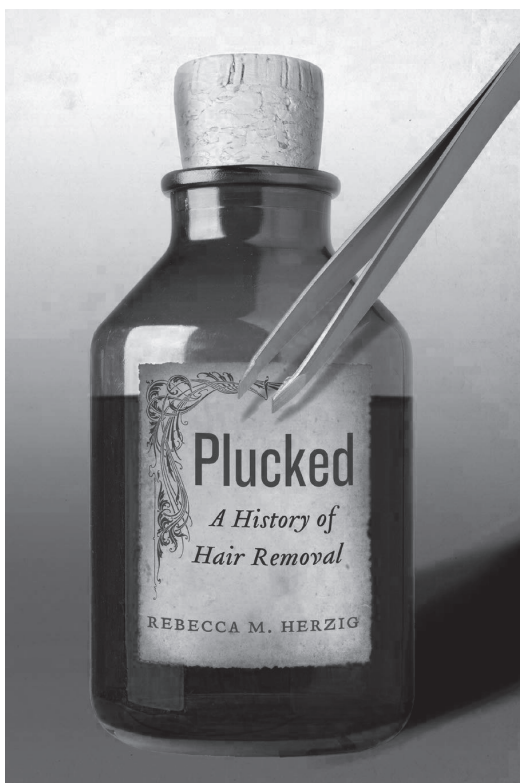
Viimeisessä luvussa Dabiri käsittelee ehkä kaikkein yllättävintä kontekstia, joka mustiin hiuksiin liittyy: matematiikkaa. Lähtökohta on radikaali: kaikki, mitä meille on opetettu Afrikasta, on valhetta, kolonialistinen tarina riiston perustelemiseksi. Tämä koskee myös käsitystä, ettei Afrikassa ole ollut teknologista tai matemaattista tietotaitoa, hyvä kun mutamajoja osaavat rakentaa. Afrikan alkupe- räiskansojen matemaattiset järjestelmät ovat kuitenkin olleet hyvin edistyskellisiä. Tästä ovat osoituksena mutamajojen rakenteet ja afrikkalaiset letitysalgoritmit, jotka muodostavat fraktaalikuvioita ja joiden sitomisen perinne on säilynyt läpi kolonialismin, orjakaupan ja diasporisen ajan. Tietokoneohjelmoinnin perustana olevan binäärisen koodauksen afrikkalaiset juuret on sen sijaan unohdettu, kun ”eurooppalainen historia katkaisi Afrikan kehityksen” (233).

Dabirin teoksen läpäisee näkemys mustista hiuksista moniulotteisena visuaalisena kielenä. Hän käyttää lähteinään muun muassa arkistoaineistoa, sanomalehti-ilmoituksia karanneista orjista, yorubien legendoja sekä suullisen perimätiedon aineistoa, koska mustien historiaa ei ole kirjoitettu kirjoihin. Musta on aina merkitty valkoista normia vasten. Mustien naisten hiusten kolonialistiseen historiaan ei kuitenkaan tarvitse alistua, mutta tämä edellyttää dekolonisointia, uuden kielen ja kieliopin synnyttämistä niitä varten. Mustat hiukset eivät ole ongelma tai anomalia – kolonialistinen kyvyttömyys niiden lukemiseen ja niistä puhumisen tavat sen sijaan ovat. Afrikan kulttuurinen riisto jatkuu edelleen, joten ”stay woke”.

Joel Kuortti on englantilaisen filologian professori Turun yliopistossa. Hänen keskeisiä tutkimusalojaan ovat jälkikoloniaalinen teoria, hybridisyys ja jälkikoloniaalinen kirjallisuus.

KARVATTOMUUDEN HISTORIASTA JA MINÄTEKNOLOGIOISTA SEKÄ TOISTEN KÄRSIMYKSISTÄ

Heidi Kosonen

Rebecca M. Herzig (2015) *Plucked: A History of Hair Removal*. New York University Press, New York and London. 287 s.

Parin viime vuosisadan aikana naiskauneus on muuttunut edellyttämään kuulaiden (viiksettömiä ja korkeatsaisten) kasvojen lisäksi karvattomia kainaloita ja sääriä ja lopulta usein myös posliinista intiimialuetta. Rebecca M. Herzigin *Plucked: A History of Hair Removal* on nimensä mukainen kronologis-temaattinen katsaus niihin erilaisiin diskursseihin ja teknologioihin, joiden avulla tämä (euro-

amerikkalaisten naisten karvaton ruumisideaali on saavutettu ja normalisoitu. Herzigin rajausta on Pohjois-Amerikassa ja erityisesti valkoisten cis-naisten ruumiiden biovallan alaisessa itsesääteilyssä, mutta kirjan sisältö resonoi median ja globaalien kosmetiikkamarkkinoiden yhdistämässä lännessä muutenkin ja paikoin huomioi karvakysymyksen sukupuolen myös cis-naiseutta laajemmin. Karvan kyky hämmäntää ja tiivistää monia yhteiskunnallisia kysymyksiä ja huolia käy teoksen luvuista selvästi ilmi, kun karvan symboliarvo risteilee siirtomaavallan aikaisen hallintavallan oikeutuksesta aina feminismin yhteiskunnalliseen uhkaan.

Informatiivisen katsauksen ohessa Herzig tarjoaa tarpeellisen poliittisen katsauksen vallitsevan ”karvattomuustalouden” materiaaliin ulottuvuuksiin. Teos kysyy, millaisiin eri tavoin viimeisen vuosisadan aikana saavutettu karvattomuuden standardi ja käytännöt kiertyvät yhteen vapaan tahdon ja kärsimyksen kysymysten kanssa. Kenen kärsimyksestä tai vapaasta tahdosta karvassa ja sen kynimisessä lopulta on kyse, ja millaisista arvoista ja hierarkioista karvanpoiston sanitisoitu, kärsimyksestä ja haitoista riisuttu imago viestii? Vaikka teoksen lähtökohdat ovat karvattomuuden ihanteen sukupuolittuneissa lähtökohdissa, kirjan yhdeksän lukua, johdanto ja päätäntö tarkastelevat oivaltavasti, miten ”terveyden, kauneuden, puhtauden ja haluttavuuden standardiksi” (s. 190) muovautunut karvattomuus ja sen käytännöt kytkeytyvät myös toisenlaisiin toiseuttamisen ja riiston ketjuihin. Erityiseen fokuksen nousevat karvatalouden etniset ja sosiaaliset luokkaa koskevat ulottuvuudet ja sen vaikutukset luontoon ja toislaajisiin eläimiin.

KARVAKESKUSTELUN GENEALOGIAA JA KARVANPOISTOTEKNOLOGIOITA SATOJEN VUOSIEN AJALTA

Teoksen ensimmäinen luku alkaa ytimekkäästi ruumiinkarvoituksen koloniaaleista merkityssisällöistä. Herzig aloittaa historiikkinsa Nyky-Amerikan syntysijoilta ja tarkastelee sitä tiheää keskustelua, jota Amerikan alkuperäiskansojen sileä kasvojen ja ruumiin estetiikka aikanaan herätti eurooppalaisissa kolonisoijissa. Näin hän osoittaa, miten helposti triviaaliksi tai pinnalliseksi käsitetty ruumiinkar-

voitus avaa apposen ikkunan kulloinkin vallitseviin yhteiskunnallisiin huolenaiheisiin ja kuriositeetteihin. Alkuperäiskansojen karvattomuus hämmentää euroamerikkalaisia yli kahdeksankymmentä vuotta, 1770-luvulta 1850-luvulle: onko Amerikkaa jo asuttavien kansojen karvattomuus merkki kenties heidän biologisesta alemmuudestaan vai kyseenalaisesta estetiikantajustaan? Mitä ikinä tieteen humoraaliteoriat, fyysiomiset mittaukset tai rasistiset käsitykset kyvystä estetiikkaan kykenevätkään selvittämään, karvan puute antaa parrakkaalle kolonisoijalle luvan alistaa ”feminiini” karvaton toinen paternalistisen valtansa alle. Kolonialismin aikainen tieteellinen ja poliittinen keskustelu karvoista muodostaa pohjan nykyisille käsityksille karvan kytkök-sistä rotuun ja sukupuoleen.

Seuraavat luvut siirtävät katseen mieheyden parrakkaasta standardista ja etnisen toisen hämmentävästä karvattomuudesta euroamerikkalaiseen naiseen ja tämän karvattoman standardin nousuun 1800-luvulta lähtien. Toinen luku tuo yhteen kaksi yllättävää Yhdysvaltain sisällissotaa edeltävää historiaa: kehittyvän kosmetiikkateollisuuden ja teollisen lihatuotannon. Vaikka muodin virtaukset ja kauneusihanne eivät vielä pakottaneet puuttumaan naisten ruumiinkarvoitukseen, kasvojen alueella sijaitsevat ”vääristymät”, kuten matala hiusraja tai viikset, olivat tuottaneet naisille eri asteista huolta ja kärsimystä 1500-luvulta saakka. Kuten Herzig kuvaa, ihmisen ulkomuodon tämän temperamenttiin ja moraalisiin kykyihin sitovat humoraaliteoriat heijastuivat myös viiksekkäiden ja matalan hiusrajan omaavien naisten elämään stigmaana, jonka lieventämiseen löytyi monia – enemmän tai vähemmän myrkyllisiä, räjähdysherkkiä tai ihoa ärsyttäviä – kotikonsteja. Varsinaiset kaupalliset keinot löytyivät kuitenkin vasta teollisen lihatuotannon myötä, joka pakotti läntiset ihmiset etsimään mahdollisimman tehokkaita ja nopeita kemikaalisia keinoja eläinten nylkemiseen. Kuten Herzig kuvaa, nämä keinot eivät välttämättä olleet sen turvallisempia kuin aiemmatkaan.

Vaikka kirjoittaja ei luennassaan huomioi erityisesti niitä monia diskursseja, joissa naiset on rinnastettu eläimiin, hänen piirtämänsä kuva naisten kosmetiikkateollisuuden ja lihatuotannon risteävistä alkukohdista on herkullinen Carol J. Adamsin (1991)

teoretisoimien lihan sukupuolipolitiikkojen valossa, joissa lihaa myydään naisten seksuaalisoiduilla ruumiilla ja naiset redusoidaan seksuaalisoiduiksi ruumiiksi: lihaksi. Herzig näkee asetelmassa joka tapauksessa ensimmäisiä kaikuja niistä sukupuolittuneista ja karvan asemasta viestivistä arvoasetelmista, jotka johtavat alkujaan johonkin toiseen tarkoitukseen suunniteltujen keinojen markkinointiin ”ylenmääräisestä” karvasta kärsiville naisille: heidän kasvokarvoituksensa koetaan sukupuolisesti kiusallisena, mutta ratkaisut löydetään vasta kuolleita ruhoja varten kehitettyjen kemikaalien kautta. Kiinnostavaa on myös Herzigin mainitsema mainosten orientalistinen sävy, jossa karvattomuuden glooria kytkeytyy ei-länsimaisten naisten seksuaalisointiin.

Kolmannessa luvussa Herzig esittelee tieteen moniäänistä ja vilkasta keskustelua, joka vuoden 1871 jälkeen, Darwinin *Descent of Man* -teoksen julkaisun myötä, päätyi korvaamaan aiemmat humoraaliteoriat ajatuksella ihmisrotujen evoluutiosta sekä miesten karvaisuudesta ja naisten karvattomuudesta. Ruumiinkarvan symboliarvo ei paradigmanmuutoksen myötä vähentynyt. Herzig huomaa niiden erilaisten diskurssien kerrostuman, joiden myötä ”ylenmääräisestä karvoituksesta” muodostui poikkeus, ongelma ja patologia, ja naisten karvattomuudesta rakentui puolestaan ”ylivoimainen kauneuden ja puhtauden” ideaali (s. 58). Herzigin katsauksessa tämän ideaalin läpiajajien joukosta löytyy estetiikan, dermatologian ja hygienian kaltaisten tieteenalojen lisäksi sellaisia aloja kuten seksologia, kriminologia ja psykiatria, joiden tuntijat 1800-luvulla tarkastelivat karvoitusta sosiaalisen, seksuaalisen, moraalisen ja kriminaalisen rappion merkinä. Juuri näiden karvan symbolisoimien sosiaalisten arvojen Herzig esittää johtaneen niihin lisääntyneisiin pyrkimyksiin taistella naisten karvoitusta vastaan, joiden voisi väittää olevan myös nykyisen standardin ja käytänteiden taustalla.

Kolmessa seuraavassa luvussa tämän standardin ja näiden käytänteiden historiaa seurataan erilaisiin karvanpoistoteknologioihin keskittyvistä näkökulmista. Neljäs luku, jossa tarkastellaan nykyisen karvattomuusstandardin ja erilaisten esimodernien karvojenpoistoteknologioiden historiaa, aukeaa lukijalle nykyajan alun historiikkina: tieteellisten

biovaltadiskurssien ja lisääntyneiden markkina-
tuotteiden lisäksi uuden standardin ja uusien kos-
metiikkatuotteiden taustavaikuttimina toimivat
puritaanista vaatetusta enemmän ihoa paljastava
muoti, kauneuslehtien synty ja nousu ja valkoisten
euro-amerikkalaisten yläluokkaisten naisten tarve
erottautua (muista) maahanmuuttajista, köyhäli-
stästä sekä ”karkeista ihmisistä”. Viidennessä luvussa
Herzig seuraa erityisesti hormonien löytämisen vai-
kutuksia. Jos naisten karvaisuuden syyt oli jo ennen
1900-lukua johdettu seksologiassa ”käänteisiin seksuaalitu-
temuksiin” (*sexual inversion*), hormonien
löytyminen syvensi käsitystä naisten karvaisuuden
taustalla piilevistä sukupuoli- ja seksuaalisista ”poik-
keustiloista” ja myös tarjosi uusia keinoja ongelman
korjaamiseen. Kuudennessa luvussa Herzig tarkas-
telee sheivaamisen ja partaterien historiaa, joiden
hitaaseen omaksumiseen (ja nimeen edelleen) hei-
jastui käytännön käsittäminen miehiseksi ja siksi hä-
vettäväksi, vaikka karvojen höylääminen eittämättä
näyttytyy monta muuta Herzigin kuvaamaa tekno-
logiaa turvallisempaan ja kivuttomampaan. Tältä
osalta Herzig nivoo keskustelun yhteen 1970-luvun
feministisen vastarinnan kanssa, jonka myötä sääri-
ja kainalokarvat nousivat vihaisen feministin kult-
tuuriseksi symboliksi. Juuri kainalokarvoihin liittyvä
keskustelu myös todistaa erinomaisesti sitä, miten
nopeasti naisten karvattomuuden ideaali on nor-
malisoitunut ruumiinkarvoituksen osalta, kuten
Herzig itsekin huomauttaa: toisen aallon feministien
kritisoiama käytänte oli tuotettu normiksi noin
kahden sukupolven aikana.

Seitsemännessä luvussa tarkastellaan ruumiin-
karvattomuuden uusinta trendiä, eli häpykar-
voituksen lyhyttä suosiota ja nopeaa väistymis-
tä intiimialueiden karvattoman ideaalin rinnalta.
Karvattomuuden normalisoitumisen nopeus ja
pornografian sekä pornoistuneen median vaikutus
standardiin hätkähdyttävät: Herzig paikantaa
tarkastelemansa brasilialaisen vahauksen trendin
nousun erääseen suosittuun *Sinkkuelämää* -sarjan
vuonna 2000 esitettyyn jaksoon. Intiimialueiden
karvojenpoisto nostaa Herzigin luennassa esiin kiin-
nostavia kysymyksiä ruumiinkarvojen rodullisista
politiikoista aina brasilialaisen vahauksen nimeä
myöten, joka kantaa kaikkiä karvojen poistamisen
jo aiemmin huomatuista orientalistisista ja seksu-

alisoiduista konnotaatioista. Toisaalta Herzigin tois-
tamien naisten perustelut oman tahdon roolista kar-
vojen poistossa ovat kiinnostavia, kun huomataan
monien naisten rakentama erottelu ”muissa kult-
tuureissa” tapahtuvaan sukuelinten rituaaliseen sil-
pomiseen. Sen monet naiset kokevat tapahtuvaksi
joko pakon tai sosiaalisen paineen alla, toisin kuin
omien valintojensa.

Herzig paneutuu luennassaan erityisesti karvan-
poistokulttuurin kaupallistumiseen ja palvelullis-
tukseen, johon liittyvistä kyseenalaisista seikoista
hän mainitsee öljyn kaltaisten ympäristölle haital-
listen aineosien säätelyn puutteen kosmetiikka-
tuotteiden osalta ja maahanmuuttajien työpanok-
sella pyörivät matalapalkkaiset palveluammatit,
joiden turvallisuutta ei yhtäältä valvota ja joiden
vaatimaan tunnettyöhön ei toisaalta kiinnitetä huo-
miota. Herzigin kysymys siitä, kenen kärsimykses-
tä puhutaan karvojenpoistosta puhuttaessa, on
erityisen relevantti: jos valkoisten naisten kärsimys
kivuliaissa hoidoissa jää monesti marginaaleihin
ja nousee esiin vain miesten kokeillessa vahausta,
kipua aiheuttavia hoitoja pilkkahinnalla tekevien
maahanmuuttajien kärsimys ohitetaan kokonaan.

Kahdeksannessa luvussa Herzigin katseen koh-
teena ovat laserhoidot, tuorein karvanpoiston tek-
nologioista. Viimeistään tämän luvun kuvaus puute-
ista laadun- ja turvallisuudensäätelyssä suhteessa
mainoskuvastojen seksuaalisoituun ja kivuttomaan
mielikuvaan nostaa esiin kysymyksen siitä, kuinka
monta kosmeettisesti tai fyysisesti vammautunut
naista ja kuolonuhria karvojen poisto ja niiden
taustalla olevat markkinat ja normit ovat histori-
an saatossa vaatineet. Jo aiemmin Herzigin kuva-
ukset karvan poistossa hyödynnetyistä myrkyistä,
sähköshokeista ja sädehoidoista ovat olleet hurjaa
luettavaa. Tämän teknologian osalta vaarat kytkey-
tyvät karvoituksen rodullistettuihin politiikkoihin
ja laserin kannalta ongelmaksi nimettyyn ”liikaan
melaniiniin” ”etnisillä asiakkaila”, mikä tekee la-
serhoitojen haitoista ja vaaroista epätasaisesti ja-
kautuneita ja saa pohtimaan karvanpoistoon kes-
kittyneiden markkinoiden ja kosmetiikkatuotteiden
taustalla piilevää ihmisyyden valkoista standardia
ja valkoisuuteen kytkettyä puhtauden symboliik-
kaa (esim. Dyer 1997). Kuten Herzig kuvaa, näistä
vaaroista huolimatta laserhoidot ovat säilyttäneet

asemansa karvanpoiston standarditeknologiana ja emansipaation kultaisena symbolina (s. 169). Herzigin esiin nostama keskustelu transnaisten oikeutuksesta laserhoitoihin virittää puolestaan uudesta kulmasta kirjan lukuja yhteen nivovan kysymyksen sekä karvaisuuteen että karvojen poistoon liittyvää kärsimyksestä vasten ruumiin ehostamisen pinnallista imagoa.

Kirjan yhdeksäs ja viimeinen luku on omistettu kehitteillä olevalle geeniteknologialle. Sen myötä Herzig tarkastelee karvanpoiston asemaa kulttuurin yleisessä medikalisoitumisessa ja kapitalistisilla lääkemarkkinoilla, joilla lobbaajat pyrkivät jatkuvasti rakentamaan markkinoille uusia kategorioita ja synnyttämään kuluttajissa tarpeita. Standardinvastaiseen karvaisuuteen ja karvanpoistoon liittyvä inhimillisen kärsimyksen sivuuttaminen on tullut ilmi jo aiemmin, mutta tämän luvun luennassa se nousee keskeiseksi tekijäksi. Tiede ei ole yli kahdensadan vuoden aikana onnistunut kehittämään turvallista ja kivutonta tapaa karvojen poistamiselle. On erityisen huomionarvoista, että tieteen biovaltakurssit ovat osallistuneet saman karvattomuuden standardin tuottamiseen, johon ne nyt kieltäytyvät kehittämästä kärsimystä minimoivia ratkaisuja. Herzigin luennassa kysymys kytkeytyy karvan hankalaan kulttuuriseen asemaan ja tieteen sukupuolittuneisiin rajanvetoihin: kirjaan haastatellut asiantuntijat korostavat karvanpoistoteknologioiden kaltaisiin esteettisiin lääkkeisiin ja hoitoihin kytkeytyviä imagohaittoja ja niiden aiheuttamaa inhoa. Asiantuntijoiden äänellä Herzig ihmetteleeekin karvoituksen triviaaliutta suhteessa ihon asemaan ihmisen suurimpana elimenä. Hän vertaa tilannetta esimerkiksi peniksen hoitamiseen kehitettyihin teknologioihin ja lääkkeisiin.

VÄKEVÄÄ ARGUMENTOINTIA TRIVIALISOITUJEN MINÄTEKNOLOGIOIDEN TUOTTAMASTA KÄRSIMYKSESTÄ

Kokonaisuutena Herzigin teos tarjoilee sen, minkä johdannossa lupaakin: kuvauksen euroamerikkalaisten cis-naisten elämään vaikuttavista karvattomuusteknologioista, joiden rodullistavat elementit orientalismista matalapalkkaorjuuteen piirtyvät voimakkaasti näkyviin. Karvanpoiston euro-amerik-

kalaiseen historiaan syvästi perehtynyt ja kärsivällisesti sukupuolen ja rodullistettujen ruumiiden trivialisoidusta kärsimyksestä argumenttia kehittävä teos onkin kiinnostavaa (ja kumman nautinnollista) luettavaa. Historiikki herättelee huomaamaan, miten etenkin karvattomuuden ideaalin kohdalla on helppo olla tietoinen standardista, mutta ei niistä teksteistä, joista standardi on saanut alkunsa. Valkoisten naisten monin eri konstein aikaan saatu karvaton ruumis on niin sanotusti luonnollistettu, historiasta ja rakentuneisuuden merkeistä tyhjäksi pyyhitty.

Ruumiiseen kohdistuvaa, normien välityksellä operoivaa ja helposti näkymättömiin jäävää biovaltaa tarkastelevana tekstinä *Plucked* onkin varsin pätevä ja ilmiötä hyvin havainnollistava. Päätännössä Herzig sitoo historiasta riisutut karvattomuuskäytänteet vallan siirtymään, jossa monet aiemmin kurivallan alla aikaan saadut ruumiinkontrollin muodot toteutuvat ihmisten itsesääätelyllä. Se imitoi vapaata tahtoa mutta saa kimmokkeensa useista auktorisoiduista diskursseista, niiden tuottamista normeista ja siitä kärsimyksestä, jota normeista poikkeaminen aiheuttaa. Biovaltaan likeisesti kuuluvan medikalisaation osalta on kiinnostavaa, että Herzig korostaa vakavan ja tarpeellisen lääketieteen rakentumista negaatiassa triviaaliin ja ylenmääräiseen. Kirjassa fokuksessa olevat valkoiset cis-naiset tuntuvat paikoin jopa koekaniineilta kehittyville teknologioille, joita ei lopunperin ole suunniteltu heidän ruumiinkarvojensa poistamiseen.

Herzig myös osoittaa, että nämä etuoikeutettujen naisten uudet itsekehittämisen muodot nojaavat kestävämpään kulutuskulttuuriin ja tietynlaisten toisenlaisten (muunsukupuolisten, rodullistettujen ja toislajisten) elämien poissulkemiseen. Kuten monet muutkin stigmatisoidut ilmiöt, karva toimii jakorajana monissa klassisissa dikotomioissa, joista Herzig itse keskittyy binääriseen sukupuoleen ja etuoikeutettuun valkoisuuteen lukuisine jäämäkategorioineen. Ruumiin karvan kiusallinen asema myös määrittelee lopulta sitä, kenen kärsimykselle annetaan tilaa ja kenen kärsimystä ei oteta tosissaan, kuten Herzig painokkaasti toteaa. Herzigin painava argumentti nojaa hänen jo johdannaan esiin nostamaansa esimerkkiin Guantanamo Bayn vankileiriltä, jossa terrorismista vangittujen

vankien kiduttamisessa hyödynnettiin myös pakotettua karvojenpoistoa. Toisin kuin monilla muilla kidutusmekanismeilla, karvanpoistolla ei juuri ollut painoarvoa kidutusta kritisoineissa uutisissa, joissa se saatettiin jättää mainitsematta. Toisaalta karvanpoisto välineellistyi vastauutisten kärsimystä vähättelevissä taktiikoissa. Kirjan lopussa esimerkiksi palaten Herzig esittääkin väkevästi, että karvanpoistoon liittyvä inhimillinen ja ei-inhimillinen kärsimys – oli kyseessä sitten pakotettu kärsimys tai itse vallitsevien rakenteiden puitteissa valittu – saa alkunsa sen banalisoidusta luonteesta: me kaikki olemme siihen osallisia nyppiessämme ja sheivatessamme itseämme ja/tai ostaessamme kuukausittaisia laser- ja vahahoitoja.

Vaikka Herzig ottaa voimakkaasti kantaa karvanpoistoon liittyvän kärsimyksen kollektiiviseen syyllisyyteen, hän ei kuitenkaan syyllistä tarkastelukohteitaan eikä lukijoitaan karvoitukseen liittyvien minäteknologioiden käyttöönotosta ja normalisoinnista. Pikemminkin Herzig ymmärtää sitä hankaluutta, mikä kiusallisten karvojen ja häpeää ja itseinhhoa tuottavien normien väliin pingottumisesta

seuraa. Hänen historiikkinsa piirtää kuvan ruumiinkarvasta monien hankalien tunteiden värittämänä ilmiönä ja symbolina, monenlaisten sosiaalisten huolien kiinnittymispisteenä. Jälkipuheessa Herzig vielä reflektoi ruumiinkarvan herättämää akateemista inhoa ja häneen kohdistettuja toistuvia vaatimuksia avata ulkopuolisille oman tutkimuksensa henkilökohtaisia taustoja. Inhontutkimuksesta käsin pohdinta on kiinnostavaa, sillä näyttäisi, että inhottavana koettu karva kykenee myös diskursiivisena ilmiönä leimaamaan ja tahraamaan ne, joihin se kiinnittyy.

FT Heidi Kosonen (taidehistoria/ kulttuurintutkimus) väitteli syksyllä 2020 Jyväskylän yliopiston Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella tabua, biovaltaa ja itsemurhaelokuvia käsittelevällä väitöskirjalla. Hän on humanistista inhontutkimusta korostavan Inhoverkoston toinen perustajajäsen ja syventyy parhaillaan vihapuheeseen, vastapuheeseen ja digitaalisiin affekteihin. Kosonen kirjoittaa toisinaan tutkimusblogia osoitteessa <https://theoryoftaboo.wordpress.com>.

KIRJALLISUUS

- Adams, Carol J. (1991) *The Sexual Politics of Meat: A Feminist-Vegetarian Critical Theory*. New York: Continuum.
- Dyer, Richard (1997) *White*. London: Routledge.

KIRJOITUSKUTSU

Feministinen tieteen- ja teknologiantutkimus

SUKUPOOLENTUTKIMUS – GENUSFORSKNING 4/2022

Numerossa keskitytään feministiseen tieteen- ja teknologiantutkimukseen. Kannustamme pohtimaan, miten tiede ja teknologia muotoutuvat erilaisissa yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa ympäristöissä. Miten tietoa ja teknologiaa tuotetaan, ja miten niitä sovelletaan käytäntöön? Feministinen tutkimus on lähestynyt näitä kysymyksiä esimerkiksi analysoimalla, miten binaarista sukupuolta tuotetaan luonnontieteellisessä tutkimuksessa, sekä pohtimalla, keiden eduista huolehditaan uusilla teknologisilla, esimerkiksi terveyteen ja lisääntymiseen liittyvillä, sovelluksilla.

Tiede ja teknologia paitsi kehittyvät sosiaalisessa kontekstissa myös muokkaavat sitä. Korostamalla tieteen ja teknologian tilanteisuutta ja paikantuneisuutta feministiset tutkijat ovat tuoneet esille käytäntöjen normatiiviset raamit sekä hahmottaneet, miten niitä voitaisiin muokata eettisesti kestävämmiksi. He ovat myös avanneet mahdollisuuksia käsitellä tieteen ja teknologian sosiaalisia ulottuvuuksia uusin keinoin – esimerkiksi taiteen välityksellä. Toivotamme tervetulleeksi artikkelit, joissa tarkastellaan tieteen ja teknologian erilaisia yhteiskunnallisia ulottuvuuksia.

KUTSUMME TEEMANUMEROON ARTIKKELEITA, JOTKA KÄSITTELEVÄT ESIMERKIKSI SEURAAVIA AIHEITA:

- teknologia ja sukupuoli
- tieteellinen tutkimus ja sukupuoli
- tekoäly ja sukupuoli
- hoito ja sukupuoli
- queertutkimuksellinen näkökulma tieteeseen ja teknologiaan
- intersektionaalinen feminisismi näkökulmana tieteeseen ja teknologiaan
- feministinen uusmaterialismi
- tiede ja taide
- posthumanismi
- ympäristö, ekologia ja sukupuoli

Pyydämme lähettämään tutkimusartikkeleista abstraktin (noin 250 sanaa) 7.3.2022 mennessä. Ilmoitamme kirjoittajille valinnasta muutaman viikon sisällä. Kokonainen artikkelikäsikirjoitus on lähetettävä 1.6.2022 mennessä. Otamme mielellämme vastaan myös muita tekstejä, kuten puheenvuoroja, avauksia, kirja-arvioita tai haastatteluja teeman tiimoilta. Nämä tekstit tulee lähettää viimeistään 1.9.2022. Kaikki tekstit tulee lähettää osoitteeseen st-lehti@tuni.fi. Ilmoita viestin otsikossa, että teksti on tarjolla 4/2022 teemanumeroon.

Feminist matterings: Indigenous and Arctic engagements

Oulun yliopiston Sukupuolentutkimus järjestää *Sukupuolentutkimuksen päivät* 30.11.–2.12.2022. Konferenssin teemaa inspiroi materiaalisuuden vakavasti ottava sekä tieteenaloihin, tietämisen tapoihin ja toimijoihin liittyviä rajaviivoja ylittävä feministinen tutkimus. Teema viittaa myös feministisen tiedontuotannon ja aktivismin eettis-poliittisiin sitoumuksiin. Globaalit planetaariset kriisit – kuten ilmastonmuutos ja biodiversiteetin köyhtyminen, pakkomuutto, eriarvoistuminen, moniperustainen syrjintä ja väkivalta, digitalisaatio ja dataistuminen sekä arkemme uudenlaiset tilat – ovat kysymyksiä, joihin tarttuminen edellyttää avointa, inklusiivista, vastuullista ja uteliasta toisinajattelua.

Vuoden 2022 sukupuolentutkimuksen päivät kutsuu pohtimaan, kuinka vastata näihin kompleksisiin, monin tavoin toisiinsa kietoutuviin haasteisiin. Samalla konferenssi kutsuu osallistumaan teoreettisiin, metodologisiin ja temaattisiin keskusteluihin tieteen, tieteellisen tiedon ja tutkimuksen rooleista tässä tilanteessa – juurikin eri teorioista ja keskusteluista ammentaen. Näistä lähtökohdista toivotamme tervetulleeksi feministisen ja sukupuolentutkimuksen moninaiset teemat ja kysymyksenasettelut. Oulun yliopiston pohjoinen sijainti antaa erityisen mahdollisuuden tarkastella teemoja alkuperäiskansojen ja arktisten alueiden tutkimuksen näkökulmista.

Kansainvälisen hybridimuotoisena järjestettävän konferenssin kolme pääpuhujaa ovat:

- Etnisten suhteiden tutkimuksen professori Suvi Keskinen (Helsingin yliopisto).
- Kasvatuspsykologian tutkimuksen professori Dorte Marie Søndergaard (Århusin yliopisto, Tanska).
- Alkuperäiskansojen tutkimuksen professori Kim TallBear (Albertan yliopisto, Kanada).

Kutsu työryhmille ja esityksille avataan kevään 2022 aikana. Oulun yliopiston sukupuolentutkimus tiedottaa aktiivisesti aikatauluista Twitterissä (@GenderOulu), Facebookissa ja Instagramissa (@GenderStudiesOulu).

LISÄTIETOA JÄRJESTELYTOIMIKUNNAN PUHEENJOHTAJILTA:

- Helena Louhela, KT, tutkijatohtori. helena.louhela@oulu.fi
- Johanna Hiitola, YTT, dosentti, yliopistonlehtori. johanna.hiitola@oulu.fi